

NICOLETA
DUMITRESCU

MIHAI
MANEA

CRISTIAN
NIȚĂ

ADRIAN
PASCU

AUREL
TRANDAFIR

MĂDĂLINA
TRANDAFIR

ISTORIA ROMÂNILOR

MANUAL PENTRU CLASA A XII-A

Dumitru Elena Alina

XII G

 HUMANITAS
EDUCAȚIONAL

*„Istoria românilor
este o istorie de
contradicții nerezolvate.”*

Catherine Durandin

Te înșeli, dragul nostru elev din clasa a XII-a, dacă speri că, în acest manual, regăsești toate „contradicțiile nerezolvate” la care se gândește autoarea franceză.

În primul rând, pentru că manualul de față prezintă numai douăsprezece teme din **Istoria românilor**. Câteva au în vedere geneza etnică, cea statală și cea națională; celelalte — marile familii de idei social-politice din secolele al XIX-lea și al XX-lea.

Este, așadar, un manual care reliefează numai „tensiunea ivită din aceste contradicții” nerezolvate, cum spune istoricul citat la începutul acestui *Avertisment*. O tensiune izvorâtă din faptul că fiecare generație învață/scrie **Istoria românilor** în raport cu propriile aspirații. Romanticii, cu credința că discursul lor rămâne decisiv pentru afirmarea identității naționale. Cei cu spirit critic, pragmaticii, în general, cu speranța că „povestirea” trebuie încheiată, adevărul despărțit de mit...

Iar tu, înainte de a te alătura ultimilor, probabil, să încerci să-ți limpezești gândurile, pentru a înțelege că „tensiunea” amintită este menită să provoace „o nevoie de seninătate”.

La această claritate, la propria liniște sufletească nu poți ajunge decât dacă înțelegi că manualul de față își propune să prezinte **locul românilor în Europa**. Fără alte amănunte, el trebuie să-ți reamintească ce a însemnat „prima intrare” a românilor în Europa, ce reprezintă **integrarea** de astăzi — mult mai complexă, contradictorie, poate. O integrare imposibilă fără participarea ta...

Baftă!

Introducere

ROMÂNII ÎN EUROPA

În clasele anterioare, la istorie am învățat *ce este Europa*. Cum au evoluat limitele acestui spațiu istoric de la Europa vechilor greci și Europa romanilor la Europa romanică și la Europa gotică, la Europa catedralelor, în general. Am cunoscut apoi *prima descriere a Europei*, cea a lui Erasmus, precum și modul în care a apărut *ideea unității europene*. De asemenea, am aflat care sunt principalele modele și curente politice ale Europei moderne, ce reverberații au acestea, pe măsură ce, în ultimele decenii, se discută despre *noua construcție europeană*. În sfârșit, am aflat în *ce constă cultura europeană*, îndeosebi *cultura politică a democrației*, denumită azi *cultură civică*, tocmai pentru reliefaarea pregnantă a principalelor valori europene [D₁].

Manualul de Istorie pentru clasa a XII-a încearcă să răspundă la noi întrebări: *Când au apărut românii în Europa? Cum? Unde? Care este locul lor geografic? Dar cel istoric? Mai precis, în ce epocă sunt cunoscuți de europeni? Pe măsura „inventării” lor ca popor ori a constituirii proprii identități? Ce imagini contradictorii au ei în Europa? Care sunt vechile stereotipii pe care este alcătuită imaginea modernă a europenilor despre români? Dar imaginea europenilor în conștiința românească?*

De ce, la cumpăna secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, cărturarii români scriau despre *dubla apartenență* a poporului lor? Și de ce această *dublă trimitere*, la civilizația Orientului și la civilizația Occidentului, a pregătit „*prima intrare a românilor în Europa*” în a doua jumătate a ultimului veac menționat?

Astăzi, în schimb, *de ce este necesară o nouă paradigmă?* Așadar, pentru apropiata dar dificila *reintegrare europeană*, de ce numai Occidentul oferă *modelul societății democratice?* În acest context, cine trebuie să opteze în societatea românească pentru acest model? Care sunt *implicațiile politice și culturale* ale unei asemenea opțiuni ferme, lipsite de ambiguitate?

Evident, șirul întrebărilor poate continua [D₂].

O însemnătate deosebită au răspunsurile. Acestea sunt cuprinse în capitolele și lecțiile prezentului manual. Asupra unora dintre ele atragem atenția în această **Introducere**.

Astfel, pretutindeni în manual, este subliniată dimensiunea culturală a încercărilor românilor de a se înscrie în istoria Europei. La început, prin școlile latinești instituite pe lângă vechile reședințe episcopale și mitropolitane de la Milcov, Siret, Argeș, Severin. Apoi, timp de mai multe veacuri, prin conviețuirea cu membrii unor comunități central-europene stabilite la Orăștie, Sibiu, Brașov, Bistrița, Baia, Suceava, Câmpulung Muscel, Târgoviște. Concomitent, în cancelariile voievodale este folosită slavona, „această limbă politică și sacră” a Europei sud-estice, pe care domnii o „învățaseră [...] în casă la ei, de la mamele de origine

D₁

„Europa înseamnă drepturile omului; apartenența la o cultură europeană este indicată de faptul că dreptul promovează *individul* ca scop și subiect [...], iar libertățile individuale sunt concepute ca garanții ale autonomiei. Prin autonomie, individul nu se izolează, ci iese din barierele sociale și interacționează cu alți indivizi. Prin autonomie, individul își poate stabili singur soarta, libertatea, dar aceasta în cadrul legii.”

Eduard Hellwig,
Unificarea se constată, nu se inventează

D₂

„În cunoaștere, în general, importantă înainte de toate este întrebarea.”

Andrei Marga,
Filosofia unificării europene

D₃

„Domnul este un om foarte înțelept, vrednic de multă laudă și iubit de supușii săi, (la rândul lor) oameni viteji (*valenti homini*), oameni de fapte (*homini de fatti*) și nu de stat pe saltea (*so li pimazi*), ci în război.”

Matei de Murano,
Raportul din 7 decembrie 1502

D₄

„[...] Gospodari răi, aplecați spre hoție și răutăcioși [...], învăluți într-o cumplită neștiință și disprețuiți de toată lumea (românii sunt) oameni vrednici de compătimire [...]”

Carl Josef Eder,
Adnotări la Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae

D₅

„[...] Nu este un popor care să sufere sub o mai mare apăsare din partea puterii despotice și să fie mai greu împovărat cu impozite și taxe decât țărani din Valahia și Moldova, și nimeni n-ar purta pe jumătate sarcina lor cu aceeași răbdare și aparentă resemnare.”

William Wilkinson,
O dare de seamă despre Principatele Valahia și Moldova

slavă, bosniace în Țara Românească (soția lui Alexandru-Vodă din care s-a născut Vladislav-Vlaicu), rutene în Moldova (soția lui Lațcu, cu numele așa de rusesc). Ștefan cel Mare se putea înțelege în această limbă cu solii ruși trimiși de regele Poloniei.” (N. Iorga, *Istoria învățământului românesc*). Despre ultimul voievod și supușii săi vorbește un cunoscut medic venețian [D₃].

În Evul Mediu, când apar ca popor, apoi în timpurile moderne, când se afirmă ca națiune, românii sunt prezentați cititorilor de pe continent de numeroși călători și demnitari străini. În lucrări memorialistice și rapoarte oficiale, scrise în latină, neogreacă, italiană, franceză, germană sau engleză, aprecierile sunt diferite. În unele, românii sunt descriși pe temeiul elementelor definitorii, pozitive și negative. În altele, defectele au prioritate, uneori ele fiind exagerate [D₄, D₅].

Raportul identitate-alteritate devine cel firesc pe măsură ce ființele unor mari boieri români învață la universități din Cracovia și Praga, Padova și Roma, Viena sau Paris, Berlin și Bonn. Îndeosebi în ultimele trei centre culturale menționate se formează elita intelectuală căreia îi datorăm „prima intrare în Europa”. Ne gândim la generația lui Mihail Kogălniceanu și la cea a Junimii.

Cei mai mulți urmași ai acestor generații de cărturari au privit „Europa” dintr-o perspectivă românească. Punctul lor de vedere „european” corespunde momentelor istorice pe care le parcurge societatea românească. În mod civilizat, indiferent de polemicile vremii, ei au propagat ideile active ale continentului; la modul figurat au adus „Europa acasă” la români, în așa fel încât conștiința acestora a asimilat valorile și atitudinile democratice.

Și tot elitei intelectuale românești, iar prin ea, celei politice, îi revine astăzi îndatorirea de a împlini cele patru condiții ale reintegrării europene, despre care vorbește Adrian Marino (*Pentru Europa. Integrarea europeană. Aspecte ideologice și culturale*):

- „1. ieșirea definitivă din izolare, pe toate planurile, a României;
2. orientarea decisă spre Vest și spre toate structurile euro-atlantice;
3. integrarea europeană progresivă și ieșirea bine calculată din sfera de influență rusă, profund negativă;
4. formarea unei pături mijlocii urbane și rurale. Ea singură poate avea aspirații și convingeri efectiv europene.”

Cei care înțeleg acest mesaj nu au altceva de făcut decât să constituie împreună această „pătură mijlocie” și să pășească în lumea civilizației europene potrivit exigențelor acesteia.

AUTORII

Capitolul

1

De la geneza etnică la geneza statală

GETO-DACII, STRĂMOȘI AI POPORULUI ROMÂN

Semnificația denumirilor

D₁

„Înainte de a ajunge la Istru, regele persilor birui [...] pe geții care se cred nemuritori. Căci tracii, locuitori din Salmydessos și cei care ocupă ținutul așezat mai sus de orașele Apollonia și Mesembria — pe nume scirmiazi și nipseeni — s-au predat lui Darius (fără luptă). Geții, însă, pentru că s-au purtat nechibzuit au fost îndată robiți, măcar că ei sunt cei mai viteji și mai dreپți dintre tracii.”

Herodot, *Istorii*

D₂

„[Geții locuiesc] dincolo de Haemus, între fluviul Istros și Pontos Euxeinos, mai mult spre mare. [Ei] și populațiile acestui ținut se învecinează cu sciții, au aceleași arme și sunt toți arcași călări.”

Tucidide, *Istoria războiului peloponesiac*

• **Identificați caracteristicile globale și de detaliu ale celor două fragmente documentare. Pe această bază, reliefați metodele diferite prin care autorii respectivi cercetează aspectele istorico-geografice. Sesizați, în acest context, care este raportul identitate – alteritate.**

D₃

„[Romanii] numeau Danubius partea superioară a fluviului și cea dinspre izvoare până la cataracte. Ținutul de aici se află, în cea mai mare parte, în stăpânirea dacilor. Partea inferioară a fluviului, până la Tyras, de-a lungul căreia trăiesc geții, ei o numesc Istru. Dacii au aceeași limbă ca și geții. Aceștia sunt mai bine cunoscuți de eleni, deoarece se mută des de pe o parte pe alta a Istrului și totodată mulțumită faptului că s-au amestecat cu tracii și cu misii.”

Strabon, *Geographia*

D₄

„Este [...] clar că prin noțiunea de «geto-daci» trebuie subînțelese toate aceste fărâmișări teritoriale și nu o unitate istorico-socială și politică, nu o limbă comună și nici neapărat o cultură materială și spirituală comună.”

Alexandru Vulpe, *Geto-dacii?*

Geții sunt menționați îndeosebi în izvoarele grecești. În secolul al V-lea a. Chr., Sofocle nu-i raportează însă la un spațiu geografic. În această privință, mai utile sunt informațiile transmise de Herodot [D₁] și Tucidide [D₂]. Nici ei nu precizează dacă respectivul *ethnonim* este cel prin care înșiși geții se desemnează. La fel stau lucrurile cu alți tracii de la nord de Haemus. *Moesii*, al căror teritoriu este străbătut de Istru, sunt considerați de către Sallustius, istoric roman din secolul I a. Chr., ca fiind „tot una cu vechiul «neam aprig al geților»”. Spre sfârșitul erei vechi, termenul „geți”, dat inițial unei grupări de triburi dintre Balcani, Dunăre și Marea Neagră, este deja extins și pentru zona din stânga fluviului.

Un fenomen asemănător are loc probabil și în cazul dacilor. O primă știre despre ei este atribuită tot unui autor grec. Menandru, poet comic din a doua jumătate a secolului al IV-lea și de la începutul secolului al III-lea a. Chr., acordă unui personaj (sclav) numele de *Dáos* („lup”, în limba traco-frigienilor). Pare îndreptățită, astfel, afirmația de mai târziu a lui Strabon, referitoare la numele inițial al dacilor, *dáoi* („lupi”, „cei care sunt asemeni lupilor”, cum explică Mircea Eliade acest *ethnonim* cu semnificație religioasă arhaică). În acest caz, termenul *Dacii* trimite la originea totemică a numelui unei confrerii de războinici.

Există și alte opinii. Potrivit uneia dintre ele, la început termenul „dacii” reprezintă denumirea unui trib local. Alți istorici și lingviști cred că este un nume pe care vecinii (illirii, celții) îl dau unui grup de triburi înrudite. Acest nume este preluat de autorii latini din secolul I a. Chr., începând cu Caesar. Pe atunci, dacii și geții alcătuiau două grupuri diferențiate teritorial, fiecare cu propriul prestigiu istoric [D₃]. Pentru Trogus Pompeius, un contemporan al lui Octavianus, „dacii erau un vlăstar al geților”. În deceniile următoare, Pliniu cel Bătrân scrie că geții sunt „numiți daci de către romani”.

Denumirile regionale ale geto-dacilor se păstrează și în izvoare (epigrafice, narrative) din prima jumătate a mileniului I p. Chr. Între alții, sunt atestați dacii apuli, biefii, buridavensii, carpii, costobocii, piefigii, ratacensii, sucii, tyrageții [D₄].

Pentru unii istorici de azi, geto-dacii reprezintă o denumire convențională [D₅]. Ea reprezintă sintagma sub care sunt cunoscute triburile nord-tracice, adică locuitorii autohtoni care trăiesc la Dunăre, Pont și Carpați, începând din *Hallstatt*-ul mijlociu.

Geneza civilizației. Premise interne și influențe externe

Individualizarea geto-dacilor în cadrul populației tracice de la miazănoapte de Munții Balcani este raportată adesea la cultura Basarabi. Vestigiile acestui ansamblu material și spiritual provin îndeosebi din Banat (inclusiv cel sârbesc), Câmpia Română, Moldova

- Comparați informațiile din citatele [D₃] și [D₄]. Care sunt diferențele evidente dintre punctele de vedere ale celor doi autori? De ce credeți că, la sfârșitul studiului său, al doilea autor, membru corespondent al Academiei Române, folosește semnul întrebării?

[D₃]

„Întrebarea este: până unde termenul «geto-daci» reprezintă doar o convenție și, de unde începând, utilizarea lui poate avea implicații nedorite. Desigur, imixtiunea politiciii în domeniul istoriei reprezintă principala cauză. Dar este și vina istoricilor și a arheologilor de a fi subestimat consecințele pe care le prezenta strădania de a scoate mereu în evidență trăsăturile de înrudire, în special pe plan material și spiritual, fără o analiză critică; de asemenea limba și chiar istoria «comună» ale diferitelor grupări tribale din spațiul carpato-dunărean. Fie din naivitate, fie chiar în mod conștient, mulți cercetători români ai anilor '70 și '80 au răspuns solicitărilor politiciii acelor vremi și au scris în sensul de mai sus. Subsemnatul nu este nici el cu totul o excepție, deși s-a străduit să evite cu grijă *syntagmata* absurde ca «statul geto-dac, centralizat și independent» etc.”

Alexandru Vulpe, *Geto-dacii?*

- Sintetizați aprecierile de mai sus, în maximum trei propoziții referitoare la raportul politică - istoria ca știință.

CNEMIDĂ (JAMBIERĂ) DIN ARGINT
DIN MILENIUL I A. CHR., DESCOPERITĂ
ÎN DOBROGEA

- Explicați, pe scurt, prezența în „spațiul getic” a unui asemenea obiect de metal, folosit îndeosebi de soldații greci.

meridională, Basarabia centrală și de sud, bazinul Mureșului. Îndeletnicirile agricole și pastorale, produsele metalurgice și ceramica, obiectele de cult și podoabele din aur trimit la forme și ornamente din epoca bronzului și din *Hallstatt*-ul timpuriu.

La aceste aspecte locale sunt asociate influențe venite dinspre sud. Astfel, pe lângă necropolele de incinerare, cum sunt cele semnalate la Blejești (jud. Teleorman) și Șoldănești (R. Moldova), sunt atestate și cimitire de înhumare din sud-vestul Olteniei. Ele denotă pătrunderea în zonă a unor comunități de illiri (secolul al VIII-lea a. Chr.).

Din veacul următor, influențe meridionale resimt mai ales geții din spațiile dobrogean și nistrean. Prin intermediul coloniilor grecești, ei vin în contact cu civilizația Antichității clasice. Înfrâurirea este confirmată prin cercetările efectuate în teritoriul agricol (*chóra*) al orașelor Histria și Tyras: sate ale vremii (identificate la Tariverde, Tiraspol); fortificații indigene (semnalate la Babadag, Beidaud-Tulcea); necropole (Enisala, Satu Nou etc.). Unele dintre acestea datează de la sfârșitul secolului al VI-lea a. Chr., când are loc expediția condusă de Darius I.

Cam în același timp, un grup scito-iranian pătrunde în Transilvania. Din această cauză, puternicul centru tribal autohton de la Teleac (jud. Alba) își încetează brusc activitatea. În schimb, la est de Carpați, în vederea apărării geților din zonă, apar „cetățile” de la Cotnari, Stănțești-Botoșani. În ultimul caz, suprafața fortificată era de 22 de hectare.

Geto-dacilor le este atribuit și cel mai însemnat complex arheologic din *Hallstatt*-ul târziu. Atestat cu precădere în regiunile subcarpatice, el cuprinde mari necropole de incinerare. Inventarul lor funerar ilustrează influențe scitice (îndeosebi piese de metal, decorate în stilul zoomorf), ca la Ferigele (jud. Vâlcea), dar și grecești (ceramică lucrată la roată, podoabe din aur și argint aurit, monede), la Bârsești (jud. Vrancea) și în alte locuri.

Obiectele grecești denotă o orientare accentuată a autohtonilor către Dunărea de Jos, zonă unde pătrund elemente de civilizație din regatele Macedoniei și Traciei. La Anadol au fost recuperate peste o mie de monede de aur din secolele al IV-lea-al III-lea a. Chr., de proveniență elenistică. Începând cu secolul al III-lea a. Chr., geții din bazinul inferior al Prutului realizează primele monede, adaptări după emisiuni greco-macedonene.

De pe la mijlocul aceluiași veac, continuând cu prima jumătate a secolului al II-lea a. Chr., are loc trecerea „spre cultura geto-dacă «clasică»” (M. Bărbulescu). Aflați deja în cea de-a doua „vârstă” a fierului (epoca *Latène*), autohtonii ridică primele așezări de tip *dava*. Ele sunt asemănătoare centrelor protourbane ale celților. Pătrunși anterior pe văile râurilor Tisa, Someș, Crișuri, Mureș, Bega, apoi în sud-vestul Olteniei pe ambele maluri ale Dunării de Jos și în bazinul Nistrului, aceștia oferă geto-dacilor și o serie de „cunoștințe tehnice”, îndeosebi „în metalurgie și în olărit”.

În secolul al II-lea a. Chr., când rolul civilizator al celților scade pe aceste meleaguri, în „lumea geto-dacă” pătrund primele elemente de civilizație romană.

Limba

Strabon nu argumentează afirmația sa referitoare la limba dacilor și geților. De altfel, opinia cunoscutului geograf grec din epoca

VESTIGII ALE INCINTEI SACRE
DE LA SARMIZEGETUSA BASILEION

D₆

„Interpretatio graeca a lui Zalmoxis îl plasează pe acesta în categoria specială a vizionarilor și vindecătorilor apollonieni [...]. Principiile religiei lui — nemurirea sufletului, vegetarianismul etc. — sunt într-adevăr apropiate de pitagorism. La origine, Zalmoxis pare să fi fost un profet și un asociat al regelui get. Legenda sa comportă un scenariu de ocultare și de epifanie care seamănă vag cu acela al zeităților care mor și învie, precum Attis, Osiris și Adonis.”

M. Eliade, P. Culianu, *Dicționar al religiilor*

• Corelați informațiile din citat cu cele din lecție. Pe această bază, definiți termenii „epifanie” și „ocultare”.

Koya somom

liber (comati, capillati)
care poartă plete

romană nu este confirmată de alți autori antici. În consecință, despre limba geto-dacilor știm destul de puțin.

Câteva nume de plante tămăduitoare ale dacilor sunt consemnate de medicul grec Dioscoride (secolul I p. Chr.); hidronime și toponime, de către geograful Ptolemeu din Alexandria, în veacul următor. Antroponime ale celor mai îndepărtați strămoși ai poporului român apar îndeosebi în inscripții latinești din primele secole ale erei creștine.

De „origine geto-dacă” sunt considerate circa 160–170 de cuvinte ale limbii române. Etimologia lor nu este însă explicată.

Convențional, „geto-daca” este considerată o limbă indo-europeană din grupa *satem*. Ea se înrudește, astfel, cu limba tracilor, cu cea a illirilor, cu limba vechilor locuitori baltici și cu idiomurile slave; mai mult, cu limba iraniano-persană și cu cea iraniano-scitică, precum și cu sanscrita. Așa se explică, de altfel, asemănarea unor cuvinte, de substrat, ale limbii române, cu termeni din limbile albaneză, letonă, lituaniană, din diferite limbi vorbite în Caucaz și, mai departe, până în valea Indusului.

Religia

Geto-dacii credeau în mai multe divinități. Numai câteva dintre acestea sunt nominalizate în izvoare literare antice.

Astfel, numele lui Gebeleizis (sau Nebeleizis) este amintit doar de Herodot. În afară de această inițială divinitate supremă, urano-solară, a tracilor nordici, „părintele istoriei” scrie și despre Zalmoxis, în aceea perioadă (secolul al V-lea a. Chr.), deja un alt mare „zeu de prin părțile Getiei”.

Pus în relație cu Pitagora și cu medicina psihosomatică, prețuită de Platon, Zalmoxis ar fi propagat ascetismul și „existența fericită după moarte”. Ritualul său, care cuprinde inițierea tainică și minunea, este organizat într-o peșteră din „Muntele Sfânt” (*Kogaionon*, la un autor ulterior). Reformator religios și taumaturg, potrivit lui Socrate și contemporanilor acestuia, Zalmoxis — „omul” — simulează moartea și învierea [D₆]. Treptat, aristocrații geto-daci „inițiați” îl apoteozează, suprapunându-l zeului suprem inițial. Cu noua divinitate, al cărei cult devine preponderent, ei comunică, la fiecare patru ani, prin mijlocirea sufletului unui războinic sacrificat.

Alte divinități din spațiul carpato-istro-pontic sunt amintite de poeții latini din perioada secolelor I a. Chr.–I p. Chr. Vergiliu, bunăoară, scrie despre „Gradivus tatăl, / Cel ce veghează geticele țărini”. Ovidiu îl remarcă pe „getul care se închină lui Marte”. Sunt, probabil, corespondente locale pentru divinitățile agrare și războinice (Ares, Marte) din lumea greco-romană. Similitudinile pot continua și în legătură cu Bendis-Artemis-Diana, fără o nominalizare certă.

În timp ce Strabon reia legenda zalmoxiană și confirmă cumpătarea getilor din Moesia, care se hrănesc numai cu brânză, lapte și miere, istoricul Flavius Iosephus evidențiază „sfînțenia anumitor daci”, pe care îi denumesc *pleistoi*. Acești purtători de bonete pot fi raportați la nobilii daci (*tarabostes*, *pileati*), care poartă o căciulă (*pileus*), după cum arată Dio Cassius Cocceianus și Iordanes.

Ultimul istoric amintit, un got romanizat, născut în spațiul pontic, apreciază în mod deosebit preoțimea geto-dacă. O consideră păstrătoarea tainei scrierii, deținătoarea unor date științifice (matematică, astronomie) încifrate în piatra sanctualelor, propagatoarea principiilor filosofico-morale și juridice ale Antichității.

Cronologie

497-405 a. Chr.

A trăit Sofocle, mare tragedian atenian, care în opera *Triptolemos* menționează un conducător politic al geților.

341-339 a. Chr.

Campania lui Atheas în Dobrogea, la sfârșitul căreia conducătorul sciților este ucis de oastea lui Filip al II-lea, regele Macedoniei.

300-290 a. Chr.

Luptele dintre oștile lui Lysimachos și Dromichaetes; ultimul conducea geții din stânga Dunării, cu reședința la Felis.

cca 200 a. Chr.

Este atestat Rhemaxos.

cca 180-150 a. Chr.

Luptele lui Oroles („Vulturul”) cu bastarnii.

cca 82-44 a. Chr.

Burebista conduce cel mai întins stat din „Jumea geto-dacă”.

87-106 p. Chr.

Decebal este rege al formațiunii politice pe care N. Iorga o numește „noua confederație dacă”.

ΒΑΣΙΛΕΥΣ

ΜΟΟΚΟΜΟΣ

ΧΙΤΡΕΙΑ

ΕΧΑΣΜΑΡΟΝ

„Regatul daco-getic, unificat din nou prin inițiativa cutezătoare a lui Decebal, amenința nu numai poziția Romei în bazinul pontic, ci și provinciile noi din Balcani și din Europa Centrală. În fruntea unei coaliții a popoarelor războinice, tracice, sarmatice și germanice, el ar fi devenit în câțiva ani un nou Mithridate; deja victoriile sale repurtate asupra legiunilor lui Domițian zdruncinaseră linia de apărare a Dunării și o pace nesigură îi lăsa răgaz ca să pregătească, cu mijloacele pe care chiar Roma i le furniza, un atac încă și mai de temut.”

Gh.I. Brătianu, *Marea Neagră*

- Comparați statul condus de Decebal cu formațiunea politică din timpul lui Burebista, având în vedere întinderea și stadiul general de dezvoltare.

Sinteza politică: de la uniunile tribale getice, la regatul dacilor

Încă din „secolul de aur al lui Pericle”, Sofocle îl pomeneste într-o tragedie pe Charnabon, care „domnește peste geți”. Alt conducător politic și militar al acestora poate fi considerat acel anonim „rex Histrianorum” („rege al istrienilor”, al autohtonilor de pe malurile Dunării de Jos, întrucât Histria era condusă, în secolul al IV-lea a. Chr., de magistrați). Acest „rex” se confruntă cu sciții conduși de Atheas.

Șefii militari ai uniunilor tribale din „spațiul getic” sunt confirmați arheologic prin „morminte princiare” și tezaur datate în secolele al IV-lea-al III-lea a. Chr. Exemplelor cunoscute din gimnaziu le adăugăm pe cele de la Craiova și din împrejurimi, pe cel de la Bunești-Averești (jud. Vaslui); în ultimul caz, este vorba despre o „diademă princiară” din aur. Unele obiecte prețioase, de paradă, provin din atelierele grecești; altele sunt realizate de meșteri itineranți, care lucrează la comanda aristocrației geto-dace din zonele influențate anterior de persi și sciți.

Mari uniuni de triburi getice sunt raportate și la tipuri monetare mai importante, emise în secolele al III-lea-al II-lea a. Chr. Una dintre acestea uniuni îl are în frunte pe Dromichaetes, un „basileus al tracilor” din secolul al III-lea, menționat în izvoare narrative ulterioare. Din același veac este și Zalmodegikos, menționat într-un decret histrian. *Basileos Moskonos* apare pe legenda unor monede grecești descoperite în județele Constanța și Tulcea.

Din secolul al II-lea a. Chr., datează Rhemaxos și fiul său, Phra[damon], care despresurează cetatea Histria, atacată de tracii sudici conduși de Zoltes. Episodul denotă o posibilă continuitate dinastică, într-o perioadă când „simbioza geto-celtă” pare posibilă în spațiul carpato-nistrean. Un alt „rege” get — Oroles, la Trogius Pompeius — se luptă, în două rânduri, cu bastarnii, germanici de pe ambele maluri ale Prutului.

În secolul I a. Chr., bastarnii sunt aliații geților. Împreună apără Histria și celelalte orașe grecești vest-pontice în fața unei armate trimise de Roma sub comanda proconsulului provinciei Macedonia. După victoria asupra romanilor, Burebista este îndemnat de Deceneu să unifice triburile geto-dace.

Potrivit lui Strabon, Burebista este un „bărbat get”. Iordanes, care menționează sosirea lui Deceneu la una din reședințele (încă neidentificate) ale conducătorului militar ce avea să devină „cel dintâi și cel mai mare dintre regii din Tracia” (potrivit unei inscripții de la Dionysopolis), nu precizează etnia marelui preot. Acesta aparține, probabil, celeilalte mari grupări politice din Dacia, la fel de însemnată ca aceea a lui Burebista.

Monarhie militară întinsă, statul lui Burebista se dovedește efemer. După moartea conducătorului, el se destramă în patru, apoi cinci formațiuni politice. Cea mai însemnată este situată în zona Munților Șureanu, unde continuitatea conducerii este reconstituită pe temeiul izvoarelor narrative și epigrafice. Datorită prestigiului lor ca mari preoți, Deceneu, Comosicus și Coryllus devin, succesiv, regi ai acestui „nucleu statal”.

În jurul acestui „nucleu”, cu capitala la *Sarmizegetusa Basileion*, Decebal reunește celelalte formațiuni politice din teritoriile neocupate încă de romani. Dacia redevine un stat mai puternic [D₇]. Domnia lui Decebal reprezintă perioada de „apogeu” a procesului istoric pe care N. Iorga îl consideră „prima sinteză” autohtonă — „Regatul dacilor”.

*Din romanii

CIVILIZAȚIA ROMANĂ ÎN SPAȚIUL DACO-MOESIC

Cronologie

- 229–228, 219 a. Chr.
„Războaiele illirice”
- 215–205, 199–196, 171–168, 149–148 a. Chr.
„Războaiele macedonice”, la sfârșitul cărora este constituită prima provincie romană din Peninsula Balcanică.
- 158 a. Chr.
„Războiul dalmatin”
- 129 a. Chr.
Roma cucerește orașul Pergam, care devine capitala provinciei Asia.
- 109 a. Chr.
Dacii și scordiscii (celți din sudul Dunării) atacă garnizoanele romane din vestul Peninsulei Balcanice; sunt respinși de guvernatorul Macedoniei.
- 89–84, 83–82, 76–66, 66–63 a. Chr.
Războaiele Romei cu Mithridates al VI-lea, regele Pontului.
- 48 a. Chr.
Acornion din Dionysopolis, sol al lui Burebista, sosește în cartierul general al lui Pompei.
- 29–28 a. Chr., iarna
La Corint, Octavian îl declară pe Roles *socius et amicus populi Romani*; teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră este organizat preprovincial, într-o *praefectura*, trecută sub controlul roman de către guvernatorul Macedoniei M. L. Crassus.
- cca 9–10 p. Chr.
Este întemeiată provincia Pannonia.
- cca. 15 p. Chr.
Este constituită provincia Moesia.
- 46 p. Chr.
Împăratul Claudiu transformă Tracia în provincie romană; zona danubiano-pontică își păstrează vechea organizare.
- 69–79 p. Chr.
Vespasian conduce Imperiul Roman; el „instalează durabil” cele dintâi trupe auxiliare între Dunăre și Marea Neagră, fapt care indică anexarea zonei respective la Moesia.
- 86 p. Chr.
Împăratul Domitian reorganizează spațiul moesian; teritoriul danubiano-pontic este inclus în provincia Moesia Inferior.
- 87–89 p. Chr.
„Războaiele dacice” declanșate de Domitian.
- 101–102, 105–106 p. Chr.
„Războaiele dacice” inițiate de Traian.

Căi și etape

După războaiele „illirice” și, mai ales, cele „macedonice”, toate văile din vestul Peninsulei Balcanice sunt cunoscute de romani. De-a lungul acestor văi, agricultori, păstori și negustori porniți din preajma metropolei ajung la Dunăre. Înaintea armatei romane, unii dintre ei trec la miazănoapte de fluviu [D₁].

Într-o primă etapă, care ține de la mijlocul secolului al II-lea a. Chr. până la instituirea celui de-al doilea triumvirat, aspecte materiale romane pătrund în Dacia pe o cale neoficială, în general pașnică. Tot mai intens, schimbul de produse cu reprezentanții civilizației Romei este însoțit de o nouă preocupare a autohtonilor — teaurizarea denarilor republicani de argint.

Alte obiecte de proveniență romană sunt preluate de localnici și pe cale violentă. În special, de către unele căpetenii de uniuni tribale, care organizează campanii de „prădăciuni în Sudul mai bogat”.

A doua etapă a lungului proces istoric de pătrundere a elementelor civilizației romane în spațiul daco-moesic începe în jurul anului 43 a. Chr. și se încheie în timpul împăratului Vespasian. Alături de relațiile pașnice, de colaborare economică, se extind cele politice și militare. Acestea din urmă sunt uneori de cooperare, alteori de confruntare. Cele de cooperare sunt atestate printr-o emisiune monetară de aur cu legenda Ko[ti]son, dar și de alianța lui Octavian cu Roles, căpetenie getică din Dobrogea actuală. Expedițiile inițiate sub același conducător al Romei, împotriva lui Dapyx, Dicomēs și Zyraxes, ilustrează al doilea mod de manifestare politico-militară amintit.

Perioada anilor 69–106 p. Chr. coincide cu a treia etapă a procesului istoric care ne interesează. Pentru autohtonii din dreapta Dunării, această etapă suprapune primele decenii din „opera de romanizare oficială” (N. Iorga), în cadrul căreia geții din „Dacia scitică” învață limba latină și „se fac romani” (cum scrie Vasile Pârvan). Noi elemente de viață materială și spirituală romană pătrund, concomitent, în stânga Dunării. Astfel, în timpul lui Decebal, începe utilizarea scrierii cu alfabet latin, de către „o minoritate foarte firavă a societății dacice”, care cuprinde „preoțimea, funcționarii cancelariei regale, constructorii, șefii de ateliere” (M. Bărbulescu).

În anul 106 începe ultima etapă, decisivă, de pătrundere a civilizației romane în Dacia, îndeosebi în teritoriile cucerite de Traian.

Trăsături generale și particularități

Încă din epoca principatului, pretutindeni unde teritoriile sunt transformate în provincii, statul roman propagă „o civilizație în esență urbană”.

Urbanismul reprezintă, așadar, o trăsătură a noului mod, superior, de organizare a societăților din spațiile incluse în sistemul administra-

D

[...] pe cestăalt mal adriatic [...] orașele primiseră, fără ordin de colonizare, o înfrăgă populație romană. În munții vecini, printr-un paralelism preistoric, aceeași transumanță își perinda an de an mișcările pendulare. Scriitorii romani cari vorbesc de agricultură îi descriu pe acești păstori din Pind întocmai ca pe semenii lor din Apenini.

[...] alături de această penetrație de elemente agricole și păstorești, inițiativa negustorească [...] a fost semnalată până [...] în Salonic [...]. Ea vine și din alt Apus, aducând până în Moldova monedele de acolo."

N. Iorga, *Istoria Românilor*, I₂, *Sigiliul Romei*

Corelați cronologia cu [D₁]. Identificați condițiile interne și externe ale pătrunderii civilizației romane în spațiul daco-moesic.

D

În monumentele comemorative sau funerare găsite în deosebite localități din Dacia se află o mulțime de nume de bărbați și de femei care nu sunt nici latine, nici grecești, care aduc cu numele ilirice și pe care trebuie să le privim ca purtate de daci trăitori și morți în Dacia sub stăpânire romană. Iată [una dintre] cele mai însemnate din aceste inscripții: «Aia lui Nando a trăit 80 de ani, Andra lui Bituva a trăit 80 de ani, Bricena a trăit 40 de ani, Iusta a trăit 30 de ani, Bedar 12. După moartea ei, Herculian libertul a pus [această piatră] pe troanele sale drept recunoștință».

Numele conținute în această inscripție ne arată învederat pe membrii unei familii dace care adoptase moravurile romane, ceea ce reiese întâi din punerea însăși a pietrei, obicei roman, apoi din împrejurarea că o vedem posedând libertăți [...]."

A.D. Xenopol, „Colonizarea Daciei”, în *Istoria Românilor din Dacia Traiană*

MEDALION FUNERAR DIN DACIA ROMANĂ

Sintetizați ultimul paragraf al lecției, numai prin raportare la aspectele menționate de A.D. Xenopol și la cele rezultate din imagine.

tiv al Romei. Trăsătura aceasta este evidentă și în spațiul daco-moesic. Există însă o diferență între provinciile Moesia și Dacia.

În primul caz, tradiția urbană este anterioară cuceririi romane. Orașele grecești vest-pontice își păstrează autonomia internă, instituțiile, magistraturile colegiale și teritoriile rurale.

După ce Vespasian instalează în zonă unități auxiliare, în jurul acestora apar propriile așezări civile (*canabae, vici*). Cum vechile forme de habitat autohtone au statut de *vicus*, dar și *civitas*, noile comunități au caracter dublu: *civitates/canabae*. Epigrafic, cel mai bine documentat este, în această privință, *Troesmis*, care, după ce legiunea a V-a Macedonica este dusă la Potaissa, devine municipiu. Același statut îl dobândește *Noviodunum*, principala bază fluvială.

Un alt oraș nou din Moesia Inferior, *Tropaeum Traiani*, tot municipiu, este la origine o așezare civilă. Populația lui este alcătuită din romani, din greci și din autohtoni.

În timp ce, între Dunăre și Marea Neagră, noile autorități extind urbanizarea, în provincia Dacia, civilizația orașului începe numai datorită cuceritorilor. O contribuție importantă are factorul militar.

Sub împăratul cuceritor, este întemeiat un singur oraș — *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*. Urmașul său, Hadrian, adaugă trei municipia: *Napoca*, *Drobeta* și *Romula*. Ulterior, Marcus Aurelius organizează *Apulum* ca municipiu, devenit colonie sub Commodus.

Activitatea edilitară constituie o altă trăsătură generală a civilizației romane din spațiul daco-moesic. Forul de la Ulpia Traiana are aproape 3 000 m². Amfiteatrul din același oraș, dar și cele de pe litoralul pontic, apeductele, sistemul de canalizare și cel de încălzire, termele castrense, depozitele de grâne, instalațiile miniere, meșteșugărești și comerciale oferă o imagine cât mai completă a progresului general înregistrat după cucerirea romană în spațiul daco-moesic.

Geniul ingineresc roman este ilustrat și prin rețeaua de drumuri. De asemenea, podurile construite în Dacia. În schimb, în Moesia Inferior, semnificative sunt amenajările portuare.

Impactul asupra autohtonilor

Anterior cuceririi spațiului daco-moesic, autohtonii „împrumută” aspecte de viață materială și spirituală romană. Acestea sunt lesne de urmărit în arhitectură, armament, ceramică, instrumente medicale și monetare, obiecte de podoabă și de cult, vase de sticlă, ritualuri, scriere.

Adoptarea modului de viață roman după cucerirea treptată a unor părți ale spațiului daco-moesic este ușor de demonstrat. Îmbrăcămintea și încălțăminte din Imperiu, noile îndeletniciri ale autohtonilor, vechile activități economice realizate cu noi elemente tehnice constituie dovezi convingătoare în acest sens. Autohtonii celor două provincii dispun de resurse financiare pe baza cărora se integrează în noile structuri sociale și confesionale [D₂].

Același nou mod de viață este ilustrat de existența unor necropole birituale, altare și alte monumente funerare, sarcofage din piatră.

Autohtonii își asumă în mod conștient procesul asimilării civilizației romane. Pe acest temei își însușesc aspecte ale culturii cuceritorilor și, mai ales, limba latină. Cum vom vedea în lecția următoare, se ajunge astfel nu numai la „modificări comportamentale”, ci și la „schimbări esențiale etno-lingvistice”.

ETNOGENEZA ROMÂNEASCĂ: SEMNIFICAȚIA SINTEZEI

EPIGRAFE

care confirmă adoptarea de către daci
a spiritualității romane:

„Zeilor Mani: T. Aeliu Ariort quattuorvir
anual al municipiului Drobeta, ucis de
tâlhari, a trăit ani 57. Digna, preaiubitului
ei soț, Publ. Aeliu Valente, fiul, și Udar,
nepotul, spre recunoștință i-au pus
[această piatră de mormânt].”

„Iuliu Secundinul, veteran rechemat în
slujbă (*evocatus*), al cohortei III a salariori-
lor, care a trăit ani 85, de nație dac, Atticia
Sabina, soția lui, și Iul. Costas, fiul și moș-
tenitorul, spre recunoștință.”

După A.D. Xenopol,
Istoria românilor din Dacia Traiană

- Motivați succint sublinierea antroponi-
melor și a referinței etnice din cele
două inscripții reproduse mai sus.

Citiți cu atenție următoarele cuvinte:

• (a) anină • aprig • baltă • barză •
bordeiu • brad • brânză • (a) bucură •
Carpați • căciulă • căpușă • cătun •
codru • crâng • (a) cruță • (a) dezmiardă
• Dunărea • (a) găta • (a) înțarcă • mire
• mistreț • moș • (a) necheză • vițel •
prunc • pururea • (a) răbdă • șopârlă •
fărănă • undrea • urdă • vatră •
(a) viscoli.

• Regrupați cuvintele de mai sus având
în vedere:

- elemente naturale și de habitat;
- omul, obiectele și relațiile sale;
- „părți de vorbire”.
- Toate cuvintele de mai sus au aceeași
origine. Cunoscând din gimnaziu sorgin-
tea termenului moș, precizați care este
această origine.
- Ce alte cuvinte prelatine, moștenite în
limba română, mai cunoașteți?
- Cum explicați faptul că în limba română
cel mai important oronim are o asemenea
origine? Dar cel mai cunoscut hidronim?

*Integrarea sau „prima asimilare”: dacii învață limba latină,
dar lasă moștenire cuvinte proprii*

Pe măsură ce civilizația romană pătrunde în toate domeniile de
activitate dintr-o provincie, autohtonii învață limba latină și „uită”
treptat propriul idiom.

La fel se întâmplă în Moesia, în *Dacia Augusti Provincia*, în struc-
turile politice vecine, unde dacii continuă să viețuiască în epoca ro-
mană. Miile de inscripții latinești — față de cele câteva zeci în grecește
și alte foarte puține, de ordinul unităților, în limba siro-palmireană
(ultimele semnalate, mai ales, la Tibiscum) — dovedesc „preponde-
rența absolută” a limbii oficiale.

Într-adevăr, latina este limba administrației și justiției, a armatei
și a veteranilor, a comerțului și fiscoi. Este utilizată de coloniștii
aduși *ex toto orbe Romano*. Cu timpul este învățată de daci; inițial, de
către cei tineri, înrolați în unitățile trupelor auxiliare (*ala* sau *cohors*) de
pe *limes*-ul danubian și de pe cel alutan (ulterior, transalutan).

Inscripțiile dovedesc unitatea limbii latine vorbite în Moesia, Dacia,
Pannonia. Abaterile de la latina clasică, observabile în textele epigra-
fice, sunt comune cu cele constatate și în alte provincii ale Imperiului
Roman: confuzii între vocale, între cazuri, între declinări etc.

Știutorii de carte sunt numeroși. Problemă a fiecărei familii, instru-
irea copiilor este realizată cu învățători și profesori privați. Monu-
mente funerare descoperite la Germisara, la Micia și în alte locuri
din bazinul Mureșului înfățișează copii cu *stili* în mână. La Tomis,
un sarcofag de copil conține, printre altele, un penar pentru stili și
o tăbliță cerată. Mai multe tăblițe cerate recuperate la Alburnus Maior
dovedesc existența unor scribi de profesie, care redactează contracte
pentru activitățile minerilor din cunoscuta zonă auriferă. În sfârșit,
la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, la Tomis, la Romula, la Apulum
există dovezi epigrafice în versuri (epitafuri în hexametri), unele în-
chinat divinităților. Semnificativ este în legătură cu acest ultim aspect
și un altar întru cinstirea lui Hercules Invictus, descoperit la Șendreni
(județul Galați). El este ridicat de Lucius Iulius Iulianus, primar timp
de cinci ani într-un sat din nordul Moesiei Inferior; inscripția conține
numele (Rundacio) purtat de acest autohton anterior primirii cetă-
țeniei romane.

Dac romanizat este, neîndoielnic, Valerius Marcus, ostaș în Legio XI
Claudia (cu garnizoana la Durostorum). Originea lui etnică este ates-
tată de prenumele celor trei băieți născuți de soția sa Faustina; primul
este botezat Decibalis, al doilea, Seiciperis, iar al treilea, Mumutzis;
cei trei fac parte dintr-o a treia generație de daco-romani, care le
cuprinde și pe cele două surori ale lor, Macaria și Matidia, evident,
cu prenume greco-romane. Exemple asemănătoare sunt atestate în
zona castrelor de la Tropaeum Traiani și Troesmis.

X/Român Montană

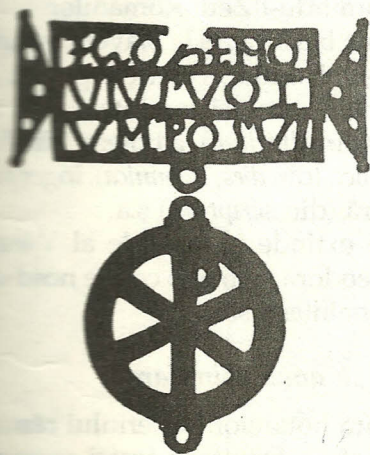
„În domeniul spiritual există o sinteză religioasă alături de cea a limbii.”

Nicolae Iorga,
Locul românilor în istoria universală

„Începuturile creștinismului nord-danubian, independent de poporul la care s-a dezvoltat, prezintă, atât ca fenomen de istorie culturală cât și ca metodă de cercetare, cea mai deplină analogie cu chestiunea originilor națiunii noastre.”

Vasile Pârvan,
Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman

„Precizați însemnătatea noii religii pentru istoria formării poporului român și a limbii române

PIESE PALEOCREȘTINE DESCOPERITE LA BIERTAN (JUD. SIBIU)

„...monogramă format dintr-o tabula ansată, cu inscripție în limba latină, din litere ajutate, pe trei rânduri: EGO ZENO / VLS VOT / UM POSVI („Eu, Zenovius, am pus ofranda”);

...un discoid de bronz provenit din Aquileia (Italia), având în interior, ajutat, monogramul lui Christos, redat cu două litere grecești: X (=H) și P (=R).

Se pare că ambele piese, provenind probabil de la un candelabru, au aparținut unui lăcaș de cult din lemn. Ele demonstrează existența unei comunități creștine de daco-romani pe valea Târnavei Mari, în secolul al V-lea p. Chr.

„Ce semnificație are descoperirea unei inscripții asemănătoare la Porolissum?

La Drobeta și în alte vechi așezări dacice devenite centre urbane înfloritoare după triumful antonin, inscripțiile latinești confirmă existența unor autohtoni (bărbați și femei) care adoptă cognomene, credințe și obiceiuri romane. Unii pătrund în noua elită socială. Alții îndeplinesc funcții administrative.

Integrarea autohtonilor în amplul proces de întrepătrundere culturală și etno-lingvistică desfășurat în Dacia și Moesia sub stăpânirea romană explică persistența în limba română a unor cuvinte prelatine (circa 160–170, cu peste 1 400 de derivate, majoritatea în dialectul nord-dunărean). Aceste cuvinte alcătuiesc substratul dacomoiesic, care — alături de adstratul slav — asigură limbii române un caracter individual mai pronunțat între celelalte limbi neolatine.

Sinteza spirituală: creștinismul la daco-romani

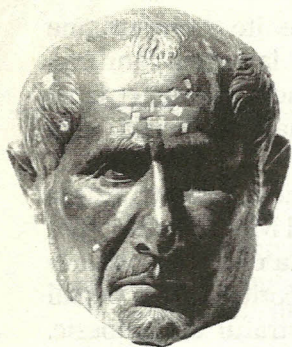
Încă din primele ei etape, sinteza românească cuprinde un aspect spiritual semnificativ: trecerea de la credința în vechile divinități la o nouă religie, creștinismul [D₁, D₂]. Din păcate, pentru începutul acestei treceri, izvoarele arheologice, epigrafice și literare sunt mai puțin concludente [D₃].

Astfel, atât în Dacia, cât și în Moesia, ca de altfel în majoritatea provinciilor romane, obiectele paleocreștine din secolele II–III p. Chr. sunt rare. Încă numeroase sunt monumentele păgâne. Explicația este simplă: pentru a evita persecuțiile puse la cale de autoritățile imperiale, creștinii din perioada respectivă își manifestă credința cu precauție.

Vreme îndelungată, ei apelează la simboluri din mitologia greco-romană. Între acestea, delfinul, care „transportă morții în insulele ferice” și „preînchipuie pe Iisus Christos”, Cel ce „duce spre limanul mântuirii corabia Sa (Biserica creștină)”; tridentul, care străpunge delfinul și, asemenea crucii, mai târziu, este „instrumentul mântuirii credincioșilor”; vița de vie, care prin încrucișarea vrejurilor indică o cruce florală; păunul, care pentru primii creștini devine simbolul învierii trupurilor. Asemenea simboluri, datate în veacul al III-lea al erei creștine, apar pe un coronament de altar funerar de la Potaissa și pe alte monumente asemănătoare semnalate la Apulum și la Micia. Descoperite în preajma castrelor, aceste vestigii ilustrează contribuția soldaților la răspândirea creștinismului în Dacia romană. Pentru Moesia Inferior, aceeași semnificație au obiectele paleocreștine descoperite la nord-vest de *Dinogetia*, îndeosebi cruciulițele semnalate în zona castrului de la Barboși (județul Galați). Cât privește rolul coloniștilor și al negustorilor din orașele pontice în prozelitismul creștin, acesta este confirmat de alte obiecte specifice, opaițe, mai ales, existente la Tomis.

O perioadă favorabilă propagării monoteismului creștin în provinciile romane din spațiul carpato-dunărean coincide cu domnia împăratului Severus Alexander (222–235), un spirit sincretist și tolerant. Unii creștini își fac publică apartenența la noua religie, așa cum dovedește, printre altele, o inscripție funerară provenită tot de la Tomis. Potrivit acestei inscripții, în cadrul diferitelor familii unii membri rămân păgâni, iar alții devin creștini.

Concomitent, în nordul Daciei romane apar obiecte paleocreștine cu imagini și texte tot mai sugestive. Astfel, o gemă de la Potaissa prezintă scena cu Bunul Păstor, care îl simbolizează pe Iisus. Același obiect este prevăzut cu acrostihul IXΘYC, însemnând în limba greacă pește, care atestă înlocuirea, în simbolistica creștină, a delfinului.

TRAIANUS DECIUS,
ÎMPĂRAT ROMAN
(249–251)
BRONZ DE LA
ULPIA TRAIANA
SARMIZEGETUSA

D₃

„În legătură cu răspândirea creștinismului la nordul Dunării de Jos, este în parte cunoscut faptul că informațiile transmise de unii scriitori laici sau bisericești din perioada veacurilor II–VI d. Hr., ca de exemplu Origene, Tertullian, Justin Martirul, Comodius, Hipolit Romanul, Epiphaniu din Salamina, Eusebiu din Caesarea, Auxentius din Durostorum, Paulin de Nola, Nicetas din Remesiana, Hieronimus, Ioan Gură de Aur, Ioan Cassian, Iordanes, Procopius și mulți alții, precum și alte scrieri ca *Pătimirea Sf. Andrei*, *Martiriul Sf. Sava Gotul*, *Faptele Apostolilor*, *Acta Sanctorum* și altele de mai târziu, deși aparent numeroase, nu oferă totuși știri directe și suficiente de concludente despre începuturile acestui amplu fenomen de spiritualitate. Cu toate acestea, ele lasă să se întrevadă existența, la nordul Dunării de Jos, a unei opere de propovăduire a Evangheliei, încă din primele secole ale erei creștine, iar ulterior, chiar din secolele III și IV d. Hr., o creștere progresivă a acestei acțiuni, adesea prin misionarism riguros organizat, o sporire a numărului celor convertiți și o tot mai temeinică organizare a vieții religioase, după modelul celei din alte părți ale Imperiului Roman, pe măsură ce și Biserica, devenită oficială, se organizează și se întărește tot mai mult în numeroase centre ale lumii romane.”

Dan Gh. Teodor,
*Creștinismul în nordul Dunării de Jos,
în mileniul I d. Hr.*

• Corelați afirmațiile de mai sus cu cele două citate din scrierile istoricilor N. Iorga și V. Pârvan.

Urmează o lungă perioadă de reprimare a creștinilor. Inițiată de împăratul Decius, ea atinge punctul culminant în timpul domniei lui Diocletianus. După ce acesta organizează în anul 284 o nouă provincie, *Scythia Minor*, cu capitala la Tomis, creștinii din zona pontică sunt din nou persecutați. Mai mult, prin edictele din anii 303 și 304, împăratul condamnă la muncă silnică sau la moarte mai mulți misionari. Se păstrează inscripții cu martiri de la *Axiopolis* (Cernavoda), *Halmyris* (Murighiol), *Noviodunum* (Isaccea) și din alte locuri.

În anul 313, împărații Constantin cel Mare și Licinus acordă libertate de cult creștinismului, dar acceptă, pe mai departe, practicile păgâne. Astfel se explică de ce în continuare sunt martirizați alți patru misionari amintiți în inscripția de pe monumentul funerar descoperit la Niculițel (județul Tulcea). Câteva decenii mai târziu, pe valea Buzăului este martirizat Sava Gotul.

Interzicerea cultelor păgâne, în vremea împăratului Theodosius (379–395), este urmată de organizarea Bisericii Creștine, la Dunărea de Jos. Episcopii de la Tomis se remarcă pe plan local și universal. Cel mai cunoscut este Teotim I, de origine „scit”, deci localnic, din *Scythia Minor*. Scriitor de limbă greacă, „abil dialectician și prieten devotat al lui Ioan Gură de Aur”, arhiepiscop apoteozat la Constantinopol, Teotim I apără opera lui Origene, propagă creștinismul printre goți și huni, ultimii supranumindu-l Zeul Romanilor.

Tot în secolul al IV-lea, este atestată basilica de la Slăveni (județul Olt). Noul loc de cult, specific creștinismului, biserica, poartă un nume provenit dintr-un termen latinesc. Aceeși sorginte o au și alți termeni de bază ai noii religii: altar (din *altarium*), a boteza (din *baptizare*), cruce (din *crux*, *crucem*), Duminică (din *dies/dominica*), înger (din *angelus*), Paști (din *Paschae*), Scriptură (din *scriptura*) ș.a.

Noua organizare bisericească se extinde în secolele al V-lea și al VI-lea, la Sucidava, la Drobeta-Theodora și în alte centre nord-dunărene recucerite de Iustinianus și înaintașii săi.

Romanici și migratori în Dacia: „a doua asimilare”

După retragerea aureliană, în afara hotarelor imperiului rămân un prim grup de populație romană — locuitorii fostei provincii Dacia. Aceștia sunt făuritorii unei noi entități etno-lingvistice și culturale, romanitatea nord-dunăreană. În stânga fluviului, așadar viața romană continuă după încetarea autorității imperiale. Ruptura de „întreg” este numai de natură politico-administrativă, fiscală și parțial, militară. Legăturile îndeosebi comerciale, dar și cele spirituale cu locuitorii romanizați din dreapta Dunării sunt dovedite arheologic epigrafic, numismatic, istoric și literar. Cu atât mai mult cu cât la miazăzi de limesul danubian sunt constituite treptat noi provincii *Scythia Minor*, *Moesia Secunda*, *Dacia Ripensis*, *Dacia Mediterranea*, *Dardania*, *Moesia Prima*.

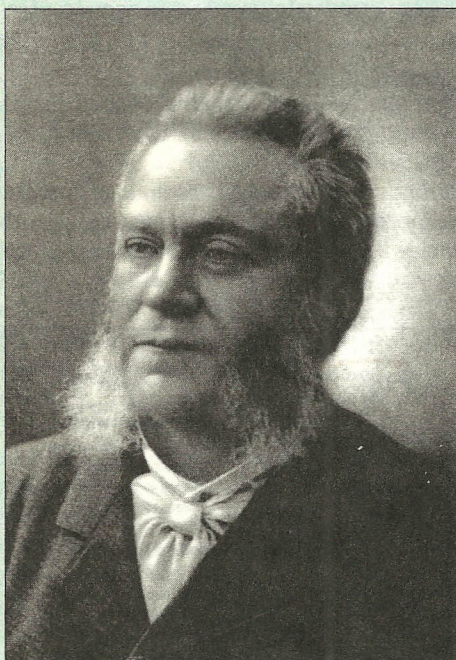
În spațiul nord-dunărean, începând cu ultimele decenii ale secolului al III-lea și întreg secolul al IV-lea, există o diversitate de culturi arheologice, care reflectă într-o anumită măsură situația etno-demografică complexă. O realitate „polietnică” denotă, de exemplu, cultura Sântana de Mureș–Cerneahov (după stațiunile eponime din România și Ucraina). La formarea ei contribuie influențele romane (transmise de daco-romanii de la Dunărea de Jos și din zona carpatică), dacice (prin costoboci), sarmatice, nord-pontice

CITIȚI ȘI „REDESCOPERIȚI” principalele teorii istoriografice referitoare la etnogeneza românilor: teza continuității și teza imigraționistă

„Statul dac pierise și pe ruinele lui era să se înalțe unul roman. Dacă însă elementul nou care venea să se altoiască pe vechea stirpe tracică din poalele munților Carpați era superior acesteia în cultură și inteligență, în caracter nu putea să o întreață, încât rădăcina poporului român e prinsă în păturile istorice prin două vițe tot atât de energice, de trainice și pline de virtute. Să nu ne fie deci silă, dacă și sângele dacilor se va găsi amestecat în naționalitatea noastră.”

A.D. Xenopol,
Istoria românilor din Dacia Traiană

ALEXANDRU D. XENOPOL
(1847-1920)
FILOZOF AL ISTORIEI, CARE A COMBĂTUT
TEORIA ROESLERIANĂ

„Limba română este limba latină vorbită neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Roman, cuprinzând provinciile dunărene romanizate (Dacia, Pannonia de Sud, Dardania, Moesia Superioară și Inferioară) din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și până în zilele noastre [...]. Această limbă a suferit însă transformări neîncetate, atât prin evoluția ei normală, cât și prin influența exercitată de limbile cu care a venit în contact.”

Al. Rosetti
Istoria limbii române

„Creștinismul daco-romanilor, ca și limba lor, este de caracter latin și adoptarea lui a avut loc treptat, prin difuzarea în masa locuitorilor, nicidecum printr-o hotărâre a unei autorități centrale (rege, principe), ca și în alte părți.”

Prezența creștinilor în teritoriile nord-dunărene ca și în Dobrogea în secolele al IV-lea-al VI-lea este atestată printr-o serie de obiecte: opaițe de lut și de bronz, geme, cruci, statuete, ceramică cu fragmente de inscripție tipare de turnat cruci, vase de cult, ex-votouri, aflate, prin săpături arheologice, la Biertan, Porolissum, Napoca, Apulum, Ampellum, Gherla, Bucium, Potaissa, Tibiscum, Dierna, Drobeta, Romula, Bumbești, Răcari, Iași, Botoșani, Bacău, Davideni etc. etc. La Niculițel, într-o criptă, s-au descoperit osemintele a patru martiri binecunoscuți în istoria începuturilor creștinismului, fără să se știe — până de curând — unde fuseseră înhumați. Ei sunt Zoticos, Attalos, Romasis, Philippos.”

Dinu C. Giurescu
Istoria ilustrată a românilor

„Influența elementului slav la formarea naționalității noastre este așa de evidentă, încât putem zice, fără exagerare, că nici nu poate fi vorba de poporul român înainte de absorbirea elementelor slave de către populația băștinașă romană în cursul secolelor VI-X.”

Ion Bogdan
Istoriografia română și problemele ei

„Fără a pierde din vedere o clipă existența populației băștinașe române (daco-romane) ar trebui studiată problema dacă procesul de formare a slavilor de răsărit a avut loc parțial, sau nu a avut loc, și pe o parte a teritoriului țării noastre [...]. Existența în vecinătatea țării noastre a puternicului stat feudal din Kiev, cu o civilizație înaintată, care se răsfrânge asupra întregului răsărit al Europei, luptele duse de statul din Kiev împotriva citadelor reacționare pe care o reprezenta în acea vreme Bizanțul și apoi cuprinderea unei părți din teritoriul țării noastre în cadrul statului feudal din Kiev au contribuit la dezvoltarea relațiilor feudale și au grăbit procesul de organizare feudală în țara noastră. Întinderea statului feudal bulgar în secolul al IX-lea și al X-lea pe teritoriul patriei noastre este un fapt de necontestat și a avut urmări asupra dezvoltării țării. Această influență a slavilor de Sud completează pe cea a slavilor de Răsărit, care i-a premers și care totodată îi urmează în secolele XI-XII, când o parte a teritoriului țării noastre a fost cuprinsă în cnezatul de Halici.”

Mihai Rolle
Cu privire la unele probleme din domeniul cercetărilor istorice

Incipalele nogeneza

partea orientală
anizate (Dacia
) din momentu
ele noastre [...]
prin evoluția e
enit în contact.

Al. Rosetti
Istoria limbii române

caracter latin și
rilor, nicidecum
și în alte părți
în Dobrogea în
iecte: opaițe de
de inscripție
săpături arheol
ellum, Gherla
ești, Răcari, Iași
s-au descoper
arilor creștinis
numați. Ei sunt

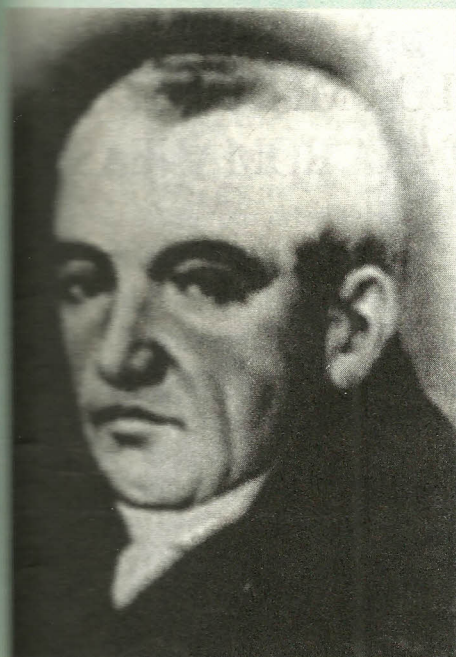
Dinu C. Giurescu
Ilustrată a românilor

stre este așa d
vorba de popo
alația băștinaș

Ion Bogdan
ună și problemele

tinăse roman
sul de form
e o parte a ter
a puternicul
e asupra între
otriva citadele
oi cuprindere
al din Kiev a
l de organiza
ecolul al IX-le
testat și a avu
de Sud com
are totodată
noastre a fos

Mihai Rolle
cercetărilor istori

PETRU MAIOR (1756–1821)
CORIFEU AL ȘCOLII ARDELENE,
ADEPT AL LATINISMULUI

Precizați care este teoria din care fac parte următoarele idei:

1. Dacă ar fi fost distruși ca popor în urma războaielor cu romanii.
2. Vechea toponimie dacică ar fi dispărut numai datorită acestei exterminări.
3. Dacia nu a putut fi romanizată în 165 de ani.
4. Toți locuitorii au părăsit Dacia în timpul lui Aurelianus.
5. Poporul român și limba română s-ar fi format la sud de Dunăre (argumente: a) lipsa elementelor germanice din limba română; b) existența unor elemente lexicale comune în limbile albaneză și română; c) asemănarea dialectelor dacoromân și macedoromân; d) influența slavă primită numai la miazăzi de fluviu, unde românii devin ortodocși și preiau limba slavonă, rămasă lung timp în Biserica lor).
6. Românii ar fi un popor de păstori nomazi.
7. Nu ar exista izvoare istorice care să ateste existența românilor la nord de Dunăre, anterior secolului al XIII-lea.

„[...] neputând scăpa dinaintea romanilor, ei [dacii] în de ei se omorâră.”

Petru Maior,
Istoria pentru începutul românilor în Dacia

„[...] foarte mulți lăcuiitori au adus în Dacia din toată lumea romanilor, dar mai ales din Roma și din Italia [...].”

Gheorghe Șincai,
Hronica românilor și a mai multor neamuri

„Misiunea noastră, a românilor, în arheologie este mai cu seamă să definim ce au fost dacii? care a fost începutul lor? care au fost credințele lor? în ce grad de civilizațiune ajunseseră ei când i-au cotoptit romanii și le-au luat țara? ce au adoptat ei de la romani și ce au adoptat romanii de la dâșii?”

Cezar Bolliac,
Despre daci

„Dacă, după așa-zisa teorie a lui Rösler, românii ar fi venit abia în secolul al XIII-lea din Peninsula Balcanică, cum se face că numele de localități și de râuri nu le-au luat de la unguri, [...] ci de la slavi?”

E. Petrovici,
Dovezile filologice ale continuității

„I-a trecut cuiva prin minte să nege sau să conteste continuitatea poporului francez în Galia, a celui spaniol și portughez în Peninsula Iberică sau a celui italian în Italia? A admis oare vreun istoric că galo-romanii și-au părăsit locuințele plecând din Galia, peste Alpi sau peste Pirinei, pentru a se întoarce mai târziu, după secole, îndărăt acasă? Sau că spaniolii au trecut strâmtoarea Gibraltar, în Africa, pentru a reveni, după sute de ani, în vechiul teritoriu? Simpla formulare a unor asemenea întrebări arată lipsa lor de temei, totala lor inanitate.”

Constantin C. Giurescu,
Formarea poporului român și a limbii române

„Insistența deosebită asupra «formării poporului» particularizează istoriografia și conștiința istorică românească. Chestiunea este însă dublată și amplificată prin întrebarea privitoare la spațiul formării poporului român și limbii române. Aici se înscrie faimoasa chestiune a continuității care, atașată «etnogenezei», a contribuit la crearea unei adevărate «obsesii naționale», întreținută prin jocul ideologic și politic. Problema continuității nu este de altfel decât manifestarea extremă a unei nelămuriri mai generale privind inserarea geografică a începuturilor poporului român. Ne aflăm, din nou, în fața unei situații particulare în istoriografia europeană. Potrivit multiplelor teze divergente românești și străine, românii s-ar fi format sau pe teritoriul corespunzător României moderne, sau într-o zonă limitată a acestui spațiu, chiar foarte limitată, în unele variante, sau într-o regiune depășind cu mult extinderea actuală a poporului român, până la cuprinderea unei bune părți din Europa centrală și sud-estică, sau, în sfârșit, undeva la sud de Dunăre [...].”

Lucian Boia,
Istorie și mit în conștiința românească

- Care este explicația faptului că până la 1600 autohtonismul românilor nu este contestat?
- Ce variante ale „autohtonismului” cunoașteți?
- În ce constă „latinismul pur”?
- Dar „dacismul”?
- Când au apărut exagerările panslaviste?

- Explicați de ce teoria roesleriană are caracter politic.
- De ce Dimitrie Onciul spune despre această teorie că „este, în fond, ipoteza lui Sulzer, expusă într-o formă mai științifică și completată cu datele privitoare la argumentele istorice și lingvistice”?

FORMAREA STATELOR MEDIEVALE TRANSILVANIA ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ

[D₁]

„[...] o povestire istorică de genul epic, scrisă la jumătatea veacului al XII-lea, care ar adăuga [...] fapte și împrejurări din veacul al X-lea și al XI-lea la istoria propriu-zisă a cuceririi Ungariei din ultimii ani ai secolului al IX-lea. Anacronismele Anonimului își află astfel o limită cronologică: ca *terminus ad quem*, ele nu ar depăși în acest caz începutul veacului al XII-lea. Așa cel puțin ne îndrumază logica [...] d-lui Balin Hóman [din] contribuțiile sale istorice la *Cântecul Nibelungilor*: «Împletirea anacronică a evenimentelor deosebite și de legendă în cadrul povestirii istorice, respectiv poetice, e o caracteristică a literaturii epocii cavalierești. Dar trebuie să accentuez în această privință că, în literatura istorică și poetică a întregului Ev Mediu, nu se găsește un singur exemplu ca vreun scriitor, oricâte libertăți ar fi luat față de cronologie, să fi transpus într-un trecut depărtat pe contemporanii săi sau întâmplările vremii sale.»”

Gh.I. Brătianu,

Tradiția istorică a întemeierii statelor românești

De la „ducatele româno-slave”

la voievodatul Transilvaniei, vasal regelui Ungariei

Conviețuirea româno-slavă din secolele VIII–IX are loc în cadrul unor formațiuni politice medievale timpurii. Asemenea state incipiente, șase ducate din jurul anului 900, sunt atestate în „regiunea daco-pannoniană” (I. A. Pop). Trei din ele, situate la est de Tisa, sunt cele mai cunoscute:

- **ducatul lui Menumorut**, între Tisa și Porțile Meseșului (Munții Apuseni), de la gura Someșului până în valea Mureșului inferior (cu centrul în Crișana de azi);
- **ducatul lui Glad**, mărginit de Tisa, Mureș, Carpați și Dunăre (în Banatul de mai târziu);
- **ducatul lui Gelu**, de la Porțile Meseșului și valea Someșului până la cursul mijlociu al Mureșului (partea apuseană a Depresiunii Transilvaniei).

Etnia primilor doi „duci” nu este menționată de *Anonymus*. Despre al treilea „duce”, Gelu, aflăm că este „un anumit român” (*quidam Blacus*). Supușii săi sunt români și slavi (*Blasii et Sclavi*), pe care cronicarul ungar îi consideră „cei mai sărmani oameni din toată lumea”. Ei trăiesc însă într-un spațiu („țara de dincolo de păduri”) caracterizat prin „bunătatea” sa (*bonitatem terre Ultrasilvane*); un pământ fertil, la roadele căruia *Anonymus* adaugă bogăția în aur și sare [D₁].

În fața frecventelor atacuri inițiate de **pecenegi**, armata lui Gelu își apără tradiționalele fortificații (cetăți de pământ) numai cu *arcus et sagettas*. Situația rămâne aceeași și în vremea luptelor cu ungurii, până când „ducele românilor” (*dux Blacorum*) este ucis lângă râul Copus (Căpuș), în drum spre castrul său (*castrum suum*) de pe valea Someșului. Când văd moartea conducătorului lor (*videntes mortem domini sui*), localnicii fraternizează cu inamicul. Îl aleg ca nou „domn” al lor pe „Tuhutum, tatăl lui Horca”.

Acceptat de români și de slavi, Tuhutum preia conducerea „țării de peste păduri” pentru sine și urmașii săi. Constituie un *dominium* propriu și o dinastie separată de cea a ducelui Arpad din Pannonia Autohtonii îi jură credință într-un loc numit de atunci Esculeu — Așchileu (de la cuvântul maghiar *esküldi* — „a jura”).

Timp de aproape un veac, Tuhutum și urmașii săi stăpânesc partea apuseană a Transilvaniei în „pace și fericire” (*pacifice et feliciter*) cum scrie *Anonymus*. Însă la începutul secolului al XI-lea, un strănepot al lui Tuhutum, ducele Geula cel Tânăr (Gyula, Gylas, Iula, Iulus) se împotrivește misiunilor apostolice ale regelui Ștefan cel Sfânt nimeni altul decât nepotul de soră al ducelui „ultrasilvan”. Ultimul capturat de suveranul ungar, este închis pe viață, întrucât refuză „să fie creștin”. Potrivit aceluiași *Anonymus*, regele Ștefan ocupă întreaga „țară” de peste pădurea Igfon; totodată, el desființează episcopia ortodoxă (situată probabil la Alba Iulia), întemeiată de Hierotheus.

- Identificați „povestirea istorică” la care se referă istoricul român.
- Redați aspectul critic care prilejuiește citarea autorului ungar.
- Stabiliți locul ocupat de *Gesta Hungarorum* în cadrul izvoarelor istoriei Europei medievale.
- Recitiți partea din lecție referitoare la „bunătatea Ultra/Tran/silvaniei” și la locuitorii săi „sărmani”. Care este raportul identitate-alteritate, în acest caz?

PAGINA DE TITLU A SCRIERII
HAGIOGRAFICE INTITULATE
VIAȚA SFÂNTULUI GERARD

- Ce aspecte ale vieții economice, militare, politice și religioase din voievodatul lui Ahtum vă amintiți din gimnaziu?

Lupta ungarilor în Transilvania nu s-a sfârșit repede. În 1002, Ștefan, marele rege care [creștinându-l pe unguri] își salvase poporul și-l făcuse să intre în concernul popoarelor europene, a trebuit să lupte cu un unchi al său, Gyula, care ocupa tronul lui de Tuhutum de la Gelu, și l-a învins; apoi s-a întors împotriva unui anume Kean «dux Balachorum et Sclavorum», care-și făcuse un ducat în regiunile sud-orientale ale Transilvaniei și în locul lui a pus o nădă, pe nume Zoltan; a trebuit de asemenea să se lupte și cu conducătorul voievodatului care fusese înainte al lui Glad, un anume Ahtum, de religie ortodoxă; l-a învins și pe acesta și astfel a recucerit întreg teritoriul dintre Criș și Dunăre.[...] Limba română [...] ne relevă, cu numărul mic de cuvinte maghiare, lucru arătat deja de însuși Roesler, că în epoca invaziei ungurești, românii din Transilvania aveau deja o cultură a lor, la care aveau prea puține de adăugat limba invadatorilor; împrumuturile luate de la unguri sunt puțin numeroase, dar de o certă valoare culturală în ansamblul lor, și se referă în general la vocabularul militar, administrativ și juridic.

Mario Rufini
Istoria românilor din Transilvania

care fusese hirotonisit de patriarhul Theofilactos din Constantinopol în timpul lui Geula cel Bătrân, fiul lui Horca [D₂].

Sub urmașii lui Ștefan cel Sfânt începe organizarea Transilvaniei ca entitate politică vasală regelui Ungariei. Astfel, în 1075, cancelaria arpadiană emite un document referitor la cetatea Turda, menită să stăvilească atacurile pecenegilor și românilor.

După anul 1100, în teritoriul intracarpatic, regalitatea maghiară încearcă să impună modele religioase, politico-administrative și socio-economice apusene. În 1111, este atestat un *episcopus Ultrasilvanus*, Simion, catolic. În același an, dar și în 1113, documentele amintesc un *princeps Ultrasilvanus*, Mercurius. Se pare că, în ambele cazuri, cei doi nu locuiau efectiv în Transilvania.

În a doua jumătate a secolului al XII-lea, regii unguri dăruie oamenilor lor de încredere noi cetăți și feude din Transilvania. Administrativ, acestea sunt incluse în noi comitate, instituții politico-teritoriale aduse de cuceritorii care încearcă, însă fără deplină reușită, să înlocuiască vechile țări, voievodate și cnezate.

Pe la 1164 este atestat un comite de Dăbâca. Din 1176, acesta devine căpetenia țării, sub numele de *Leustachius Voyvoda*. Pentru conducătorul Transilvaniei, revenirea la numele tradițional de voievod este o dovadă a existenței populației românești. De altfel, din toate țările cucerite și încadrate în regatul Ungariei, numai Transilvania păstrează „formula voievodală ca instituție politică centrală” (I. A. Pop), până către jumătatea secolului al XVI-lea.

Voievodul Transilvaniei este un vasal al regelui Ungariei. Inițial, autoritatea sa era exercitată asupra a șapte comitate: Solnocul Interior, Dăbâca, Cluj, Turda, Alba, Hunedoara, Târnava. În celelalte zone ale Transilvaniei, cuceritorii îi colonizează pe secui și pe sași, organizați în scaune, ai căror conducători sunt subordonați direct regelui Ungariei.

În secolul al XIII-lea, cucerirea și organizarea Transilvaniei de către unguri par a fi încheiate. Așezarea noilor veniți conduce, desigur, la o nouă structură etnico-demografică. Românii rămân însă locuitorii cei mai numeroși. Prin 1210, alături de sași, secui și pecenegi, ei fac parte din oastea comandată de comitele Ioachim din Sibiu. În 1241, împreună cu secuii (*Olaci et Siculi*), apărau trecătorile Carpaților Orientali în fața tătarilor. „Țările” românilor — Maramureșul, Lăpușul, Zarandul, Hațegul, Făgărașul, Bârsa ș.a. — își păstrează tradițiile voievodale și cneziale.

Spre sfârșitul veacului al XIII-lea și la începutul celui următor, voievozii Transilvaniei Roland Borșa (1282, 1284–1285, 1288–1293) și Ladislau Kan (1294–1315) își asumă prerogative sporite. Primul, în numele unui *regnum Transilvanum*, convoacă la Deva, în 1288, prima Adunare obștească (Congregația generală), la care participă nobili din cele șapte comitate, clerul superior, orașenii și reprezentanții țărănimii libere. Ultimul voievod amintit își constituie în cetatea Deva o adevărată curte, unde primește soli ai suveranilor străini. Kan profită de criza politică declanșată de stingerea dinastiei Arpadiene pentru a-și exercita atribuțiile de șef al unui stat autonom: stăpânește cetăți, orașe și domenii interne și încheie înțelegeri cu țări de sine stătătoare. Curând, Angevinii readuc Transilvania la statutul de voievodat vasal regelui Ungariei.

*Regele Béla al IV-lea, Cavalerii Sf. Ioan
și structurile politice dintre Carpați și Dunăre* 1211-1226

La începutul secolului al XIII-lea, când armatele apusene cuceresc Constantinopolul, regii unguri încearcă să-și extindă stăpânirea asupra regiunilor extracarpătice. Pentru realizarea acestui obiectiv, ei apelează la cavalerii teutoni, care primesc vremelnic în stăpânire Țara Bârsei. Învingători ai cumanilor, teutonii acționează încă din primii ani pe cont propriu atât la miazănoapte de Carpați, cât și la miazăzi. Ca urmare, pe la jumătatea celui de-al treilea deceniu al veacului al XIII-lea armata regală îi alungă din Transilvania.

După marea invazie tătaro-mongolă din 1241-1242, regii unguri reiau planurile de colonizare în vederea apărării zonelor meridionale ale stăpânirii lor, îndeosebi Banatul și sud-vestul Transilvaniei. Mai mult, formulează tot mai clar obiectivul principal al politicii externe: stăpânirea drumului spre Dunărea de Jos și Marea Neagră.

Prin diploma din anul 1247, Béla al IV-lea dăruiește Cavalerilor Ordinului Sf. Ioan de la Ierusalim Țara Severinului până la Olt, mai puțin acea parte a „țării” respective, organizată anterior în Banatul de Severin. Colonizarea Ioaniților este efemeră, dar „contractul” care o consacră rămâne un izvor istoric semnificativ [D₃]. Între altele, el atestă existența unor formațiuni statale românești din spațiul carpato-dunărean, două voievodate și două cnezate:

- **voievodatul lui Litovoi**, care cuprinde Țara Hațegului (în sud-vestul Transilvaniei) și nordul Olteniei (Depresiunea Târgu Jiului);
- **voievodatul lui Seneslau**, care include Țara Făgărașului (în sudul Transilvaniei) și nordul Munteniei (Argeș, Muscel, Dâmbovița);
- **cnezatul lui Farcaș**, situat între cele două voievodate, la sud de munți (în Vâlcea);
- **cnezatul lui Ioan**, localizat ipotetic între Jiu și Olt, aproape de Dunăre (în județul Romanați de mai târziu).

Cu excepția voievodatului lui Seneslau, vecin cu zona denumită Cumania, celelalte formațiuni politice menționate sunt controlate de regalitatea ungară, prin „banul” de Severin. Îndeosebi Litovoi va încerca să anuleze acest raport de vasalitate față de Coroana Arpadiană. Ucis în lupta cu armata regală, el este urmat la conducerea voievodatului de fratele său Bărbat. Această transmitere ereditară a puterii denotă existența unor structuri politico-sociale medievale bine conturate, o viață economică prosperă (dovadă suma foarte mare plătită de Bărbat pentru răscumpărarea din prizonierat), armată condusă de voievod, biserici coordonate de o episcopie ortodoxă.

„Descălecatul lui Negru-Vodă” 1274-1290-1291

În iarna dintre anii 1284 și 1285, statul mongol al Hoardei de Aur organizează o nouă invazie în Regatul Ungariei. Criza politică, evidentă în ultimii ani ai domniei lui Ladislau Cumanul, se agravează. Vasalii săi din fruntea structurilor teritoriale, inclusiv voievodul Transilvaniei, manifestă tendințe de independență. Ultimul reprezentant al dinastiei arpadiene, Andrei al III-lea (1290-1301), încearcă să evite destrămarea regatului în principate de sine stătătoare.

Astfel, în primăvara anului 1291, noul rege sosește în Transilvania pentru a readuce sub ascultare pe voievodul local. Cu acest prilej consolidează privilegiile nobililor unguri, ale secuilor și sașilor, dar anihilează autonomia românească din Făgăraș.

[D₃]

„O precizare făcută de rege în diploma de dăruire acordată Ioaniților se referă la germanii din Transilvania. Regele interzice întregului ordin să-și așeze pe domeniul său țărani din regat, indiferent de originea lor etnică, precum și să colonizeze acolo [la sud de Carpați] sași și teutoni. Acestea s-ar putea face numai cu permisiunea specială a regelui.”

Thomas Năgler,
Așezarea sașilor în Transilvania

[D₄]

„Iar când au fost la cursul de la Adam 6798 (1290), fiind în Țara Ungurească un voievod, ce l-au chemat Radul-Negrul [...], mare herțeg pre Almaș și pre Făgăraș, rădicatu-s-au de acolo cu toată casa lui și cu mulțime de noroade: rumâni, papistași, sași, de tot fiul de oameni, pogo-rându-se pre apa Dâmboviței, început-au a face țară noao.”

Cronica anonimă românească, redactată în secolul al XVII-lea, *Istoria Țării Românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini; letopiseșul cantacuzinesc*

[D₅]

„[...] mulți sași și unguri au însoțit pe un voievod român pe numele de Radul Negru-Vodă în drumul său din regiunea Făgărașului și s-au stabilit cu locuințe în Wallachey, așa cum scrie într-o *Walachische Historie*.”

Josef Teutsch,
Jahr-Geschichte

- Corelați cele trei citate cu informațiile corespunzătoare cuprinse în lecție. Ce aspecte contradictorii sesizați?

Gesta
Coser

Gesta Hungarorum 1308-1342

FORMAREA STATELOR MEDIEVALE

2.

DETALIU DIN PRONAOSUL BISERICII PRINCIARE
SFÂNTUL NICOLAE (CURTEA DE ARGES)

11-12

Valahia, care nu are acest nume decât la
pupoare străine, nume cu totul necunos-
cut în țară, e desemnat în gura locuitorilor
și prin două alte nume: Țara Muntenască
adică a munților). Valahia fiind o țară de
es în cea mai mare întindere a ei, numele
de țară a Munților nu-și poate avea obâr-
s în relieful pământului ei. El n-ar putea
fi lămurit decât prin coborârea locuitorilor
din munții Transilvaniei, adică a Munte-
nilor, în regiunea șesului. Dar cum românii
locuiau, înainte chiar de întemeierea sta-
tului muntean, povârnișurile Carpaților,
la granițele dinspre miazănoapte ale țării,
i dăduseră numele poporului lor: Țara
Românească. Muntenii sosind și ridicân-
duse ca stăpânitori ai regiunii și-au impus
numele: Muntenască. Tot prin această
întemeiere a statului muntean de către
românii din Transilvania se lămurește un
alt fapt, cu totul neexplicabil, dacă nu
admitem această origine: voim să vorbim
de schimbarea succesivă a capitalei țării,
care începe prin a fi Câmpulung, aproape
de hotarul Ardealului, pentru a coborî pe
urmă tot mai jos, întâi la Argeș, pe urmă
la Târgoviște, pentru a se opri în sfârșit în
câmpie la București. Dacă românii ar fi
venit de la miazăzi de Dunăre și dacă ar
trebui să căutăm acolo originea statului
lor, este evident că întâia lor capitală ar fi
trebuit să fie așezată pe țărmul fluviului,
de acolo să se urce mai pe urmă spre
partea înaltă a țării. E însă tocmai con-
trariul care a avut loc."

Gheorghe I. Brătianu,

Tradiția istorică a întemeierii statelor românești

Radu Negru - Câmpulung

În acest context, voievodul semilegendar Radu Negru trece Carpații. Se instalează la Câmpulung, sediul unei comunități catolice, formată din sași și unguri. Prosperitatea acestei comunități este explicată prin situarea ei pe drumul comercial ce lega Transilvania de Dunărea de Jos și Marea Neagră [D₄, D₅].

„Descălecatul” la Câmpulung este urmat de întemeierea țării. Formațiunile politice existente se unesc treptat în jurul „descălecăto-
rului”. Acțiunea pornită din Câmpulung cuprinde Argeșul, apoi căpe-
teniile din teritoriile de la apus de Olt se închină puternicului voievod
din stânga râului.

1290

Basarabii — mari voievozi, domni

și singuri stăpânitori în „toată Ungrovlahia” - Țara Românească

La începutul secolului al XIV-lea este atestată ca stat Valahia
nord-dunăreană. Izvoarele menționează titlurile conducătorului
acestui stat: mare voievod (conducător militar) și domn (lat.
Dominus), stăpân al țării.

Denumirea statului românesc apare în izvoare diplomatice
externe. Cele mai multe provin din cancelaria noilor regi ai Ungariei,
Angevinii. De origine franceză, această dinastie restaurează unitatea
Regatului Ungar. Începutul procesului datează chiar din timpul
domniei lui Carol Robert de Anjou (1308-1342), care este sprijinit de
papalitate.

1340-1362

Cu ocazia luptelor purtate în Banat, armata noului rege al Unga-
riei are de înfruntat și ostilitatea statului românesc din apropiere, al
cărui conducător, Basarab (?-1352), se dovedește nu numai un pri-
ceput șef militar, ci și un bun diplomat. În 1324, el încheie un acord
prin care regele Ungariei recunoaște unitatea statului condus de
„Bazarab, voievodul nostru transalpin”. La rândul său, voievodul recu-
noaște suzeranitatea regelui Ungariei, dar și faptul că *Terra Transalpina*
(*Terra Bazarab*) este inclusă „în aria spiritualității catolice” (Șerban
Papacostea).

Nemulțumiți de condițiile acordului, nobilii unguri îl conving pe
rege să suprima statul lui Basarab. Este organizată campania din
toamna anului 1330. Soldată cu înfrângerea armatei lui Carol Robert
de Anjou, la o *posadă*, această campanie nu aduce restaurarea domi-
nației regatului Ungariei la sud de Carpați. Ea consfințește indepen-
dența statului condus de Basarab.

În vremea regelui Ludovic I de Anjou (1342-1382), Ungaria și cea
mai apropiată „Vlahie” de lângă ea, Țara Românească, acționează
împreună împotriva dominației tătare exercitată la gurile Dunării și
la est de Carpați. Urmasul lui Basarab, Nicolae Alexandru (1352-1364),
își asumă un rol însemnat în această luptă.

În 1359, Nicolae Alexandru Basarab își ia titlul de domn autocrat
(de sine stăpânitor) și întemeiază Mitropolia Ungro-Vlahiei. Fiul său,
Vladislav I (Vlaicu-Vodă, 1364-cca 1376) trece cu pricepere peste con-
flictele militare, politice și religioase cu regele Ludovic I, respinge un
prim atac otoman la Dunărea de Jos, organizează instituțiile civile
și ecleziastice ale statului, în final intitulându-se „Io Vladislav, mare
voievod, domn și singur stăpânitor a toată Ungrovlahia” [D₁].

ban de Severin și duce de Targoviste

- Ce semnificație au denumirile statului medieval al românilor dintre Carpați și Dunăre?
- Dar titlurile Basarabilor?

1364-1376

1370 - seamul de la bătălia de la Mărășești

„VLAHIILE” BALCANICE, DOBROGEA ȘI MOLDOVA

D₁

„[...] poporația romană fusese, în timpul Imperiului Roman, un corp întins și neîntrerupt, de la Marea Adriatică până la Marea Neagră și din nordul Transilvaniei până dincolo de Hemus; însă [...] în această continuitate a poporației romane se introduse, ca un cui despărțitor, năvălirea slavo-bulgară, care repezi poporația de căpetenie a Moesiei către munții sudului: Balcanii și Pindul, absorbi rămășițele ce mai zăboviră în sânul năvălitorilor și dezbină trupul poporului român din răsărit în trei trunchiuri deosebite: daco-românii în Dacia Traiană, macedo-românii în sudul Balcanului și istro-românii în peninsula Istriei.”

A.D. Xenopol,
Istoria românilor din Dacia Traiană

D₂

„Pe când ungurii se consolidau, prin colonizări de străini, cărora deocamdată nu li se dădea nici un statut, așa de nesigur și neordonat era totul pentru regalitatea intrată în «țara» populară, țărănească, a românilor, în Ardeal, elementul românesc din Balcani se punea în mișcare prin răscoala fraților: Petru, cu tendințe imperiale: Kalopetru, Asan, cu nume peceneg-cuman (același cu Hasan), și Ioan, zis, după datina ciobănească din Tesalia a lui Niculiță: Ioniță.”

Nicolae Iorga,
Istoria românilor

D₃

„[...] punctul de vedere al istoricilor bulgari [...] despre confuzia dintre numele vlahilor și cele ale altor popoare balcanice: acolo unde sursele bizantine și relatările cronicarilor vorbesc doar de vlahi, noi trebuie să înțelegem bulgari...”

Gheorghe I. Brătianu,
Originile și formarea unității românești

Bizanțul și vlahii din Balcani

Vlahii din Peninsula Balcanică sunt urmașii vechii populații romanizate [D₁]. Ei sunt menționați în izvoare după ce, în 971, Bizanțul recucerește întinsul spațiu din dreapta Dunării inferioare. Cronicarul Kedrenos îi amintește pe „vlahii chervanagii” (cărăuși) din apropierea lacului Prespa. La sfârșitul aceluiași deceniu, alt cronicar bizantin, anonim, arată că împăratul Vasile al II-lea acordă lui Niculiță conducerea (un comandament — *arhè*) peste „vlahii din Elada” (în *thema* bizantină care include Thessalia și Eubeea). După desființarea primului Țarat Bulgar, același împărat bizantin dă în 1020 un edict prin care „vlahii din întreaga Bulgarie” sunt trecuți sub ascultare arhiepiscopului ortodox de Ohrida. Puțin mai târziu, în dieceza de Ohrida este atestat chiar un episcop al vlahilor.

Cu timpul, ținuturile locuite de vlahi sunt cunoscute sub numele de *Vlahia*; cele mai semnificative sunt cele de Vlahia Mare (*Megal Vlahia*) în Thessalia, Vlahia Mică (în Etolia și Acarnania), Vlahia de Sus (în Epir).

La începutul secolului al XII-lea, vlahii sunt atestați și în Peninsula Calcidică, lângă Muntele Athos; de asemenea, în zona Skutari-Ipele și în regiunea Nișului; în Tracia de apus, pe valea râului Maritza precum și în Munții Haemus (Balcanii actuali). În jurul Sofiei, unele localități poartă nume românești (Cercel, Păsărel, Văcărel).

În schimbul privilegiilor economice și al statutului de autonomie administrativă și bisericească, vlahii din Munții Balcani prestează servicii militare Imperiului Bizantin. Strânsa cooperare ostășească culminează în timpul împăratului Manuel I Comnenul (1143–1180). După acesta însă, familia Anghelos, care întemeiază o nouă dinastie bizantină, practică o fiscalitate apăsătoare. Mai mult, încearcă să anihileze autonomiile românești din Peninsula Balcanică. Amenințate să dispară, acestea reacționează. Efortul de apărare marchează, de fapt, trecerea vlahilor sud-dunăreni de la cadrul politic tradițional cel de *țară*, la *stat* [D₂].

Prin răscoala din 1185, condusă de frații Petru și Asan, vlahii din Munții Balcani își manifestă tendința de independență față de Bizanț. Cu sprijinul cumanilor și al românilor nord-dunăreni, ulterior în asociere cu bulgarii, ei rezistă asalturilor repetate ale armatelor bizantine.

În cele din urmă, autoritățile de la Constantinopol încheie pace cu statul vlaho-bulgar format în nordul Peninsulei Balcanice. Momentul este prezentat de cronicarul Nicetas Choniates, participant la evenimente [D₃].

Curând, în timpul cruciadei a III-a și al cruciadei a IV-a, noul stat balcanic își asumă chiar o funcție internațională. În timpul celui de-al treilea conducător al său, Ioniță cel Frumos (*Calojoannes*, 1197–1207), acesta recunoaște superioritatea spirituală a Romei. Ca răspuns

p.36 1197-1207 971-1204 Thema Paristhion

CRUCE-ENGOLPION DESCOPERITĂ
LA DINOGETIA (SEC. X-XI)

Ce semnificație are?

Chiașă
vin-leo
Nictas
Choniates
1118-1141
971-1204
Iac al
"Angelos"
1143-1180
1197-1207
Zacharij al
III-lea

papa Inocențiu al III-lea îl numește pe Ioniță „rege al vlahilor și bulgarilor“ [D₄].

Statul vlaho-bulgar atinge apogeul său sub Ioan Asan al II-lea (1218–1241). Expansiunea teritorială și lărgirea influenței sale internaționale îl aduc însă în conflict cu Imperiul Latin de la Constantinopol, dar și cu regatul ungar. Legătura cu Roma este ruptă. Revenirea la confesiunea orientală și restabilirea relațiilor cu Patriarhia Bizanțului favorizează renașterea tradiției politice a țaratului bulgar. În Munții Balcani, rolul politic al elementului vlah scade. Unii vlahi trec la nord de fluviu. Cei mai mulți rămân însă în peninsula, îndeosebi în spațiul situat între Macedonia, Achaia și Thessalia, unde sunt atestați și în veacurile următoare.

De la „țară“ la stat, între Dunăre și Mare

Un izvor epigrafic slav din prima jumătate a secolului al X-lea se referă la jupan Dimitrie. Așadar, înaintea instaurării stăpânirii bizantine la Dunărea de Jos, între fluviu și țărmul vest-pontic ființează cel puțin o structură politică și religioasă (ortodoxă), a cărei autonomie este recunoscută de conducătorii primului Țarat Bulgar.

În anii 971–1204, pe pământul dintre Dunăre și Mare este atestată *thema Paristhion* (sau *Paradunavon*), circumscripție militaro-administrativă condusă de un strateg. Un Theodor — „strateg de Distră“ — este confirmat de un izvor sigilografic de la sfârșitul secolului al X-lea. În același timp, este menționat conducătorul unei formațiuni politice locale, Gheorghe. Numele acestuia apare pe o inscripție probabil românească, descoperită în inventarul celei de-a patra biserițe din complexul arheologic de la Basarabi-Murfatlar. — jupan Gheorghe

Timp de aproape trei veacuri, spațiul istro-pontic este invadat de pecenegi, uzi, cumani, tătari. Unități militare de graniță apără acest teritoriu din cetățile vechiului limes danubian: Dorostolon (reședința conducătorului themei), Axiopolis, Capidava, Carsium, Troesmis, Dinogetia, Noviodunum, refăcute și repuse în funcțiune de bizantini. Aceștia construiesc noi cetăți, fie pe diferite ostroave dunărene, ca la Păcuiul lui Soare, fie îndeosebi pe țărmul mării, la Mangalia care a fost cercetată recent. În interiorul regiunii, alți șefi locali — Tatos de la Dârstor, apoi Seslav de la Vicina și Satza (Saccea) de la Preslav — contribuie la apărarea themei Paradunavon, dar și a themei Bulgaria, organizată spre sud. Menționați de Ana Comnena, în *Alexiada*, cei trei ilustrează, totodată, pluralismul etnic și multiculturalismul zonei la sfârșitul secolului al XI-lea. Pentru anul 1094, același izvor narativ menționează și un fruntaș al vlahilor, pe Pudiță. — Ana Comnena

După cruciada a IV-a, când la Constantinopol este constituit Imperiul Latin, teritoriul danubiano-pontic trece sub stăpânirea vremelnică a Asăneștilor, apoi a conducătorilor celui de-al doilea Țarat Bulgar. Chiar și în aceste condiții, continuă existența unor structuri politice locale. Astfel, o tradițională „țară“ este menționată de pe la 1230, între Mangalia și Varna.

Sub împăratul Mihail al VIII-lea Paleologul (1261–1282), stăpânirea bizantină este reinstaurată la Dunărea de Jos. În primii trei ani ai domniei amintite, sunt acceptați în zonă primii turci selgiucizi, stabiliți în părțile Babadagului. Așezarea noului grup etno-confesional are și o semnificație militară. El contribuie la limitarea dominației tătare și a infiltrării negustorilor italieni, venețieni și genovezi. Așezați la

Constantin Rezachevici,
Istoria popoarelor vecine și
neamul românesc în Evul Mediu

Pe baza celor patru texte adiacente lecției, identificați punctul de vedere al istoricilor români și cel al istoricilor bulgari, referitoare la „Statul Asăneștilor“.
Motivați cele două păreri contradictorii, asumându-vă, pe rând, rolul unui istoric bulgar și, respectiv, al unui istoric român.

D₅

„Dintre toate porturile enumerate de portulane pe coasta pontică apuseană, *Anchialos, Mesembria, Cavarna, Constanza*, din Tracia până în Bulgaria și Dobrogea, cel al *Vicinei*, situat, după toate probabilitățile, pe cursul brațului inferior al Deltei dunărene, pare să fi fost atunci unul dintre cele mai importante. Superioritatea navală conferită imperiului lui Mihail Paleologul de întreținerea unei flote redutabile de război îi permisesse să-și continue opera de restaurare a puterii bizantine până la hotarele Imperiului mongol. Evident nu mai putea fi vorba de reîncorporarea Bulgariei în posesiunile Bizanțului: lipsind rezistența locală, influența Ungariei, pe de o parte, și a Hoardei de Aur, pe de altă parte, se întindea asupra statelor din Peninsula Balcanică. Dar la fel ca la începutul dominației romane, o hegemonie maritimă putea să-și asigure puncte de sprijin de-a lungul coastelor și să controleze astfel principalele direcții ale comerțului [...]. Elogiul retorului Manuel Holobolos, din 1273, precizează că după victoriile sale din Moreea și Albania asupra latinilor și a despotatului grecesc din Epir, prestigiul bazileului restaurator s-a impus ungurilor, alaniilor (ce ocupau pe atunci o parte din Moldova) și în «ținutul nesfârșit al dacilor», primă aluzie la micile formațiuni care au precedat întemeierea viitoarelor principate românești [...]. Aceste împrejurări ne fac să înțelegem mai bine de ce moneda folosită în tranzacțiile comerciale ale genovezilor la Vicina este hyperperul bizantin, și nu asprul tătarăsc, ca în porturile de pe coasta nordică a Mării Negre care depind de Imperiul mongol. Existența unui arhiepiscopat grecesc în acest oraș dunărean confirmă relațiile deplin restabilite între Constantinopol și vechile sale posesiuni de la «Pontul stâng».”

Gheorghe I. Brătianu,
Marea Neagră

Chilia, ultimii îl recunosc pe *princeps Demetrius* beneficiar al comerțului lor.

Majoritatea populației din teritoriul dintre Dunăre și Mare este ortodoxă, pentru care se organizează la Vicina, începând cu 1285, arhiepiscopie, apoi o mitropolie. Puternicul centru cultural-religios de la Vicina este atestat îndeosebi în actele sinodului ecumenic din anii 1305–1306. În jurul anului 1320, Patriarhia din Constantinopol numește și un Mitropolit de Varna și de Carbona [D₅].

Potrivit unui geograf străin, la 1321, Isaccea (*Isakgi*) face parte din *Alualak* (Țara Vlahilor). Integrarea acestei regiuni în statul lui Basarab are menirea să asigure controlul românesc asupra gurilor Dunării. Nicolae Alexandru Basarab continuă să stăpânească spațiul nord-dobrogean de mai târziu, unde se desfășoară mai multe conflicte cu tătarii. În aceste împrejurări, mitropolitul Iachint de Vicina este transferat la Argeș.

Între timp, în sud, spațiul istro-pontic este condus de Balica. Puterea politică și militară a acestui fruntaș local este confirmată de participarea sa la luptele pentru tronul de la Constantinopol dintre Paleologi și Cantacuzini. Astfel, în anul 1346, Balica trimite un corp de ostași, conduși de Dobrotici și Teodor, pentru a o ajuta pe Ana de Savoia, mama împăratului Ioan al V-lea Paleologul. Dobrotici se remarcă în lupte, obține titlul de strateg și se căsătorește cu fiica unui demnitar bizantin. Când Ioan al VI-lea Cantacuzino devine împărat, acesta atacă zona istro-pontică, în nordul căreia îi trimite pe turci. În cursul acestei campanii Balica și Teodor sunt uciși.

Rămas singur stăpânitor, Dobrotici se împacă cu împăratul și redobândește rangul de strateg, ca supus vremelnic al Bizanțului. După ce este numit despot, unifică „țările” dintre Dunăre și Marea Neagră. Noul stat medieval, Dobrogea, se afirmă pe plan internațional grație conducătorului său. În 1366 respinge o acțiune cruciată condusă de Amedeo de Savoia. Trei ani mai târziu, împreună cu Vlaicu Vodă, îl ajută pe Sracimir să ocupe tronul Vidinului.

În 1386, la conducerea statului dobrogean autonom urmează fiul lui Dobrotici, Ivanco. Doi ani mai târziu, acesta moare în luptele cu turcii. Dobrogea este inclusă în statul condus de Mircea cel Bătrân.

„Țări”, „Câmpuri”, „Codri” și alte structuri politice românești din „Cumania” și „Tartaria”

La est de Carpați, între Milcov, Putna, Siret, Dunăre, litoralul pontic și aproape întreaga vale a Nistrului, sunt atestate variate structuri politice tradiționale. Firesc, cele mai cunoscute sunt formațiunile teritoriale denumite „țări”. În izvoare narative externe, locuitorii acestor „țări” sunt numiți *volohi* (ca în așa-zisa *Cronică a lui Nestor*) sau *ulakes* (în *Legenda despre Ogüz han*). Ambele denumiri etnice reprezintă tălmăcirii ale termenului vlahi, utilizat frecvent în izvoarele bizantine. La fel se întâmplă și în cazul unei „țări” locuite de vlahii est-carpatici *Ulak ili* („țara Vlahilor”, în aceeași veche cronică turcă, *Ogüzname*). Poziția geografică a acestei „țări românești” rezultă din asocierea locuitorilor cu rușii și alte popoare est-europene, care se opun unui nou val migrator asiatic de la cumpăna primelor două milenii ale erei creștine.

Pentru anul 1000, tradiția istorică localizează la est de Carpați Țara Sipențului, care — împreună cu structura politico-teritorială denumită

prieșii sarmatini

Sugărit - Jurnalul
Vlahului

iciar al comer-

și Mare este
ând cu 1285, o
cultural-religios
ecumenic din
Constantinopo-

face parte din
tul lui Basarab
urilor Dunării
pațiul nord-do
nfligate cu tătar
este transfera

de Balica. Pu
firmată de par
tinopol dintre
primate un corp
ajuta pe Ana
il. Dobrotici se
te cu fiica unu
evine împărat
uite pe turci. În

impăratul și
al Bizanțului
nare și Marea
e plan interna
cțiune cruciată
împreună cu
inului.
n urmăază fiu
e în luptele cu
cea cel Bătrân

litoralul pontic
ariate structuri
rmațiunile teri-
cuiorii acestor
stor) sau *ulakes*
nice reprezintă
arele bizantine
nii est-carpatici
că, *Ogüzname*).
din asocierea
e se opun unu
milenii ale ere

de Carpați Tara
orială denumită

În episcopatul cumanilor sunt, după
aflăm, multe popoare care, deși se so-
cresc creștini, totuși, având diferite rituri
abiceuri, comit fapte necreștinești. Căci,
desprețuind biserica romană, nu primesc
tainele bisericești de la venerabilul frate al
nostru, episcopul cumanilor, care are die-
ceza acolo, ci de la oarecari pseudoepis-
copi ce țin ritul grecilor. Și unii din Regatul
Ungariei, atât unguri cât și germani, lo-
când printre ei, trec la credința lor și,
făcându-se una cu acei Walati (valahi), pri-
mesc zisele taine desprețuind pe episcopul
cumanilor...”

Papa Grigore al IX-lea,
Diploma din 14 noiembrie 1234

abia în ultimele decenii ale secolului
XIV-lea începe să se facă diferențierea
în mod constant între *terra Tartarorum* și
terra Walachorum.”

Victor Spinei,
Moldova în secolele XI-XIV

BISERICA DE LA RĂDĂUȚI,
NECROPOLA ÎNTEMEIETORILOR MOLDOVEI

Pe baza lecturilor, stabiliți:
- locul și rolul Vicinei în viața economică
și în spiritualitatea din spațiile carpato-du-
nărean și ponto-balcanic;
- diferențele dintre denumirile interne și
externe ale structurilor politice din spațiile
amintite.

Codrii Cosminului — grupează așezările întărite din secolele IX–XI, cercetate în jurul orașului Cernăuți. În imediata apropiere, este plasată altă formațiune tradițională, Codrii Herței, cu centrul în fortificația de pământ, întărită cu valuri și palisade, cercetată de arheologi la Fundu Herței. Această „cetate” este asemănătoare celor identificate la Alba Iulia, Arad-Vladimirescu, Cluj-Mănăștiur, Dăbâca, Morești.

La rândul lor, Codrii Lăpușnei și Codrii Orheiului reprezintă formațiuni politice românești de la începutul Evului Mediu situate în spațiul dintre Prut și Nistru.

O semnificație asemănătoare au diferitele „câmpuri”. Dintre acestea cel mai cunoscut este Câmpul lui Dragoș. Pentru ținuturile Dorohoiului, Neamțului, Bacăului, Vasluiului, tradiția istorică se referă la „cobâle”, în timp ce alte state incipiente, denumite „ocoale”, sunt localizate la Câmpulung, în Vrancea și alte zone est-carpatic.

În schimb, literatura bizantină din secolul al X-lea denumeste spațiul de la răsărit de Carpați *Patzinakia*. Evident, după numele pecenegilor, care migrează atunci pe aceste meleaguri.

Însă din secolul al XIII-lea izvoarele externe se referă adesea la *Cumania*, chiar la *Cumania Neagră*, apoi la *Tartaria*, tot după numele principalilor migratori ai perioadei, cumanii și tătarii.

De pildă, termenul *Cumania* apare într-un act papal din 1227, care se referă la răspândirea catolicismului la est de Olt și de Carpați. Pentru creștinarea în rit roman a cumanilor este organizată o episcopie a acestora la *Civitas Milcoviae* (Odobești). O diplomă papală ulterioară confirmă rezistența pe care localnicii, denumiți *Walati* (valahi), o manifestă față de catolicism. Acești localnici au propriile structuri bisericești de rit grec [D₆].

Românii de la est de Carpați își mențin însă și structurile politice. În 1277, prin fruntașii lor, ei își apără interesele în fața rușilor din Halici. În ultimii ani ai veacului al XIII-lea, împreună cu românii maramureșeni, locuitorii est-carpatici luptă împotriva tătarilor. Aceste lupte continuă și în prima jumătate a veacului următor, adesea în colaborare cu lituanienii, rușii și ungurii [D₇].

Dublul „Descălecat”: Dragoș și Bogdan; Moldova până la sfârșitul domniei lui Roman I

În timpul celei mai însemnate campanii contra tătarilor, desfășurate la est de Carpați din inițiativa regelui Ludovic I de Anjou, are loc „Descălecatul lui Dragoș”. Fruntașul românilor maramureșeni trece munții însoțit de „ceata” propriilor războinici și preia în stăpânire voievodatul de pe valea unde curge râul Moldova. Cu timpul, ținuturile nordice ale spațiului est-carpatic, altele decât marca organizată pe valea amintită, preiau hidronimul. *Moldova de N*

Stăpânirea Moldovei de către Dragoș și urmașii săi, Sas și Balc, menține dependența față de regele Ungariei, dar acest statut nu este acceptat de localnici, care se răscoală în 1359. Li se alătură Bogdan din Cuhea, renumit pentru ostilitatea manifestată față de politica lui Ludovic I de îngrădire a autonomiei Maramureșului, structură politică tradițională a românilor din nordul Transilvaniei.

„Descălecatul lui Bogdan” este urmat de proclamarea Moldovei ca stat independent. În perioada 1364–1365, regele Ungariei este obligat de împrejurările internaționale să recunoască independența celui de-al doilea stat românesc cu capitala la Baia.

- Identificați statele medievale în care trăiesc români.
- Care dintre aceste entități politice medievale ilustrează *dualismul statal românesc*, despre care scrie istoricul academician Șerban Papacostea?
- Desenați contururile spațiilor carpa-to-dunărean și ponto-balanic; pe „harta albă”, obținută astfel, plasați cele mai cunoscute state incipiente ale românilor din stânga și din dreapta fluviului.

Succesorul lui Bogdan, fiul său, Lațcu, intră în legătură cu papa la tatea. În 1370 el acceptă constituirea unei episcopii catolice la Siret. Drept răspuns, i se recunoaște titlul de „duce” al Moldovei, țară considerată „parte a națiunii române” (*dux Moldavie partium seu natione Wlachie*).

În schimb, Petru I întemeiază o mitropolie ortodoxă cu sediul la Suceava, unde mută capitala Moldovei. Acordă un împrumut important suzeranului său, Vladislav Jagello, conducătorul uniunii politice polono-lituaniene. Împrumutul este garantat de Jagello prin cedarea temporară a orașului Halici și a teritoriului înconjurător.

Urmează Roman I care, în 1393, se intitulează „mare singur stăpânitor”, domn „al Țării Moldovei, de la Munte până la Mare”.

Stat riveran la Marea Neagră, Moldova este recunoscută în Europa ca o țară românească. În unele izvoare ale epocii, ea este numită *Valahia Minor*, pentru a fi deosebită de *Valahia Maior*, statul românesc dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră.

STATELE DE LA
DUNĂREA DE JOS,
SECOLELE XII-XIV

GHEORGHE I. BRĂTIANU (1898–1953)
ISTORIC ȘI OM POLITIC

Fel lui Ion I.C. Brătianu, cunoscutul om politic. Învăță la Iași, Cernăuți și Paris. Profesor universitar la Iași (1924–1940), apoi la București, unde este concomitent director al Institutului „N. Iorga” pentru studiul istoriei universale (1940–1947). Membru al Academiei Române (correspondent în 1928, titular în 1942) și al mai multor foruri științifice internaționale. În 1941, se înrolează ca voluntar în campania pentru eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord. Doisprezece ani mai târziu își pune capăt zilelor într-o închisoare comunistă. A lăsat posterității o vastă operă istoriografică.

Câteva titluri, în ordinea apariției:

- *Actes de notaires génois de Péra et Caffa de la fin du treizième siècle* (București, 1927);
- *Archives sur le commerce génois dans la Mer Noire au XIII-e siècle* (Paris, 1927);
- *Privileges et franchises municipales dans l'Empire Byzantin* (București, 1936);
- *Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain* (București, 1937);
- *Études byzantines d'histoire économique et sociale* (Paris, 1938);
- *Une nouvelle histoire de l'Europe au Moyen Âge* (București, 1938);
- *Les Vénitiens dans la Mer Noire au XIV-e siècle. La politique du Sénat en 1332-1333 et la notion de latinité* (București, 1939);
- *Origines et formation de l'unité roumaine* (București, 1943);
- *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești* (București, 1945);
- *Statul domnesc și Adunarea Stărilor în Principatele Române* (Evry, 1977).

STUDIUL DE CAZ: Gh. I. Brătianu despre tradiția întemeierii statelor românești

Despre geneza statală în spațiul carpato-dunărean există mai multe lucrări semnificative. Una, intitulată *Originele Principatelor Române*, aparține lui Dimitrie Onciul și impresionează prin metoda „de critică severă a izvoarelor [...] începuturilor existenței noastre ca stat” (Gh. I. Brătianu). Cu timpul însă concluziile acestei lucrări sunt raportate la noile descoperiri, la noile interpretări apărute „în domenii învecinate sau de aproape înrudite” istoriei. O asemenea raportare realizează însuși Gheorghe I. Brătianu. El este cel dintâi istoric român care reușește să așeze, în lumina curentelor și preocupărilor moderne ale studiilor istorice, problema însăși a „valoarei tradiției ca izvor istoric”.

Prin trimiteri la aspecte universale, atât din Antichitate, cât și din Evul Mediu, Brătianu reconsideră raportul istorie-legendă referitor la statul est-carpatic. Adaugă „studii despre *Roman și Vlachata în tradiția istorică a Descălecatului Moldovei și O nouă mărturie (1277) despre un voievodat moldovenesc în veacul al XIII-lea*”.

Mai mult, această întregire a tradiției cu „contribuțiuni nouă” este păstrată și în cazul întemeierii statului sud-carpatic. Cum, până la acea dată, școala noastră istorică accepta tradiția respectivă numai pentru Moldova, Brătianu oferă „temeiuri noi”, îndeosebi cele rezultate din „cercetări lingvistice”, și pentru *Descălecatul Țării Românești*. Pentru a desăvârși paralelismul dintre cele două state, istoricul reliefează existența unor formațiuni politice locale anterioare.

Cercetarea lui Gh. I. Brătianu are în vedere, totodată, *Tradiția istorică despre voievodatele românești din Ardeal*. Fără cunoașterea acestora nu poate fi înțeleasă „originea ardeleană a întemeierii statelor noastre dunărene”.

Anexa lucrării cuprinde *Izvoarele istorice ale tradiției întemeierii statelor românești*. În final, un *Rezumat cronologic* readuce în atenție principalele momente ale atestării organizării statelor românești, începând din secolul al X-lea până în cel de-al XVII-lea când cronicile muntene consacră tradiția istorică a Descălecatului. O tradiție istorică preponderent politică, pe care Gh. I. Brătianu o îmbogățește tocmai pentru a suplini lipsa unor date economice și sociale certe. Așa cum se întâmplă, de altfel, peste tot unde izvoarele narative și diplomatice sunt sărace în asemenea informații.

- Identificați studiile care se referă la geneza etnică și statală.
- Precizați semnificația frecvențelor referiri la Bizanț și Marea Neagră.
- Raportați cele două lecții despre principalele state medievale locuite de români la argumentele filologice, lingvistice și istorice formulate de Gh. I. Brătianu.

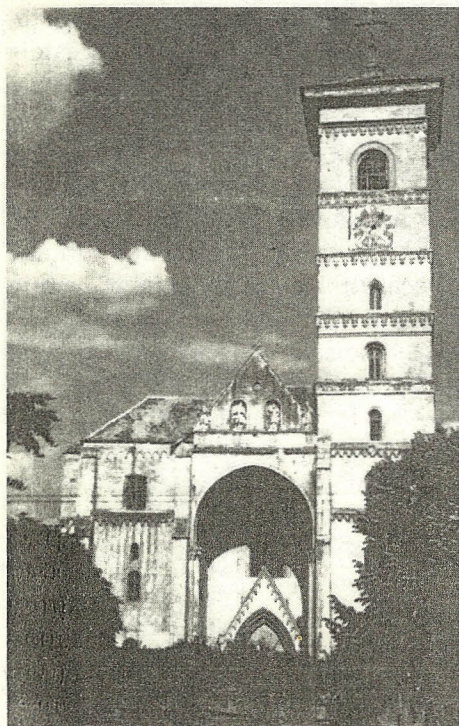
D₁

„Mențiunea unor voievodate sau «ducate», românești sau slavo-române, în părțile de apus ale Transilvaniei și în Banat, în momentul în care ungurii au pătruns în Ardeal, este una din problemele cele mai discutate [...] ale istoriografiei [...]. Ea se întemeiază pe afirmațiile unui scriitor anonim, vestitul Notar al regelui Bela, singurul care dă în această privință amănunte, de care celelalte izvoare istorice n-au cunoștință; este drept că găsim o confirmare — nu în privința numelor și datelor, ci a faptului în sine, a prezenței «valahilor» în epoca cuceririi — în cea mai veche cronică rusească, atribuită călugărului Nestor. Discuția are în mod firesc un îndoit obiect: critica izvorului însuși și a încrederii ce o poate inspira sau nu cercetătorilor și aceea a faptelor ce le relatează, în măsura în care se potrivesc cu informațiile de ordin general, pe care le avem despre împrejurările din vremea denumită de istoricii unguri: *Honfoglalás*, ocuparea țării.”

Gheorghe I. Brătianu,

Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești

- Corelați afirmațiile din citatul de mai sus cu cele din fragmentul redat, din aceeași lucrare, la începutul lecției *Transilvania și „Ungro-Vlahia”*.

CATEDRALA CATOLICĂ DE LA ALBA IULIA

LECȚIE DE SINTEZĂ: Instituții și structuri etnice în voievodatul Transilvaniei

Structurile instituționale, etno-demografice și confesionale din Transilvania sunt raportate de obicei la două perioade istorice [D₁].

Înainte de „ocuparea țării”...

Până la cucerirea țării de către unguri, realitățile politico-administrative sunt cele specifice conviețuirii româno-slave. Ele corespund perechilor de termeni (duci—voievozi; juzi—cnezi/jupani) care desemnează elita societății locale din jurul anului 900.

Termenul duci (singular, ducă) provine din latinescul *dux*, -cis. Transmis de populația romanică, el este asociat, treptat, termenului voievozi, prin care slavii desemnează căpeteniile cu atribuții predominant militare.

Voievozii (din Țara Hațegului, din Maramureș) sunt aleși dintre cnezi (*knezii* — vechi cuvânt german, preluat de români prin intermediul slavilor). Cu timpul, cnezii care ctioresc lăcașuri de cult ortodox își spun jupani (influență bulgară, resimțită și în Banat, și în Dobrogea).

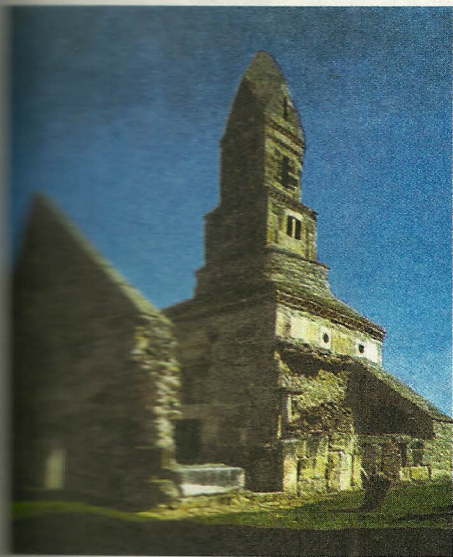
Pentru cnezi, termenul similar este cel de juzi. Ultimul, moștenit din limba latină (*iudices*; la singular, *iudex* = „jude”), este perpetuat în Transilvania chiar prin coexistența jude — cnez. Dobândește înțelesul de primar al așezării (sat, oraș), de membru al unui for de judecată tradițional. Corespondența judecie—cnezat se menține în toată perioada de organizare a formațiunilor politice medievale timpurii precum și după cucerirea maghiară, însoțind întreaga evoluție istorică a unei alte instituții tradiționale, voievodatul.

După *Honfoglalás*...

„Ocuparea țării” aduce schimbări în toate structurile populației Crișanei, Banatului și Transilvaniei, care au loc încă din prima etapă a cuceririi unor părți ale acestor teritorii, în secolul al X-lea. În Bihor de exemplu, alături de români — „vechi stăpâni ai locurilor” — și de alte populații (avzzari, bulgari, moravi), unele rămase din perioada migrațiilor, se stabilesc noi grupuri etnice, printre care secui și khazarii, sosiți în Pannonia înainte de unguri, pe care îi însoțeau în acțiunile de cucerire organizate la est de Tisa.

Creștinarea ungurilor sub egida Romei este urmată de modificări confesionale în Banat și Transilvania. În primul caz, sub Ahtum, care a fost botezat după ritul grecesc în cetatea sa de pe Mureș (*urb Morisena*), este atestată o mănăstire cu „hramul fericitului Ioan Botezătorul”, condusă de un stareț (*abbatem*).

Începând cu secolul al XI-lea, datorită lui Ștefan cel Sfânt și urmașilor săi, ocuparea Crișanei, Banatului și a Transilvaniei intră într-o nouă etapă. Regi apostolici, conducătorii Ungariei medievale organizează noi structuri politico-administrative și religioase. Reprezentanți ai Coroanei Arpadiene sunt numiți în fruntea unor „comitate castrense” (*comitatus castri*). O asemenea structură este atestată în jurul fortificației Byhor, devastată de pecenegi după Marea Schismă Concomitent, la Oradea este întemeiată o episcopie romano-catolică.

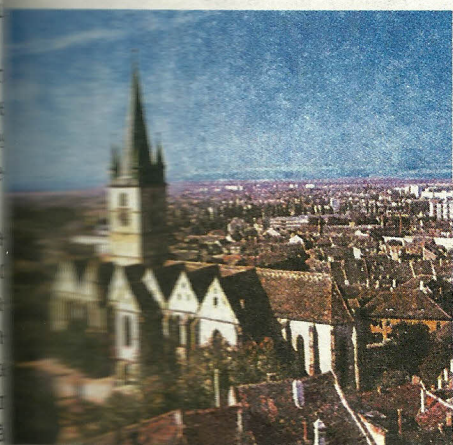

BISERICA ORTODOXĂ DIN DENSUȘ

...venirea unor grupuri sau persoane maghiare în Transilvania, încă în perioada medievală, nu mai era un lucru neobișnuit. Căminele deschise, anexate mai ușor [...], erau simple de organizat și de supravegheat, au stat efectiv în atenția acestor cuceritori timpurii. Numai că populația maghiară era destul de rară și de puțină în zona și în Câmpia Pannonică. Pentru întărirea regatului era nevoie de noi implemțiuni demografice care, datorită împrejurărilor de epocă, trebuiau să vină din afară. Statul maghiar a fost încă de la începuturile sale un mozaic etnic."

Ion Aurel Pop,
Istoria Transilvaniei medievale

Explicați pe scurt afirmația din finalul textului semnat de I.A. Pop. În ce măsură această afirmație corespunde realității demografice din Transilvania?

BISERICA EVANGHELICĂ DIN SIBIU

Cuceritorii maghiari încearcă organizarea Transilvaniei ca principat. După câteva decenii, regele Ungariei desemnează un voievod al Transilvaniei. Având atribuții administrative, judiciare și militare, voievodul își organizează o cancelarie alcătuită din apropiații săi. În lipsa sa, treburile publice sunt conduse de vicevoievod.

Pe măsura colonizării secuilor și sașilor, regalitatea limitează puterea voievodului. Regele desemnează periodic un comite pentru fiecare din aceste două grupuri etnice (*comes Siculorum* și, respectiv, *comes Saxonum*). Primul, având rol administrativ, politic, militar și judecătoresc, reprezintă autoritatea centrală în *terra Siculorum*. Această „țară” a secuilor cuprinde cele șapte scaune (*sedes*) ale locuitorilor respectivi. În fiecare scaun, un căpitan (*capitaneus sedis*) conduce armata, dar are și atribuții administrative și judecătorești, iar în subordinea lui activează doi juzi scăunali.

Comunitățile autohtone secuiești (*universitates*) se grupează într-un corp teritorial-etnic, dependent de regele care îi recunoaște statutul de „stare” (entitate privilegiată), încadrată în Congregația Transilvaniei.

Deschise la 1288, aceste adunări de „stări” ale Transilvaniei (*congregationes*) cuprind treptat și pe reprezentanții sașilor. Organizați în scaune, dar și în districte, ei obțin dreptul de a avea o „prepozitură liberă” independentă de episcopia Transilvaniei încă de la sfârșitul secolului al XII-lea. Prin *Andreanum* (Bula de aur a sașilor, din 1224), ei primesc ca dar „pădurea românilor și pecenegilor” (*silva Blacorum et Bissenorum*). Însă numai spre sfârșitul secolului al XV-lea este recunoscută deplin *Universitas Saxonum*, instituție politico-administrativă superioară, corespunzătoare modelului lor specific de organizare.

Deposedați de proprietăți funciare, retrași spre zonele marginase ale Transilvaniei, în tradiționalele „țări”, românii își păstrează unele instituții anterioare. Este cazul celor din *terra Blacorum* (1222), situată probabil în zona Făgărașului, ori al celor din Țara Hațegului, ale căror Adunări districtuale sunt confirmate în întreg Evul Mediu.

PLURALISM ETNIC ȘI INSTITUȚIONAL ÎN TRANSILVANIA (SECOLELE XII-XV)

Principalele comunități etnice	Cele mai importante instituții	
	politico-administrative	religioase
ROMÂNII	• Țări • Voievodate • Cnezate (judecii) • Adunări districtuale	Biserica Ortodoxă (sub egida Mitropoliei Ungro-Vlahiei)
UNGURII	• Principat • Comitate • <i>Congregationes</i>	Biserica Romano-Catolică (Episcopia Transilvaniei)
SECUII	• Scaune (<i>sedes</i>) • <i>Universitates</i> (gruparea comunităților autonome)	
SAȘII	• Scaune • Districte • <i>Universitas Saxonum</i>	Biserica Evanghelică („Prepozitura liberă”)

- Motivați următoarele asocieri în cadrul elitei societății transilvane ulterioare secolului al IX-lea: duci – voievozi; juzi – cnezi (jupani).
- Precizați semnificația expresiilor: *capitaneus sedis* • *comes Saxonum* • *comes Siculorum* • *episcopus Ultrasilvanus* • *silva Blacorum et Bissenorum* • *terra Blacorum* • *terra Siculorum*.

Argumentați cu fapte...

- caracterul „vizibil” al acțiunii armatei și a veteranilor ca „factori necesari” ai romanizării spațiului daco-moesian;
- contribuția creștinismului timpuriu, răspândit în limba latină, la sinteza etno-confesională românească;
- rezistența românească față de realizarea unui secolar obiectiv al politicii externe a Regatului Ungar — stăpânirea drumului spre Dunărea de Jos și Marea Neagră.

Deosebiți adevărul istoric de mit...

- dacii conviețuiesc cu romanii; Traian este considerat „descălecător” de „Țară Românească”;
- poporul român are „rădăcini istorice de patru ori milenare”; românii sunt cunoscuți în istoria Europei la începutul Evului Mediu;
- prin „Descălecător”, este afirmată unitatea medievală a poporului român; la începutul istoriei lor, românii trăiesc în mai multe state medievale.

Explicați, pe scurt, ce înțelegeți prin afirmațiile...

- „în domeniul spiritual există o sinteză religioasă alături de cea a limbii” (N. Iorga);
- „influența elementului slav la formarea naționalității noastre este [...] evidentă” (I. Bogdan);
- „dacă românii ar fi venit de la miazăzi de Dunăre [...] întâia lor capitală ar fi trebuit să fie așezată pe țărmul fluviului” (Gh. I. Brătianu).

Exprimați-vă punctul de vedere referitor la...

- titlul lucrării lui Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor*;
- părerile lui Mihai Roller despre rolul Bizanțului și Kievului în evoluția societății românești, la începutul Evului Mediu;
- îndepărtarea treptată a românilor de la lucrările Congregațiilor din Transilvania.

Identificați și analizați opiniile diferite referitoare la...

- consecințele războaielor dacice;
- „retragerea aureliană”;
- veridicitatea afirmațiilor lui Anonymus.

„Motivați” următoarele demersuri istorice...

- preluarea de către comunitatea autohtonă a elementelor de cultură materială și spirituală ale romanilor;
- rugămintea lui Ioniță cel Frumos, pentru ca Papa să-l recunoască „împărat al vlahilor și bulgarilor”;
- „trecerea” lui Radu Negru din Țara Făgărașului în zona Muscelului de mai târziu.

Notă: pentru fiecare răspuns corect, primiți 0,50 puncte; total 9 puncte; un punct este acordat din oficiu.

LECȚIE DE EVALUARE: Primele sinteze românești — etnică, spirituală, statală

I. Alegeți răspunsul corect privind:

1. factorul romanizării atestat prin termenul *evocatus*: a. dreptul; b. religie; c. veteranii; d. viața economică;
2. factorul necesar al romanizării, confirmat prin utilizarea unui stil: a. activitatea economică; b. cultura școlară; c. urbanizarea; d. viața romană în sine;
3. cadrul politic tradițional românesc, existent pe ambele maluri ale Dunării: a. câmp; b. ocol; c. țarat; d. țară;
4. conducătorul politic cel mai cunoscut în nord-vestul Olteniei, dușmanul moartei lui Litovoi: a. Bărbat; b. Farcaș; c. Ioan; d. Seneslau;
5. reședința celei dintâi mitropolii ortodoxe dintre Carpați și litoralul Mării Negre: a. Argeș; b. Siret; c. Tomis; d. Vicina.

(5 × 0,10 p.) = 0,50 puncte

II. Corelați izvoarele cu personalitățile:

- A. *Alexiada*; B. *Cronica bizantină anonimă*; C. *Diploma Ioaniților*; D. *Gesta Hungarorum*; E. *Letopisețul cantacuzinesc*; a. Gelu; b. Litovoi; c. Niculiță; d. Pudilă; e. Radu Negru.

(5 × 0,20 p.) = 1 punct

III. Comentați afirmația următoare: „Româna este o limbă neolatină”; ai o vedere: 1. structura gramaticală (morfologia, sintaxa); 2. lexicul (fondul principal de cuvinte).

(2 × 1 p.) = 2 puncte

IV. Regrupați următoarele cuvinte de origine slavă: Bistrița; boier; cocinezat; Dâmbovița; găscă; jupan; maslu; plug; precupeț; secară; Snagov; stareț; tăuțenie; vamă; vecernie; Vlașca; Vlășia; voievodat, folosind criteriile menționate la sfârșitul lecției a doua.

(20 × 0,10 p.) = 2 puncte

V. Citiți cu atenție enunțurile de mai jos; notați cu A afirmațiile care au o legătură de cauzalitate sau condiționare; cu B, afirmațiile care nu au o legătură de cauzalitate/condiționare, dar sunt simultane; cu C, dacă primul enunț este corect, iar al doilea fals; cu D când primul enunț este fals, iar al doilea corect; cu E, când ambele enunțuri sunt false.

1. Hidronimul Timiș a pătruns în limba română prin „filieră slavă”; Antichitate, acest râu era numit *Tibiscum*.
2. Hidronimul Olt are o evoluție asemănătoare; numele inițial, *Aluta*, atestă continuitatea daco-romanilor.
3. Centre de putere germanice existau în Transilvania în sec. IV-V; din aceea perioadă datează tezaurul de la Apahida.
4. Geula cel Bătrân acceptă misiunile apostolice ale regelui Ștefan cel Sfânt; la fel procedează Geula cel Tânăr.
5. „Descălecătorul” lui Negru Vodă nu avea legătură cu situația românilor din sudul Transilvaniei; în schimb, el influențează evoluția comunității maghiare de la Câmpulung.
6. Cel dintâi comitat organizat la est de Tisa este atestat în zona vecinătății romano-slave de la Biharea; menționat pentru prima dată în 1111 „principele” Mercurius se pare că nu a rezidat în Transilvania.
7. Răscoala frunțașilor moldoveni contra regelui Ludovic I a fost declanșată în 1359; mitropolitul Iachint a fost transferat de la Vicina la Argeș.

(7 × 0,50 p.) = 3,50 puncte

Din oficiu 1 punct, total 10 puncte

Capitolul

2

Civilizația medievală românească în context european în secolele XV–XVII

INSTITUȚII MEDIEVALE ÎN ȚĂRILE ROMÂNE

În literatura de specialitate există o vastă dezbateră privind structura lumii medievale. Desigur, modelul clasic este Europa Occidentală, unde pot fi întâlnite două elemente fundamentale: domeniul feudal, aflat în proprietatea nobilului și lucrat de țărani dependenți și ansamblul raporturilor feudalo-vasalice din cadrul clasei conducătoare. Istoricii români au evidențiat faptul că în Țara Românească și în Moldova nu au existat formele clasice ale feudalismului european. Evul Mediu românesc s-a afirmat, așadar, în sud-estul Europei ca un tip aparte al modelului bizantin. Domeniul boieresc era deținut de clasa conducătoare care datora, în principal, ascultare și supunere autorității centrale, adică domnului.

După părerea lui Șerban Papacostea, statul românesc medieval a fost „expresia unei națiuni în devenire”. Moldova, Țara Românească și Transilvania s-au constituit în Evul Mediu în voievodate. În secolul al XVI-lea, Transilvania a devenit principat. Structura instituțională a Țărilor Române a fost, în cazul Moldovei și al Țării Românești, inspirată bizantină, dar forma de manifestare și atributele sale au fost puternice trăsături autohtone.

D₁

„Domnia nu este în țările noastre un factor izolat în conducerea statului, neschimbat în relațiile sale cu lumea dinlăuntru și din afară [...], ea trebuie cercetată în timp, ca orice fenomen istoric, și în raporturile, de înțelegere sau de luptă, pe care condițiile generale ale vieții de stat i le impun, cu ceilalți factori de răspundere politică: «boierii» și «țara».”

Gheorghe I. Brătianu,
Sfatul domnesc și Adunarea stărilor
în Principatele Române

D₂

„Io, Mircea, mare voievod și singur stăpânitor, domn a toată Țara Ungro-Vlahiei, și a părților de peste munți, încă și spre părțile tătărăști și herțeg al Amlașului și Făgărașului și domn al Banatului Severinului și de amândouă părțile peste toată Podunavia, încă până la Marea cea Mare și singur stăpânitor al cetății Dârstor.”

Titulatura lui Mircea cel Bătrân,
într-un document din 23 noiembrie 1406

Domnia

Instituția centrală o reprezenta domnia [D₁]. Aceasta a luat naștere o dată cu formarea statelor feudale. Ea a cunoscut forma absolută momentul în care toți datorau ascultare domnului. Domnia s-a legitimat prin originea sa divină și prin credința că puterea vine de la Dumnezeu. De aceea, domnitorul trebuia să fie milostiv, cumpănat drept și generos. Astfel, domnitorul își justifica puterea „din mila Dumnezeu”. Succesiunea la conducerea țării s-a făcut fie pe cale ereditară, fie electivă. Domnul era ales pe viață, trebuia să fie bărbat și să se bucure de integritate fizică. El își aroga și titluri legate de stăpânirea de teritorii [D₂]. Astfel, marea boierime alegea pe domnitor din rândul membrilor familiei Basarabilor, în Țara Românească, și respectiv a Mușatinilor, în Moldova. S-a practicat în mod frecvent ascensiunea la domnie a fiului cel mare, încă din timpul vieții domnitorului. Alegerea nu aparținea însă exclusiv boierimii, deoarece uneori un important avea și Adunarea Țării.

Domnitorul dobândește însemnele puterii după ce era uns cu mir de Mitropolit și confirmat de Poartă. Numele său apare în documentele slave sub forma *gospodar* și în cele latine, *dominus*. Puterea sa era absolută și avea caracter personal. El era proprietarul întregului pământ, comandant suprem al armatei, conducea întreaga administrație, bătea monedă și stabilea impozite, reprezenta instanța supremă judecătorească. Se bucura de o autoritate nelimitată și avea dreptul la viață și de moarte asupra supușilor săi, indiferent de rangul lor social. Boierii așteptau, „din mila Domnului”, daniile de pământuri și dregătorii.

ROMÂNII DIN SECOLUL AL XVI-LEA

Sfatul domnesc

Doctrina politică medievală arată că domnitorul nu putea conduce singur și că în toate problemele trebuia să consulte Sfatul domnesc. Acesta era format din marii boieri, care ulterior au primit dregătorii, principalele instrumente ale administrării țării de către domnitor. Numărul membrilor săi a variat în jurul cifrei de doisprezece. Figura principală în Sfat era Mitropolitul, care era urmat, în Țara Românească, de Marele Ban al Olteniei, iar în Moldova de Portarul Sucevei. Dintre principalii dregători sunt de amintit logofătul — șeful cancelariei, vornicul — șeful administrației, vistiernicul — responsabil al finanțelor, spătarul — purtătorul spadei domnitorului și apoi comandant al oștirii, paharnicul — responsabil cu pivnițele domnești, postelnicul — responsabil cu camerele domnești [S₁]. Sfatul domnesc avea atribuții administrative, politice și judecătorești, iar în politica externă era consultat la încheierea alianțelor și la declararea războiului. Întărirea Sfatului a fost o cale de limitare a puterii domnului de către boierime.

Adunarea țării

La elaborarea politicii interne și externe au participat și Adunarea Țării și Adunările obștești. Acestea au reprezentat a treia instituție fundamentală a structurii politice feudale. Ele reuniau de obicei stările privilegiate, din care țărănimea era exclusă.

Convocate periodic, aceste adunări au adoptat hotărâri importante în domeniul vieții politice, al fiscalității, al vieții religioase. Astfel, ele discutau probleme legate de stabilirea impozitelor, aplicarea corectă a justiției, problemele păcii și ale războiului. În Transilvania, după diplomele din 1366 emise de Ludovic cel Mare și mai ales după încheierea în 1437 a *Unio trium nationum*, românii au fost excluși în mod colectiv din viața politică și religioasă și au fost acceptați doar în calitate de indivizi.

Organizarea administrativă și judecătorească

Administrația era structurată în ținuturi în Moldova, județe în Țara Românească, districte, scaune și comitate în Transilvania. La conducerea acestora se aflau dregători domnești care aveau atribuții importante în domeniul administrativ, judecătoresc și militar. Aceștia vegheau la păstrarea liniștii în țară, strângerea impozitelor, aplicarea corectă a dreptății, mobilizarea în caz de pericol extern. Sașii din Transilvania, care erau grupați mai ales în districtul Brașovului și al Bistriței, au constituit o formă de organizare politică și administrativă proprie, numită *Universitatea Sașilor*.

În plan juridic, pentru o lungă perioadă de timp, obiceiul nescris al pământului, *jus valachicum*, a constituit principalul izvor de drept pentru românii organizați în obști libere. Din secolele al XIV-lea-al XV-lea a început uniformizarea legislativă, influențată pe larg de scrierile juridice bizantine — de exemplu, codul lui Justinian —, iar în Transilvania de unele coduri de legi maghiare. Astfel, în 1517, juristul Ștefan Werböczy a publicat codul *Tripartitum*. Un rol important îl jucau în justiție scaunul de judecată al nobilului și cel de la nivelul unității administrative. Cea mai înaltă instanță era cea a voievodului sau a principelui, care dădea verdictul final.

Domnitorul

SFATUL DOMNESC

MITROPOLITUL

Portarul Sucevei (Moldova) Marele Ban al Olteniei (Țara Românească)

Logofătul

Vistiernicul

Spătarul

Postelnicul

Paharnicul

MĂNĂSTIREA PUTNA,
CTITORIA LUI ȘTEFAN CEL MARE
(1466-1469)

CETATEA HOTIN
A AVUT UN IMPORTANT ROL STRATEGIC
ÎN APĂRAREA MOLDOVEI

Biserica

Biserica a fost un aliat de nădejde al voievozilor români în Evul Mediu. Aceasta și-a afirmat propria doctrină cu privire la regimul muncii și al proprietății, la rolul legii în societate. Biserica ortodoxă era supusă, din punct de vedere dogmatic, Patriarhiei de la Constantinopol. Mitropoliile din Moldova și Țara Românească au respins în orice amestec al acestei autorități în chestiunile administrative.

Domnitorul îi numea pe mitropolit și pe episcopi. Aceștia au sprijinit politica domnească de protejare a ortodoxiei și au combătut ofensiva catolicismului, declanșată cu putere la finele secolului al XIV-lea. Astfel, în 1359, Nicolae Alexandru Basarab a organizat Mitropolia la Curtea de Argeș. În anii 1401 și 1402, Patriarhia de la Constantinopol a recunoscut Mitropolia de la Suceava. Domnitorii, care erau primii ctitori ai țării, au construit numeroase biserici și mănăstiri precum Vodița, Cozia, Voroneț, Humor, Putna, Hurez, Arnota. Acestea au devenit importante centre ale vieții culturale.

Armata

Importanța războiului în Evul Mediu s-a reflectat și în interesul domnitorilor români pentru organizarea militară. În caz de pericol major, la chemarea domnului, se reunea Oastea cea Mare, formată din poporul înarmat. Astfel au procedat în 1462 Vlad Țepeș și în 1476 Ștefan cel Mare. Un important rol operativ avea și Oastea cea Mică sau Curtea, care cuprindea cetele boierilor și garda domnească. Acestea erau antrenate pentru tactica „pământului pârjolit”. Transformările din domeniul strategiei și al tehnicii militare nu au ocolit Țara Românească în Evul Mediu. Armele de foc au adus un plus de forță în confruntările militare din secolele al XIV-lea-al XVI-lea în sud-estul Europei. Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul au folosit în armatele lor mercenari. Țările Române erau apărate de numeroase fortificații ridicate la hotare, precum cetățile Turnu, Giurgiu și Brăila în Țara Românească, Orhei, Soroca, Hotin, Neamț, Chișinău, Cetatea Albă, în Moldova, Timișoara, Oradea, Făgăraș, Arad, în Transilvania.

Dicționar

PRINCIPAT, teritoriu condus de un suveran care are titlul de principe.

VOIEVODAT, formațiune statală condusă de un voievod în Moldova și Țara Românească în Evul Mediu. În Transilvania ea a fost înființată din secolul al XIII-lea până în 1541.

1. Definiți termenii: *dinastie, mitropolit, dregători, artilerie.*

2. Explicați raporturile dintre domn și Sfatul domnesc.

3. Alcătuiți un eseu (nu mai mare de 25 rânduri) cu titlul: *Biserica și stat în Evul Mediu.*

ȘTEFAN CEL MARE, 1475-1504

MINIATURĂ DIN TETRAEVANGHELIARUL DIN
SCRIS DE IEROMONAHUL NICODIM

TĂRILE ROMÂNE ȘI POARTA

Cadrul general

În secolele al XIV-lea-al XVI-lea, statutul internațional al Țărilor Române a depins în mare măsură de raporturile dintre marile puteri vecine și de obiectivele politicii externe românești. Mijloacele domnitorilor români au fost, la începuturile Evului Mediu, militare, iar apoi, cu precădere după 1600, diplomatice.

Esențiale în raporturile internaționale au fost relațiile dintre Țările Române și Poartă. Istoricul Florin Constantiniu le-a asemănat cu „un conflict asimetric”. La baza sa s-a aflat disproporția de forțe dintre cele două tabere, rezistența deseori tenace a românilor, centrul de greutate trecând de multe ori din planul militar în cel politic și diplomatic.

Raportul de forțe

Țările Române nu aveau resursele necesare unor acțiuni ofensive de durată în teritoriul inamic. Strategia lor militară era în principal defensivă și urmărea să împiedice Poarta să instaureze la nord de Dunăre regimul de pașalâc. Toți voievozii români, de la Mircea cel Bătrân și până la Mihai Viteazul, au căutat să evite bătăliile cu turcii în câmp deschis și au aplicat o tactică militară proprie.

Aceasta a purtat numele de „tactica pământului pârjolit”. Astfel, populația se retrăgea în zonele mai ferite, distrugea recoltele și ataca detașamentele turcești trimise după pradă, punând în pericol aprovizionarea turcilor. Așa a fost în cazul campaniei din 1462 a lui Mahomed al II-lea împotriva lui Vlad Țepeș sau a celei din 1476 împotriva lui Ștefan cel Mare.

Încercarea voievozilor români de a obține sprijinul puterilor creștine rareori a avut succes, căci deseori erau în joc orgolii și interese conflictuale, mai ales dinastice.

Atitudinea boierimii a fost inconsecventă în această perioadă. În funcție de obiectivele politicii Porții și de evoluția luptei pentru putere dintre domnitor și boierime, clasa conducătoare a adoptat fie soluția sprijinirii domnitorului atunci când apărea pericolul transformării Țărilor Române în pașalâc și pierderea privilegiilor sale, fie, de îndată ce apărea posibilitatea unei înțelegeri cu Poarta, abandonarea luptei și recunoașterea suzeranității turcești.

În toată această perioadă, un rol decisiv l-a jucat lupta pentru controlul gurilor Dunării și al principalelor drumuri comerciale.

Statutul politico-juridic

Țările Române au făcut parte, conform dreptului islamic, din *Casa Păcii*, care reprezenta acea zonă strategică în care erau plasați amicii Porții. Țările Române nu se aflau pe direcția strategică de înaintare spre centrul Europei, ci la marginea sa. La baza raporturilor româno-turcești în epoca medievală s-au aflat Capitulațiile, *'ahduâme*, care reprezentau diplome de privilegii acordate de sultanii otomani domnilor români [D₁]. Ele prevedeau respectarea autonomiei Țărilor Române,

Capitulația încheiată în 1391 (1393)
între Mircea cel Bătrân și sultanul Baiazid

D₂

„XIV. De când oștile othomane s-au arătat la malurile Danubiului și până în vremea lui Ștefan cel Mare, moldovenii și-au apărât vitejește libertatea și n-au putut fi momiți să-și pună grumazul sub jug străin, nici prin ademeneli sau mari făgăduieli, nici prin exemplul valachilor, vecinii lor. Și lucrurile stau așa în ciuda faptului că principii Moldovei, spun analele țării, au dat de câteva ori o sumă de bani turcilor. Căci principii mai prudenți ori de câte ori putea răscumpăra cu bani vreo asuprire, preferau, pe bună dreptate, după exemplul ilustrilor conducători prin faima înțelepciunii lor ai republicii venețiene, să facă pagubă pungii, decât țării și supușilor lor; totuși un tribut care să fie continuu și statornic nu s-a putut impune nicicând, până pe timpul lui Ștefan mai sus pomenit.”

Dimitrie Cantemir,
Descrierea Moldovei

S₁

Sultani otomani contemporani cu voievozii români

BAIAZID I TRĂZNETUL
(1389–1402)

MURAD AL II-LEA
(1421–1444)

MAHOMED AL II-LEA
(1444; 1444–1446; 1451–1481)

BAIAZID AL II-LEA VELI
(1481–1512)

Dicționar

AUTONOMIE, situație caracterizată prin dreptul recunoscut de autoconducere și autoadministrare a unui teritoriu prin organisme politice proprii.

CHILER, cămară, loc de depozitare.

INDEPENDENȚĂ, dreptul exclusiv al unui stat de a lua hotărâri și a soluționa problemele sale interne și externe fără nici un amestec din partea altor state.

SUZERANITATE, autoritate politico-juridică a unui stat suveran asupra unui stat vasal care are guvern propriu, dar care desfășoară o activitate externă limitată.

VASALITATE, raport contractual în Evul Mediu între senior și vasal bazat pe fidelitatea personală.

care își păstrau propriile instituții. Principele era un domn pământ ales de boieri. În schimbul recunoașterii autonomiei, Țările Române plăteau un tribut (haraci), care a reprezentat inițial un fel de impozit, iar apoi, în forma sa clasică, răscumpărarea păcii [D₂]. Cu timpul, rachiul a crescut la sume foarte mari. Se adăugau numeroase danaci cu prilejul reconfirmării domniei și obligațiile constând în mari cantități de cereale, turme de oi, lemn, ce se îndreptau spre Constantinopol. În plus, Țările Române erau obligate să sprijine Poarta pe timpul campaniilor militare cu soldați și salahori pentru întreținerea drumurilor și repararea cetăților.

În schimb, turcii nu aveau voie să staționeze la nordul Dunării și să ridice moschei în aceste zone, lucru remarcat de altfel și de cătorii străini. Astfel, s-a menținut autonomia Țărilor Române, similară celei de care s-au bucurat Ragusa și Hanatul Crimeii.

Totuși, în concepția turcilor, Țările Române nu se aflau pe direcția strategică de înaintare spre centrul Europei, care era Viena, ci unde la marginea acesteia.

Conflictele dintre români și turci au început la 1388 în Dobrogea. Au urmat cele cu Țara Românească în 1388 și 1391, Moldova în 1417 și Transilvania în 1420–1421. Marile confruntări militare, precum cea la Rovine (17 mai 1395), Vaslui (10 ianuarie 1475), au forțat Poarta să recunoască realitățile politice de la nord de Dunăre și, în ciuda câtorva încercări de a instaura regimul de pașalâc, să accepte existența politică a Țărilor Române [S₁].

ARMATA TURCEASCĂ ÎN MARȘ
STAMPĂ DIN SECOLUL AL XVI-LEA

1. Enumerați în ordinea cronologică corectă patru voievozi români din secolul al XV-lea care au purtat lupte cu turcii.
2. Citiți cele două documente. Cum explicați poziția politică deosebită a Poartei față de Țările Române?
3. Pe baza cunoștințelor de până acum, imaginați-vă și descrieți scena predării tributului Țării Românești către sultanul otoman.

domn pământ
ei, Țările Române
un fel de impor
]. Cu timpul, h
numeroasele dar
ând în mari can
e Constantinop
ta pe timpul car
nerea drumuri

ordul Dunării s
e altfel și de că
Române, simila
eii.
e aflau pe direc
Viena, ci unde

388 în Dobrogea
Moldova în 14
re, precum cea
au forțat Poar
năre și, în ciu
, să accepte ex

PORTRETUL VOTIV
AL LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN
DE LA MĂNĂSTIREA COZIA

POLITICA EXTERNĂ A VOIEVOZILOR ROMÂNI ÎN SECOLELE XV-XVI

În Evul Mediu, domnitorii din Țările Române se bucurau de privilegiul de a coordona politica externă, uneori după consultări cu Sfatul Domnesc. Direcția principală în politica externă a reprezentat-o lupta pentru menținerea autonomiei și a independenței politice a Țărilor Române, a statutului lor juridic deosebit în raport cu Marile Puteri, și anume Ungaria, Imperiul Otoman, Polonia ș.a., apărarea teritoriului și a hotarelor țării.

Semnificativă a fost pentru Evul Mediu insistența cu care toți voievozii și-au afirmat dorința de a apăra frontierele istorice ale țării, refuzul de a accepta o pierdere teritorială, anexiunile sau încălcările de hotare.

Deși Ungaria și Polonia erau puteri creștine, în cercurile voievozilor munteni și moldoveni se știa foarte bine că între tendințele de expansiune ale puterilor catolice vecine și cele ale Porții nu era, de fapt, o mare deosebire.

Încă de la întemeiere, Țările Române și-au manifestat în mod deschis spiritul de cruciadă și voința de a fi un bastion avansat al creștinătății în fața Porții. Voievozii români au fost conștienți de acest fapt încă de la început și au acționat ca atare. Pe măsură ce pozițiile Porții s-au întărit în sud-estul Europei iar epoca de glorie a voievozilor români care s-au împotrivit Porții cu mijloace militare a luat sfârșit, ostilitatea față de otomani s-a afirmat mai puțin răspicat în Țările Române, iar locul mijloacelor militare a fost luat de diplomație. Capitalele creștine, Viena, Cracovia, au fost ținta unui flux de informații purtate de mesagerii care veneau din Țările Române. După expansiunea vertiginoasă în Peninsula Balcanică, turcii au atins, în ultimul deceniu al secolului al XIV-lea, linia Dunării și au intrat în contact direct cu Țările Române. Astfel, s-a deschis îndelungata epocă a confruntării cu Poarta. Dunărea a constituit pentru Imperiul Otoman principalul front european, unde Țările Române, uneori în alianță cu Polonia și Ungaria, i-au opus rezistență.

Țările Române s-au integrat ca un factor important în cruciada târzie și prin acțiunile lor militare au intrat în atenția opiniei publice europene. Forța lor militară a fost luată în calcul în mai toate proiectele de cruciadă.

Mircea cel Bătrân (1386-1418)

Unul dintre cei mai importanți voievozi ai Țării Românești la începuturile expansiunii otomane în Peninsula Balcanică a fost Mircea cel Bătrân (1386-1418).

În fața amenințării turcilor el a luat sub autoritatea sa Dobrogea și, conform părerii unor istorici, a trimis un corp de oaste să lupte, în 1389, la Câmpia Mierlei (Kossovopolje). Totodată, Mircea a încercat să contracareze relațiile încordate cu Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, al căror obiect era Banatul de Severin, încheind, prin intermediul Moldovei, o alianță cu Vladislav Jagello, regele Poloniei.

români din seco

deosebită a Po

crieți scena pred

D₁

„Mircea, strângând oastea țării, nu și-a făcut planul să vină asupra lui Baiazid și să dea lupta, ci cu multă grijă și-a pus la adăpost în muntele Brașovului femeile și copiii. După aceea însă se ținea și dânsul cu armata pe urma lui Baiazid [...] și, ținându-se pe urmele lui, săvârși isprăvi vrednice de amintit, dând lupte, când vreo unitate dușmană, rupându-se, se îndrepta undeva spre țară, după hrană sau la prădăvite [...]”

*Cronicarul Laaonic Chalcocondil
despre luptele lui Mircea cel Bătrân
cu turcii*

În fața pericolului turcesc iminent, Mircea s-a apropiat de Sigismund cu care a încheiat un tratat de alianță la Brașov în 7 martie 1394.

O oaste otomană condusă de sultanul Baiazid (zis Ildîrîm) a trecut Dunărea și a înaintat către capitala Țării Românești. Lupta decisivă s-a dat în 10 octombrie 1394 la un loc mlăștinos, după unii autori între cu șanțuri, denumit Rovine, și s-a soldat cu înfrângerea armatei otomane [D₁]. În anul următor, spiritul cruciadei creștine a fost revigorat o dată cu expediția organizată de Sigismund la Dunăre, cu sprijinul lui Mircea și al cavalerilor burgunzi. Atacul celor din urmă de la Nicopol (25 septembrie 1396), desfășurat după tipicul luptei cavalerilor feudali, s-a sfârșit cu un dezastru cumplit, în care creștinii au fost masacrați.

La moartea sultanului Baiazid, înfrânt la Câmpiile Ankarei în 1402 de hanul turcmen Timur Lenk, Imperiul Otoman a devenit scena luptelor pentru putere între fiii săi. Mircea cel Bătrân a profitat de ocazie pentru a se amesteca aceste în lupte, sprijinind pe Musa și Mustafă împotriva lui Mahomed.

La moartea lui Mircea, în 1418, ofensiva otomană a fost oprită la Dunăre, lupta împotriva turcilor devenind un element obișnuit în Evul Mediu.

Alexandru cel Bun

Potrivit părerii lui Grigore Ureche, Alexandru cel Bun (1400–1462) a întreprins o importantă operă de organizare politică și ecleziastică în Moldova.

Lunga sa domnie a corespuns, în general, unei perioade de pașnică, rezultat al politicii extrem de abile a voievodului moldovean, care menținut echilibrul între Ungaria și Polonia. Astfel, recunoscând suzeranitatea lui Vladislav Iagello, Alexandru s-a asigurat de sprijinul Poloniei în fața oricărei încercări a Ungariei de a controla drumul comercial care lega sudul Poloniei, trecând prin Moldova, de gurile Dunării, mai precis de cetățile Chilia și Cetatea Albă.

Acordul dintre Polonia și Ungaria, încheiat la Lublau la 15 martie 1412, reprezenta un mare pericol pentru Moldova, fiind primul acord de împărțire a unui teritoriu românesc în sfere de influență. Acordul nu a fost aplicat datorită faptului că Alexandru și-a onorat întotdeauna obligațiile rezultate din acceptarea suzeranității regelui polon și datorită contradicțiilor polono-maghiare. Astfel, voievodul moldovean a trimis corpuri de oaste care s-au alăturat polonezilor în luptele împotriva cavalerilor teutoni de la Grünwald (1410) și Marienburg (1412).

Vlad Țepeș

Una dintre cele mai importante și vestite figuri de voievozi medievali din Țara Românească a fost Vlad Țepeș (1456–1462; 1476). Fiul lui Vlad Dracul, Vlad Țepeș a rămas vestit pentru duritatea pedepselor, cum era, de pildă, tragerea în țeapă. Singurul tablou care îl înfățișează provine de la Castelul Ambras din Tirol. Mulți specialiști l-au identificat cu Dracula, personajul din romanul cu același nume al lui Bram Stoker, mai ales sub impactul povestirilor sașilor din Sibiu, care îi erau total nefavorabile.

Preluând steagul luptei antiotomane, Vlad Țepeș a dejucat un complot turcesc ce urmărea să îl prindă la Giurgiu și apoi a trecut, în iarnă, dintre anii 1461–1462, la atacarea garnizoanelor otomane de la Dunăre. În vara lui 1462, o importantă armată otomană condusă de sultanul Mahomed al II-lea a pătruns în Țara Românească și a început înaintarea spre Târgoviște. Vlad Țepeș a aplicat tactica pământului pâraie.

laberei otomane

Clujure Ureche, Letopisețul Țării Moldovei

MIHAI VITEAZUL, 1593-1601
GRAVURĂ DE EPOCĂ DE IOAN ORLANDI

Ștefan a început să pregătească noua fază a luptei antiotomane. Au fost trimise solii în Polonia, Ungaria, la Veneția, Roma, în Habsburgi, la Crimeea și la Caffa, cu scopul de a lărgi alianța antiotomană. În următor, o importantă armată otomană a pătruns în Moldova, condusă chiar de către sultanul Mahomed al II-lea. În confruntare la Războieni, Ștefan a suferit grele pierderi, dar cetățile Moldovei au rezistat. Armata otomană a resimțit din greu efectele tacticii pârjolitului și a fost nevoită să se retragă.

Pierderea cetăților de la Gurile Dunării, Chilia și Cetatea Albă a determinat să reînnoiască în 1485 jurământul de fidelitate față de sultanul său, regele Poloniei, la Colomeea. Aceasta nu l-a împiedicat să lupte împotriva polonezilor, care, sub conducerea lui Ioan Albert, din fiii lui Cazimir al IV-lea, au intrat în 1497 în Moldova, dar au fost înfrânți în lupta de la Codrîi Cosminului. Pacea a fost semnată în 1499.

Așadar, la sfârșitul domniei sale, Ștefan a reușit să pună capăt unei forme de dependență față de Ungaria și Polonia și a impus recunoașterea autonomiei Moldovei, care se afla la apogeul puterii lui și puterii sale.

† Mihai Viteazul

Mihai Viteazul este considerat primul unificator al Țărilor Române. El rămâne un personaj controversat, caracterizat de unii când un adevărat turier, când un condotier.

Mihai Viteazul s-a afirmat în condițiile creșterii influenței Poloniei în spațiul românesc, mai ales după înfrângerea din anul 1574 a lui Ștefan Vodă în Moldova. În același timp, contextul internațional era marcat de răzăritul și sud-estul Europei de adâncirea contradicțiilor dintre Poloni și Habsburgi ori Polonia, fiecare cu interesele sale politice și strategice. Domnia lui s-a desfășurat în condițiile unor importante transformări politice și economice, urmărind limitarea creșterii puterii boierimii și revigorarea puterii domnești pe fondul sporirii obiectivităților față de Poartă. Însuși Mihai Viteazul se număra printre cei mai mari proprietari funciari din Țara Românească.

Acțiunea politică și militară a lui Mihai a constatat în unirea Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești și în crearea unui edificiu politic capabil să se opună turcilor și intereselor marilor puteri. Astfel, voievodul muntean devine un reprezentant al cruciadei târzii, mândru că: „Principatul însuși a fost readus la vechea libertate”.

Lupta antiotomană

Domnia lui Mihai a coincis cu constituirea de către papa Clerului al VIII-lea a unei alianțe cu Spania, Imperiul Habsburgic, ducatul Toscana, Mantova și Ferrara. Polonia și Anglia s-au dovedit reticente față de acest proiect.

Acțiunea sa politică a început în noiembrie 1594 cu uciderea condotierilor turco-levantini și masacrarea garnizoanei turcești din București. Astfel, Țara Românească s-a alăturat Ligii Sfinte inițiată de Habsburgi. Au urmat luptele cu turcii de la Hârșova și Silistra, iar apoi cele de tătarie de la Putineiu.

S-a constituit o alianță antiotomană ale cărei baze fuseseră puse deja de Sigismund Báthory, principele Transilvaniei, în tratatul cu Ștefan Vodă, domnul Moldovei. Organismul politico-militar era atașat de Sfinte, fiind capabil să lupte cu Poarta. La 20 mai 1595 s-a încheiat

Căpitani și personalități din timpul lui Mihai Viteazul

BABA NOVAC	RUDOLF AL II-LEA
AGA LECCA	GHEORGHE BASTA
BANUL MANTA	SIGISMUND BÁTHORY
UDREA BĂLEANU	ANDREI BÁTHORY
RADU CALOMFIRESCU	IEREMIA MOVILĂ
PREDĂ BUZESCU	SIMION MOVILĂ
RADU BUZESCU	MAHOMED AL III-LEA
STROE BUZESCU	

antiotomane. Astăzi, în Hanau, în Moldova, fiind în confruntarea cu țările Moldovei, aplică tacticii pământești. Cetatea Albă, în fața de suzeranul său, l-a împiedicat pe Ioan Albert, un moldovean, dar care a fost semnat.

să pună capăt oră și a impus Porțului apogeul prestigiu

al Țărilor Române când un ave

influenței Porțului în 1574 a lui Ioan, era marcată de acțiunile dintre Poarta politică și strategică importante trase de creșterii puterii și sporirii obligărilor printre cei mai influenți în unirea Transilvaniei, unui edificiu politicilor puteri. Astfel, la sfârșitul târziei, fiind în libertate”.

tre papa Cleme... burgic, ducii... dovedit reticer

cu uciderea creștinilor din București de Habsburg, iar apoi cele

aze fuseseră pu... în tratatul cu Ardealul era atașat Li... 95 s-a încheiat

„Pleca inimos să-l întâlnesc [pe Sinan] cu acei puțini oameni ce-i aveam, când ajunsei la Călugăreni, aflai că toți erau gata de luptă, deci eu, chemând în numele lui Dumnezeu, mă încăierai cu ei într-o bătălie, în așa fel că ținu toată ziua, unde făcui mare pagubă turcilor, spre marea lui Sinan-pașa [...]; așa că în aceeași noapte au fost omorâți patru pași și șapte oameni și am câștigat cincisprezece tunuri și un steag verde al Profetului Mahomed, mult prețuit de dânsii și foarte respectat, pe care l-am trimis Măriei Sale Împăratul Rudolf al II-lea.”

Mihai Viteazul
despre bătălia de la Călugăreni

tratat între Țara Românească și Transilvania; practic, Mihai Viteazul devenea membru în alianța antiotomană. Exprimând raporturile tensionate între domnitor și marea boierime, tratatul îl dezavantaja pe Mihai, care devenea locțiitorul lui Sigismund Báthory. Puterea reală revenea Sfatului Domnesc, compus din doisprezece boieri mari. Tratatul satisfăcea interesele boierimii muntene, care, asumându-și prerogativele domniei, își manifesta intenția de a se integra stărilor sociale privilegiate din Transilvania reprezentate în Dietă. În același timp, tratatul prevedea ca biserica ortodoxă din Transilvania să fie așezată sub jurisdicția Mitropoliei de la Târgoviște.

În vara anului 1595, infidelitatea lui Mihai a determinat reacția Porții. Încă de la 14 mai, sultanul declarase Moldova și Țara Românească provincii turcești și numise la conducerea lor pașale. Campania lui Sinan Pașa la nord de Dunăre a atins apogeul la 13/23 august 1595 în bătălia de la Călugăreni, terminată cu victoria lui Mihai [D₄]. Mihai se retrage spre munți și așteaptă ajutorul lui Sigismund. Între timp, Sinan ocupă Bucureștiul și își numește reprezentanți în administrație. Cu ajutorul lui Báthory, Mihai reia ofensiva și îi alungă pe turci până dincolo de Giurgiu.

Cu țara pustiită de război și cu o boierime convinsă de importanța acțiunilor sale, Mihai a adoptat o măsură nepopulară. Este vorba despre legarea țăranilor de glie, care asigura astfel resursele militare și fiscale ale țării, absolut necesare după o campanie militară.

În anii 1597-1598, în cadrul unor importante acțiuni politice, Mihai s-a eliberat de sub tutela lui Sigismund Báthory. Astfel în 1597 a în-

ȚĂRILE ROMÂNE
PÂNĂ LA SFÂRȘITUL
SECOLULUI AL XVI-LEA

D₅

„Io, Mihail voievod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei, dat-am și am înnoit rugătorilor noștri, monahilor de la sfânta mănăstire Agapia, prin această [cartă de privilegii] să fie împuterniciți și slobozi a ține hotarul lor din Negrești. Nimeni să n-aibe acolo nici un lucru, și nici cu poienile ce vor fi acolo în hotarul acestui sat [...]”

Mihai se întitulează domn al celor trei Țări Românești (29 mai 1600)

Dicționar

BEILERBEI, guvernator general al unei provincii din Imperiul Otoman.

CONDOTIER, conducătorul unei trupe de mercenari.

SANGEAC BEI, guvernatorul unei provincii din Imperiul Otoman.

PAȘALÂC, provincie în Imperiul Otoman.

1. Definiți tactica pământului pârjolit.
2. De ce considerăm că Moldova a atins apogeul puterii sale sub domnia lui Ștefan cel Mare?
3. Explicați de ce este comparat Vlad Țepeș cu Dracula.
4. Precizați condițiile interne și externe ale preluării puterii de către Mihai Viteazul.
5. Enumerați momentele conflictului dintre Mihai și turci până la bătălia de la Călugăreni.
6. Citiți cu atenție [D₁]. Explicați de ce după bătălia de la Călugăreni Mihai Viteazul a trimis lui Rudolf al II-lea steagul Profetului.
7. Precizați în două fraze preliminariile campaniilor lui Mihai Viteazul din anii 1599–1600 din Transilvania și Moldova.
8. Arătați trei cauze ale eșecului acțiunii lui Mihai Viteazul din anii 1599–1600.

cheiat pacea cu turcii, care i-au confirmat domnia; în anul următor s-a încheiat cu Rudolf al II-lea, împăratul Austriei, tratatul de la Mănăstirea Dealu. Așadar, voievodul muntean se impunea drept factor important al coaliției creștine în sud-estul Europei.

Uniunea politică

Prin campaniile din anii 1599–1600, Țările Române și Transilvania s-au reunit într-un sistem politic coordonat de voievodul de la București. Nici o sursă documentară nu confirmă existența unui plan prestabilit de unificare politică. De aceea, unii istorici pun sub semn întrebării unirea înfăptuită de Mihai. Mihai Viteazul a încercat astfel să înlăture primejdiile apărute la Alba-Iulia și Iași, datorate înscăunării lui Andrei Báthory și Ieremia Movilă, susținătorii politicii Polono-Desigur, un rol important l-au jucat legăturile economice, culturale și dinastice între Țările Române care dețineau cetăți în Transilvania. Într-un atare context, Mihai Viteazul poate fi considerat pe bună dreptate un reprezentant de seamă al „planului dacic”. Prin cucerirea Transilvaniei și a Moldovei, cu sprijinul marii boierimi, s-a născut istoria Țărilor Române o nouă opțiune politică, în sensul orientării către Transilvania, în contradicție cu planul de uniune politică privit din perspectivă balcanică. Niciodată până atunci un domnitor român nu întreprinsese o acțiune de cucerire a Transilvaniei, cu toate consecințele ce decurgeau din acest fapt.

În vara lui 1599, o solie trimisă de Mihai Viteazul la Praga îi solicita lui Rudolf al II-lea permisiunea unei campanii în Transilvania. Lupta de la Șelimbăr, unde l-a înfrânt pe Andrei Báthory, a făcut ca domnitorul săpânul Transilvaniei. Poarta l-a recunoscut ca atare, iar pâratul l-a socotit doar guvernator, iar Dieta principatului l-a acceptat ca „locțiitor” al împăratului. În Transilvania, voievodul a urmărit, în principal, îmbunătățirea situației țaranilor români și statutul de regie receptă pentru biserica ortodoxă. Au fost reconfirmate privilegiile secuilor, iar mica nobilime românească din Transilvania și-a văzut rândul ei privilegiile reconfirmate. În vara anului 1600, politica ostilă a lui Ieremia Movilă, instigată de Polonia, l-a determinat pe Mihai să întreprindă o expediție în Moldova. După o campanie fulgerătoare, țara i s-a supus [D₅].

Activitatea politică a voievodului a stârnit ostilitatea Marilor Puteri. Polonia nu accepta pierderea Moldovei și dorea reînscăunarea Moștenitorilor. Nobilimea maghiară din Transilvania era ostilă lui Mihai, iar Rudolf al II-lea nu vedea cu ochi buni prezența voievodului în Transilvania, unde generalul Basta, reprezentantul împăratului, era marele adversar al voievodului.

În aceste condiții, la 16 septembrie 1600, Mihai a fost înfrânt la Mirăslău și a pierdut Transilvania. Înfrânt de poloni în Țara Românească, voievodul a plecat la Praga să ceară ajutorul lui Rudolf al II-lea, în virtutea acordului încheiat în 1598. La 3 august 1601, cu sprijinul împăratului, Mihai a câștigat bătălia cu Sigismund Báthory de la Gorăslău. Evenimentele păreau să îi fie favorabile și în privința Moldovei și Țării Românești. Însă la 9 august, voievodul a fost înfrânt pe Câmpia Turzii de mercenarii valoni plătiți de generalul Basta.

Politica de cruciadă a voievozilor români din secolele XV–XVI constituie o pagină glorioasă în istoria Evului mediu românesc. În același timp, ea a permis menținerea individualității politice a Țărilor Române în spațiul sud-est european dominat de otomani.

concluzie

DIMITRIE CANTEMIR (1673–1723)

DIPLOMAȚIA, O REALITATE POLITICĂ ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

Considerații generale

Secolul al XVII-lea a reasezat raporturile între Marile Puteri. În același timp, în răsăritul Europei au apărut noi pericole. În lupta pentru supremație politică s-a afirmat o nouă putere, Rusia. Astfel, teritoriul românesc intrase în zona de influență a patru mari puteri: Imperiul Habsburgic, Polonia, Poarta și Rusia.

După domnia lui Mihai Viteazul, Poarta a înțeles că pentru menținerea stabilității în Țările Române se impunea respectarea statutului lor de autonomie. Deși inițial obligațiile Țărilor Române au fost reduse simțitor, către sfârșitul secolului ele au sporit din nou. În 1658, cetățile Lugoj, Ineu și Caransebeș, Ținutul Hălmaგიului și zona muntoasă a Banatului au fost anexate pašalâcului Timișoarei, iar doi ani mai târziu lua ființă pašalâcul Oradei.

Domni și principii în Țările Române

În această perioadă, domnii Țărilor Române nu sunt, cu câteva excepții — Vasile Lupu, Matei Basarab, Radu Mihnea, Dimitrie Cantemir, Constantin Brâncoveanu —, personalități proeminente. Continuă în mod flagrant amestecul Porții în numirea domnitorilor români.

Diplomația a rămas cea mai importantă activitate a domniei. În timpul domniilor lui Gabriel Bethlen, Gheorghe Rákóczi I și II, Transilvania a inițiat câteva încercări de alianță cu Moldova și Țara Românească în cadrul unui proiect numit *Regatul Daciei*. În timpul guvernării principilor Rákóczi, relațiile Transilvaniei cu Moldova și Țara Românească au fost din ce în ce mai strânse, fiind favorizate și de importante legături culturale. În același timp, după domnia lui Radu Șerban, Poarta a renunțat la orice încercare de transformare a Țărilor Române în pašalâc.

Moldova și Țara Românească treceau printr-o perioadă de frământări politice și sociale determinate de conflictul, devenit tradițional, dintre boierimea autohtonă și elementele grecești și levantine; acestea s-au pus la dispoziția domnitorilor, au cumpărat pământ, au făcut afaceri sau au obținut dregătorii. Grecii erau socotiți cauza tuturor relelor; de aceea, reacția autohtonă a îmbrăcat forme violente, mergând până la alungarea lor. Exemplul cel mai concludent este Așezământul din 15 iulie 1651 al lui Leon Tomșa, domnul Moldovei, care prevedea expulzarea grecilor.

În Țările Române a crescut puterea politică a clasei conducătoare și s-a intensificat lupta dintre grupările sau familiile boierești — de pildă cele dintre Cantacuzini și Băleni (Țara Românească), Costinești și Cupărești (Moldova).

Domnia lui Matei Basarab în Țara Românească și cea a lui Vasile Lupu în Moldova au fost un exemplu de luptă împotriva grecilor. Cei doi domnitori au sprijinit cultura și, în ciuda relațiilor uneori tensionate, au pus bazele unei alianțe panromânești împreună cu

și sietnicii și boierii Țării Românești și
poporul mirean și ecleziastic al țării,
agresi ai preastrălucitului domn al nostru,
meșterului voievod de acum Matei
Basarab, facem cunoscut [...] cum că noi,
pe preastrălucitul și prea înaltul
principe Gheorghe Rákóczy, din grația lui
 Dumnezeu principele Transilvaniei, [...] ar fi
avut oarecare neînțelegeri de
cu preastrălucitul principe domn
nostru și cu noi înșine, deci pentru a
se mai învenina și crește supărarea, ci
tratatul de față să se mențină
întru oarecare unei vecinătăți, [...] promitem în
una credință, pe sfânta treime și mân-
linea sufletelor noastre, dimpreună cu
meșterul principe Matei Basarab, [...] fără
nici o daună și zăbavă, începând
de anul de față în toți anii la ziua de
măsimi, adică la ziua de 6 martie stil
sau la 24 februarie stil vechi, suma de
1000 florini de argint bani buni din
ecuciala oilor transilvănene ce pasc în
noastră [...].

De asemenea, [...] că tot la ziua de 6 martie
nou, dimpreună cu banii de mai sus,
vom trimite preastrălucitului principe
un bun cal turcesc de rasă cu scări de
argint, cu prețios pieptar de sârmă de
aur, cu toate ornamentele demne de un
principe, precum și un cal castrat. Dacă
vom îndeplini acestea în tot sau într-o
parte cât de mică, atunci preastrălucitul
principe al Transilvaniei, Gheorghe Rákó-
czy, va fi și el liber de orice obligațiuni de
între Țara Românească [...]."

Tratatul încheiat între Matei Basarab și Gheorghe
Rákóczy la București, la 23 octombrie 1638.

D₂

„[...] Alaiul de intrare și ieșire a domnului este plin de atâta strălucire, încât cel care îl vede pe acest domn nu se poate mira îndeajuns, când ia seama la starea Moldovei, la orașele și satele sale nu prea dese și la faptul că nu se sapă în această țară mine de aur și argint; domnul dă turcilor în fiecare an o sumă imensă de bani; și totuși el ține o curte atât de măreață încât pentru o descriere mai exactă ar trebui să zăbovesc mai mult. Mă voi mărgini să însemn câte ceva în legătură cu ea. Și pentru ca să poată fi înfățișată mai bine, voi arăta mai întâi dregătoriile marilor boieri numiți în slujbe, apoi voi indica în puține cuvinte pompa cu care obișnuia să iasă și să vină, să celebreze sărbătorile și să împlinească solemnitățile cele mai însemnate [...]”

Călătorul străin Marco Bandini descriind la jumătatea secolului al XVII-lea curtea domnitorului Vasile Lupu

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU,
DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI (1688–1714),
ȘI CEI PATRU FII AI SĂI

principii Transilvaniei [D₁]. Mai mult, Vasile Lupu, considerându-l un continuator al împăraților bizantini, a sprijinit financiar Patriarhul de la Constantinopol [D₂].

Sfârșit de secol

În perioada 1673–1678/1683, Poarta a încercat să introducă în Țările Române o nouă formulă politică după evenimentele din anul 1673, când polonii au capturat Hotinul. Ștefan Petriceicu, domn al Moldovei, și Grigore Ghica, domnul Țării Românești, au trecut pe partea cuceritorilor. De aceea, sultanul a impus slujbașii greci dregătoriile Țărilor Române. Această măsură a premers regimul fanariot, instaurat oficial abia la începutul secolului al XVIII-lea.

Numeroasele acțiuni militare desfășurate în a doua jumătate a secolului al XVII-lea — campaniile otomane împotriva Poloniei și Rusiei, asediul Vienei (1683) — au influențat regimul politic în Țările Române. Considerat pe bună dreptate unul dintre cei mai bogați boieri ai Țării Românești, Constantin Brâncoveanu s-a manifestat, în cadrul domniei sale, drept un adept statornic al principiului echilibrului politic, manevrând cu dibăcie între Habsburgi și Poartă. Totodată, a acționat intens pentru promovarea culturii și dând naștere la unele opere de artă deosebite. Prințepile-cărturar al Moldovei, Dimitrie Cantemir, a încercat în timpul scurtei sale domnii o apropiere de Rusia, gândindu-se la formula unei guvernări autoritare în țară. Înfrângerea de la Stănilești a pus însă capăt acestei încercări.

Așadar, la finele secolului al XVII-lea s-au produs importante mutații politice și în Țările Române. Transilvania a intrat sub dominație habsburgică, iar la sfârșitul domniilor lui Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir, în Țara Românească și în Moldova s-a instaurat regimul fanariot.

Dicționar

LEVANTIN, locuitor al Levantului, regiune care desemnează litoralul răsăritean al Mării Mediterane.

TUI, însemn al puterii și rangului demnitarilor în Imperiul Otoman.

1. Motivați de ce Poarta a renunțat la transformarea Țărilor Române în pașă la începutul secolului al XVII-lea.
2. Precizați trei teritorii românești pierdute în favoarea Porții la mijlocul secolului al XVII-lea.
3. Citiți cu atenție [D₁]. Arătați care sunt obligațiile pe care și le asuma Gheorghe Rákóczy și care sunt cele pe care și le asuma Matei Basarab în acest tratat. Precizați cauzele care au determinat încheierea acestui tratat.
4. Argumentați noua formulă politică pe care Poarta a dorit să o introducă în deceniul al optulea al secolului al XVII-lea.

SOCIETATEA ȘI STRUCTURILE COTIDIANULUI ÎN EVUL MEDIU

credincioasa slujbă

Boierii

Puterea boierilor din Țările Române provenea din stăpânirea pământului. Boierimea se diferenția în funcție de mărimea proprietății și de modalitatea în care aceasta a fost dobândită. Boierii datorau domnitorului *slujbă* sau *credință și slujbă*. În schimbul acesteia, erau înzestrați cu pământ. Pentru Evul Mediu românesc nu există mărturii privind desfășurarea unor ceremonii în care boierul depune omagiul său domnitorului, după modelul clasic occidental. Boierul, devenit mai târziu și dregător, datora ascultare voievodului și primea „din mila sa” numeroase dregătorii și pământuri [D₁].

Boierii erau obligați să-l urmeze pe domnitor în campaniile militare, să-l asiste la împărțirea dreptății și în administrarea țării. În schimb, ei se bucurau de numeroase scutiri fiscale și de privilegiul de a nu permite agenților domnului să intre pe proprietatea lor, pentru a strânge taxele. Această favoare, care poartă numele de imunitate feudală, a constituit, deseori, baza puterii unor familii boierești.

Raporturile dintre domnitor și boieri au fost adeseori încordate, și nu de puține ori domnitorul și-a pedepsit sângeros supușii. Astfel au acționat Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare. Pentru Țepeș, principala modalitate de a ține boierimea sub ascultare era tragerea în țeapă. Despre Ștefan cel Mare Grigore Ureche scria că era „degrabă vărsătoriu de sânge nevinovat”.

Țăranii

În Evul Mediu, munca țăranului era principalul izvor de bogăție. Astfel, valoarea unui domeniu boieresc se calcula nu în funcție de suprafață, ci de numărul de sate. Fenomenul de destrămare al obștilor sătești și de aservire a țăranimii s-a desfășurat lent în spațiul românesc. Astfel, pământul era lucrat de țăranii liberi lipsiți de orice proprietate și care încheiau un acord cu boierii, în care se obligau la o seamă de redevențe, dar mai ales de țăranii dependenți, care purtau denumirea de *rumâni* în Țara Românească, *vecini* în Moldova, *șerbi* în Transilvania.

Ansamblul obligațiilor țăranimii față de stăpânul feudal purta numele de rentă feudală. Formele sale principale erau: renta în muncă (robota), renta în produse (dijma), renta în bani (censul). Un moment important pentru aservirea țăranimii l-a reprezentat legarea de glie, care simboliza pierderea libertății juridice individuale a țăranului, care a avut loc în 1517 în Transilvania, în 1595 în Țara Românească și în 1628 în Moldova. Acest fenomen social-economic se explică, pe de o parte, prin transformările în domeniul economiei europene din secolul al XVI-lea și, pe de altă parte, prin creșterea permanentă a fiscalității. Țăranul era astfel obligat să-și vândă pământul și libertatea. Răscoalele țăărănești din Evul Mediu românesc — precum cele din

considerându-
nanciar Patriar

să introducă
mente din ar
triceicu, dom
ești, au trecut
slujbași greci
premiers regim
i al XVIII-lea.
doua jumătate
otriva Poloniei
regimul politic
ul dintre cei n
oveanu s-a ma
ic al principiu
osburgi și Poar
turii și dând n
rar al Moldov
e domnii o ap
mări autoritar
acestei încercă
s importante m
at sub domina
n Brâncoveanu
ova s-a instaur

Fragmentul VI. Și iarăși, voi, fiii mei,
șii lui Dumnezeu, după câte am putut
să înțeleg, cum se cuvine domnului
să pună pe cineva în dregătorie, să-l
pe fiecare după cum i se potrivește
scârșia. Așa se cuvine, dacă vreți să
pe dregătorii voștri în dregătoria
astră, nu după părtenire și pentru
rudire. Pentru că dacă vor avea unii o
multime de rude, sau dacă vor fi unii și
rudele voastre, atunci să le dați mai
putere, pentru că sunt rude sau
ce vor fi rudele domnilor voștri?
că cel ce este domn adevărat, nu
se cuvine să aibă rude, ci numai slugi
repte. Iar pe slugile care sunt sărace și se
trudi pentru voi cu slujbă dreaptă și
ună, iar voi să-i dați înapoi și să aveți
numai de acei cu rudenie? Sau astfel
și alții; noi suntem fii de boieri, nu
se cuvine să ne dai să fim în urma celor
raci. Dar dacă veți avea o multime de
rude și vor fi plini de neomenie și de ne-
nevrednici? sau și dintre fiii de boieri,
dacă părinții lor au fost buni și ei
sunt nevrednici și netrebnici la ce veți
avea nevoie de ei? Știi că nu te-au uns pe
ca domn ei, ci te-a uns Dumnezeu, ca
fi drept față de toți.”

Române în pașă

la mijlocul seco

asuma Gheorg
arab în acest tra
trat.

it să o introducă

Basarab despre cum trebuie să se comporte
domnitorul când acordă dregătorii

NEAGOE BASARAB ȘI FAMILIA SA,
TABLOU VOTIV DIN BISERICA EPISCOPALĂ
DE LA CURTEA DE ARGHEȘ

1437 și 1514 — s-au sincronizat cu violentele conflicte din Europa Centrală și Occidentală care au reprezentat primele semne ale crizei societății medievale.

Orășenii

Orășenimea, nu foarte bogată în Moldova și Țara Românească, mai prosperă în Transilvania. Era formată din oameni liberi, meștegari și negustori, ce se îndeletniceau uneori și cu agricultura. Orașele erau legate în marea lor majoritate de comerțul de tranzit, iar în meiereia lor era, în principal, un privilegiu al domniei. Despre o caracteristică demografică a lumii urbane în țările extracarpătice se poate vorbi mai ales pentru secolul al XVII-lea, lucru remarcabil și de călătorii străine.

Locuința

Într-o atare societate s-a desfășurat viața cotidiană a oamenilor obișnuți. Marea majoritate a populației locuia în mediul rural, unde se îndeletnicea cu agricultura și creșterea animalelor. Aici tipul principal de locuință era bordeiul semiîngropat sau locuința simplă, cu o singură suprafață, cu două încăperi. În Moldova și Țara Românească, așezările urbane se compuneau din locuințe ridicate din piatră și cărămidă. Curțile domnești de la Târgoviște și Suceava erau relativ modeste, abia în a doua jumătate a secolului al XVI-lea s-au petrecut unele construcții edificare semnificative, remarcate, între alții, de Georg Reichstorffer sau de Franco Savori. În schimb, în Transilvania, lumea rurală și urbană era mult mai asemănătoare cu aceea din Europa Centrală și Occidentală.

Cotidianul și cultura

Bogățiile naturale și rezervele de alimente, în special cerealele, au fost dintotdeauna apreciate. Ele ofereau hrana necesară locuitorilor din Țările Române, grânele destinate aprovizionării Constantinopolului și rezervele pentru forțele armate. N-au lipsit însă perioadele de foametă precum cele din vremea lui Radu Paisie și Ștefan Lăcustă, agravate de invaziile străine și de campaniile militare desfășurate pe teritoriul românesc.

Informațiile de care dispunem, cu precădere de la călătorii străine, ne înfățișează un tablou viu asupra vestimentației. Astfel, marea majoritate a populației își lucra hainele din in, cânepă sau abă. Membrii clasei conducătoare, și în principal familia domnitorului, au căutat să fie în pas cu moda. Pentru o lungă perioadă, veșmintele au fost inspirate după modelul bizantin, însă unele accesorii erau inspirate de vestimentația occidentală. În secolul al XVI-lea, costumele pentru membrii clasei dominante au suferit influențe orientale. Era făcut din mătase, postav, velur, catifea sau atlas. Ilustrative în acest sens sunt portretele domnitorilor Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab.

Domnitorii români s-au afirmat ca excelenți patroni ai activității culturale, pe care au stimulat-o și au sprijinit-o pe diferite căi. Aceasta reprezenta o modalitate importantă de consolidare a puterii domniei în raport cu marea boierime. Principalele creații ale culturii medievale — cronici, letopisește, anale, scrieri hagiografice, coduri, legi ș.a. — purtau amprenta tradiției romanității și exprimau influența spiritualității slavo-bizantine.

1. Citiți cu atenție [D₁]. Precizați care era condiția esențială după Neagoe Basarab a conducerii unei dregătorii. Argumentați cu citate din text.
2. Arătați care era elementul esențial în stabilirea valorii unui domeniu.
3. Explicați pe baza informațiilor din lecție care a fost elementul determinant care a condus la legarea țăranilor de glie.

...cte din Euro
...semne ale crî
...arasa țară a Moldovei este îndeajuns
...cunoscută cu șesuri și văi pretutindeni,
...de orașe și felurite sate, însă fără de
...sau cetăți întărite prin iscusință
...măstăsur, afară doar de Cetatea
...măntui, care este așezată pe un munte
...înalt și înconjurat de ziduri, [țara]
...[fiind] apărată doar de râuri ca
...franzit, iar în
...întărituri datorite de natură.

...Românească, s
...liberi, mește
...cultura. Oraș
...franzit, iar în
...întărituri datorite de natură.
...i. Despre o cr
...se poate vo
...călătorii stră
...nă a oameni
...diul rural, ur
...Aici tipul pr
...ința simplă,
...Românească, aș
...atră și cărâmi
...relativ modeste
...petrecut ame
...e Georg Reich
...ia, lumea rur
...Europa Centr

...descriere a Transilvaniei:
...ță este așa de înconjurată de
...și de netrecut încât nu sunt
...cinci trecători pentru a pătrunde în
...cea ce o face foarte puternică și de
...cerit. În interior se află o vale bogată
...o câmpie de 30 de mile lungime și 6
...lătime, împodobită cu șase orașe
...moase. Cel mai de seamă dintre ele
...Brașovul, apoi Alba Iulia și Sibiu. În
...povârnișurile munților se înalță
...chiar până la vârf, ceea ce face ca țara
...fie arătoasă și plăcută ochilor și
...să fie cel mai bine rânduit, în
...punerea sa, din Europa. Căci pe
...câmpia încununată de munți nu crește
...grâu, secară, orz, mazăre și fasole. Și
...mătate din dealuri sau pe poalele lor
...numai vii și sate nesfârșite iar spre
...muntele înconjurătoare cele mai
...partate se află numai pășuni pentru
...oi, capre și cai și desigur de păduri.
...este astfel orânduită, încât fiecare
...ine îndestulează pe cealaltă, căci cei
...sate îndestulează celelalte două părți
...alimente și acestea la rândul lor le
...destulează cu vinuri, vite, unt și brânză;
...se schimbă între ele toate cele de
...înțință, după nevoile lor.

...am găsit pretutindeni o populație
...indatoritoare și prietenoasă și am
...oamenii de rând vorbind adeseori
...nește și tot astfel fac în mod obișnuit,
...ingurii.”

William Lithgow,
Descrierea călătoriei prin Transilvania și Moldova

STUDIU DE CAZ: Călători străini despre civilizația medievală românească

Afla-te într-o poziție strategică deosebită pe drumul dintre Orient și Occident, Țările Române au suscitāt și în Evul Mediu un interes deosebit din partea Occidentului. Deoarece izvoarele erau deseori lacunare, relātările unor călători străini au căpātāt valoarea unor importante surse de informație.

Călătorii străini se pot clasifica în câteva categorii: a) *călători erudiți* — Antonio Bonfini, Georg Reicherstorffer [D₁], Paul de Alep, Evlia Celebi, Anton Maria Del Chiaro, Franco Sivori; b) *călători captivi* — Johann Schiltgruber, Giovanni Maria Angiolello; c) *aventurieri* — Pierre Lescapier, William Lithgow [D₂]; d) *misionari* — Bandini, episcop de Marcianopol.

Toți aceștia și încă mulți alții au devenit cunoscători direcți ai realităților românești remarcând climatul, solul, bogățiile naturale, viața de toate zilele, arhitectura, ceremoniile oficiale, vestimentația, personalitățile politice. Astfel, acești contemporani au lāsāt documentare de primă importanță din care se poate desprinde o interesantă imagine asupra Țărilor Române în Evul Mediu.

ENEAS SILVIUS PICCOLOMINI (PIUS AL II-LEA)
TRANSILVANIA ȘI VALAHIA ÎN HISTORIA AUSTRIALIS

LECȚIE DE EVALUARE: Civilizația medievală românească

IEREMIA MOVILĂ, DOMN AL MOLDOVEI
1595–1600; 1600–1606

- I. Citiți afirmațiile de mai jos și încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect:
 1. Florin Constantiniu numea conflictul româno-turc: a. război b. conflict asimetric; c. tactica pământului pârjolit.
 2. Logofătul era: a. șeful cancelariei; b. conducătorul oștii c. sfetnicul domnitorului.
 3. Mahomed al II-lea a întreprins o campanie contra lui Vlad Țepeș în: a. 1480; b. 1469; c. 1462.
 4. Vladislav I a fost ucis în lupta de la: a. Nis; b. Varna; c. Câmp Mierlei.
 5. Singurul portret al lui Vlad Țepeș este păstrat la castel a. Hunedoara; b. Bran; c. Ambras.
 6. Ioan Albert a încheiat pace cu Ștefan cel Mare în anul: a. 1499; b. 1499; c. 1496.
 7. Mihai Viteazul i-a înfrânt pe tătari la: a. Silistra; b. Ruscii c. Putineiu.
 8. Universitatea Sașilor era: a. o universitate; b. o asociație culturală; c. o adunare politică.
- II. Completați spațiile libere din propozițiile de mai jos cu informațiile corecte:
 1. Regimul fanariot s-a instaurat în secolul
 2. Familia domnitoare în au fost Mușatinii.
 3. Rudolf al II-lea și Mihai Viteazul au semnat
 4. Sultanul a fost contemporanul lui Vlad Țepeș.
 5. La Leon Tomșa a publicat un Așezământ.
 6. În turcii au asediat Belgradul.
 7. Cavalerii burgunzi au fost înfrânți în 1396 la
 8. Turcii au organizat un complot pentru a-l prinde pe Vlad Țepeș la
 9. Ștefan cel Mare s-a aliat cu hanul
- III. Priviți harta Țărilor Române în secolul al XVI-lea și descrieți situația lor geostrategică.
- IV. Alcătuiți scurte fișe biografice privind personalitatea lui: Vlad Țepeș, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Sigismund Báthory, Vasile Lupu, Ieremia Movilă.
- V. Citiți cu atenție *Studiul de caz*. Identificați criteriile conform cărora sunt clasificați călătorii străini.
- VI. Parcurgeți cu atenție fragmentele din însemnările lui George Reicherstorffer și amintiți principalele bogății ale Moldovei.
- VII. Folosindu-vă de portretele din manual, descrieți costumele domnești. Identificați influențele externe care le marchează evoluția.

Capitolul

3

Premisele constituirii României moderne

corespunzătoare

no-turc: a. război
ârjolit.

ducătorul oștirii

e contra lui Viteazul

Varna; c. Câmpulung

ăstrat la castel

e în anul: a. 1482

istra; b. Ruscă

b. o asociație c

mai jos cu inf

.....

inii.

.....

ad Țepeș.

nânt.

a

prinde pe Viteazul

T-lea și descrie

alitatea lui: Viteazul

gismund Báthory

riteriile confor

nările lui Geo

le Moldovei.

crieți costume

le le marcheaz

P RINCIPATELE ȘI MARILE PUTERI

*- criza din Polonia
- Criza Imp. Otoman*

D₁

„[...] de când au fost turci în Europa, a fost și o chestiune Orientală, și în momentul când Rusia deveni o putere europeană ea pretinse să rezolve această chestiune în profitul ei. [...] Era vorba să se știe dacă Imperiul Otoman va fi dezmembrat și dacă rușii vor fi lăsați să se stabilească pe Dunăre.”

Albert Sorel,

Chestiunea Orientală în secolul al XVIII-lea

D₂

„S-o ajutați pe Ecaterina a II-a să izgonească din Bosfor pe acești murdari turci, acești inamici ai artelor frumoase, acești stricători ai frumoasei Grecii. Veți putea apoi să vă aranjați, totodată, cu vreo provincie pentru a vă rotunji [...] pentru că eu vreau să vă văd împărțind Turcia cu cei doi asociați ai noștri.”

Voltaire, într-o scrisoare către Frederic al II-lea, regele Prusiei

D₃

„Să vă ridicați o dată cu noi să năpădim asupra turcilor fiindcă fiecare este dator a-și pune viața pentru a lui lege și pentru a lui patrie [...] biruința armatei noastre nu va lipsi de a întări ale noroadelor scopuri [...] după pace, noi le vom da al nostru acoperământ și a noastră milostivire.”

Fragment din Manifestul țarinei Ecaterina a II-a adresat către toți creștinii din Muntenia, Moldova, Muntenegru, Bulgaria, Bosnia, Herțegovina, Macedonia și Albania, 1769

D₄

„Aceste două țări sunt de o mare utilitate strategică pentru apărarea imperiului spre răsărit, căci posedând partea occidentală a Carpaților, este indispensabil a poseda și partea orientală, care ar forma puncte de reazem al oștirilor, s-ar înlesni retrocedarea lor la caz de învingere; apoi cele două provincii pot hrăni cu îmbelșugare o oștire cât de mare. Tot comerțul Turciei cu Polonia, Ucraina, Rusia și Germania trece prin București și Iași [...]”

Memoriu adresat în 1771 către Austria

Statutul politico-juridic (secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea)

În secolul al XVIII-lea, centrul și sud-estul Europei au fost confruntate cu două mari probleme: criza politică din Polonia și consecințele sale externe, respectiv criza Imperiului Otoman așa-numita „Problemă Orientală” [D₁].

Mari Puteri — Austria, Rusia, Prusia — își disputau dominația asupra spațiului balcanic [D₂], Țărilor Române și Poloniei. Moldova și Valahia s-au transformat în principalul teatru de confruntare militară între imperiile vecine, cu grave consecințe pe plan economic, social, politic, diplomatic și teritorial.

În secolul al XVIII-lea s-a accentuat „Problema Orientală”. Imperiului Otoman nu a reușit să se adapteze pe plan politic și militar. Această criză a evoluat, cuprinzând întreaga viață socială, economică și politică din sud-estul Europei până la Marea Mediterană.

Imperiul Rus își impunea tot mai mult prezența în Balcani, printr-o decădere a statului otoman. Politica de expansiune a țării invoca pretextul protejării creștinilor din Balcani [D₃]. Încă din timpul lui Petru cel Mare susținea: „noi nici afirmare a puterii și întindere a posesiunilor noastre nu dorim și nici vreo îmbogățire, ci pentru exaltarea sfintei biserici și a popoarelor creștine vrem să luptăm”.

În urma păcii de la Passarowitz, Imperiul Habsburgic a devenit o putere balcanică. Aliat sau rival Rusiei, a încercat să limiteze puterea țărilor și politica lor hegemonică în sud-estul european. Maria Teresia și Iosif al II-lea se temeau că Rusia ar putea lua Principatul Moldovei devenind vecină cu românii transilvăneni și slavii de sud (ortodocșii) și ar avea astfel drum deschis spre Constantinopol [D₄].

Între autonomie și suveranitate: inițiative românești

La sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, domnitori precum Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir au orientat Țările Române spre Austria sau Rusia, determinând Imperiul Otoman să intervină pentru a-și asigura fidelitatea conducătorilor celor două țări. Mijloacele folosite au fost impunerea regimului turco-fanariot și restrângerea autonomiei Principatelor. Prin numirea domnilor fanarioți, se urmărea integrarea spațiului de la nord de Dunăre în sistemul economic și administrativ otoman.

Statutul juridic al Moldovei și al Țării Românești (Valahiei) rămânea acela de state vasale Imperiului Otoman.

Înăsprirea dominației asupra Principatelor a determinat acțiuni diplomatice repetate ale „partidei naționale”, care prin invocarea capitulațiilor căuta să obțină creșterea autonomiei și chiar independența sub protecția Marilor Puteri. În anii 1716-1718, în memorii succesive înaintate Curții din Viena se cerea desprinderea Țării

- Austria
- Rusia

1807 Napoleon
1791 Șistov

PUTERI

Europei au f
itica din Pol
periului Otom

sputau domina
Poloniei. Mold
ru de confrun
pe plan econo

lema Oriental
pe plan politic
aga viață socia
la Marea Medi

a în Balcani, pr
pansiune a țar
D3]. Încă din 17
erii și întinder
re, ci pentru el
să luptăm".
sburgic a deve

ă limiteze pute
ean. Maria Ter
lua Principate
de sud (ortodoc
ol [D4].

mânești

olului al XVIII
Brâncoveanu s
Austria sau Ru
ntru a-și asig
ele folosite au
a autonomiei P
rmărea integra
ic și administra

mânești (Valah
a.
determinat acți
re prin invoca
și chiar indepe
1718, în memor
desprinderea T

TRATATIVELE DE LA KUCIUK-KAINARGI, 1774

1791 Șistov
1807 Napoleon
1822

1791 Șistov
1807 Napoleon
1822

1791 Șistov
1807 Napoleon
1822

TRATATIVELE DE LA KUCIUK-KAINARGI, 1774

Românești de otomani, păstrarea „datinelor” interne și pe viitor înscăunarea unor domni români.

Cu ocazia tratatelor purtate la Focșani (1772), delegații ale boierilor și înaltului cler din Moldova și Țara Românească au revendicat revenirea la domniile pământene, independența și unirea celor două țări sub garanția Austriei, Rusiei și Prusiei.

Tot în 1772, Ienăchiță Văcărescu, principalul susținător al autonomiei sub suzeranitate otomană, considerată mai sigură decât independența sub protectorat rus, trimitea un memoriu marelui vizir, susținând respectarea vechilor tratate, înlăturarea abuzurilor și revenirea la domni pământene.

În 1787 în contextul conflictului ruso-austro-turc, boierii munteni au cerut Austriei recunoașterea neutralității Țării Românești, iar la Șistov (1791) au revendicat desființarea raialelor, domni pământeni, neutralitate și independență politică sub protecția Rusiei și Austriei.

Idei asemănătoare se regăsesc în memoriul moldovenilor adresat lui Napoleon în 1807 căruia i se cerea sprijinul pentru crearea unui stat românesc — „barieră redutabilă între nord și sud”, aflat sub garanția și nu sub protectoratul Marilor Puteri.

În 1822 două delegații ale boierilor din Principate formulau noi cereri către Poartă: domn și oaste pământească, atribuirea slujbelor numai pământenilor etc.

IENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU (1740–1797)

Cronologie

- 1782
Primele consulate rusești la Iași și București.
- 1783
Sunt înființate consulatele austriece.
- 1785
Sunt înființate consulatele prusace.
- 1798
Sunt înființate consulatele franceze.
- 1802
Sunt înființate consulatele engleze.
- Poarta acordă hătișeriful de privilegii Moldovei și Țării Românești, fixează la șapte ani domniile și stabilește regimul obligațiilor materiale.

Dicționar

CAPITULAȚII, acte juridice semnate în secolele al XIV-lea–al XVI-lea între Poartă și Țările Române, care prevedeau obligații reciproce după acceptarea tributului ca simbol al răscumpărării păcii mahomedane și al suzeranității otomane. Poarta recunoștea instituțiile, legile și credința locuitorilor Țărilor Române.

PARTIDA NAȚIONALĂ, grupare a boierimii pământene care revendica în secolul al XVIII-lea respectarea autonomiei statale, revenirea la domniile pământene, eliminarea grecilor din administrație și biserică.

Un memoriu muntean din 1829 propunea unirea Principatelor cumpărarea independenței la un preț echivalent cu birul reședimbelor țări. Noul stat urma să fie „de sine și neatârnat”.

Statutul internațional al Principatelor a fost dezbătut în 1812 la Adrianopol, când s-a oficializat protectoratul rus, apoi în 1814 la Paris, când protectoratul rus a fost înlocuit cu garanția colectivă a Marilor Puteri.

S₁ Conflicte între Marile Puteri care au influențat și modificat statutul politico-juridic al Principatelor

CONFLICT ANI DE DESFĂȘURARE TRATAT DE PACE	PREVEDERI, CONSECINȚE PENTRU ȚĂRILE ROMÂNE
austro-otoman 1698–1699 Carlowitz	Poarta recunoaște trecerea Transilvaniei sub stăpânirea habsburgică.
ruso-otoman 1710–1711 Vadul Hușilor	Domnitorul Moldovei, Dimitrie Cantemir, se refugiază în Rusia alături de boierii filoruși; cetatea Hotin devine rusă.
austro-otoman 1716–1718 Passarowitz	Banatul și Oltenia trec sub stăpânirea Imperiului Habsburgic.
ruso-austro-otoman 1735–1739 Belgrad	Imperiul Habsburgic restituie Oltenia care este realipită Țării Românești.
ruso-otoman 1768–1774 Kuciuk-Kainargi	Moldova și Țara Românească sunt scutite de intervenția rusă pentru doi ani; este confirmată autonomia Principatelor. Rusia obține dreptul de a interveni în favoarea Țării Române; astfel începe protectoratul rusesc.
ruso-austro-otoman 1787–1791 Sistov (cu Austria, 1791) Iași (cu Rusia, 1792)	Rusia ajunge vecină a Moldovei.
ruso-otoman 1806–1812 București	Ținutul dintre Prut și Nistru (Basarabia) este cedat Rusiei.
ruso-otoman 1828–1829 Adrianopol	Autonomie administrativă pentru ambele țări. Restituirea raialelor de pe malul stâng al Dunării (Giurgiu, Turnu, Brăila) către Țările Române. Granița cu Imperiul Otoman pe talvegul Dunării. Numirea domnilor pe viață. Libertatea comerțului (desființarea monopolului otoman). Dreptul de navigație pe Dunăre cu vase proprii. Îngrădirea dreptului de intervenție a Imperiului Otoman în Principate. Menținerea ocupației rusești și obligativitatea Imperiului Otoman de a recunoaște și confirma regulamentele administrative.

1. Explicați conceptul „Problemă Orientală”. Folosiți [D₁].
2. Cum a influențat conflictul de interese dintre Marile Puteri situația Principatelor în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Folosiți [D₂, D₃, D₄].
3. A fost eficientă activitatea „partidei naționale” în secolul al XVIII-lea? Exemple și arătați dacă existau și alte soluții.

SECOLUL FANARIOT

Fanariotismul a reprezentat un sistem social, economic, politic și cultural impus de către Poartă în secolul al XVIII-lea.

„Fanariotism” provine de la cartierul Fanar din Constantinopol, de unde erau originari cei mai mulți dintre domnitorii Țărilor Române în secolul al XVIII-lea. Până la 1774, ei erau descendenții unor familii de origine română, albaneză și grecească: Racoviță, Ghica, Mavrocordat, Callimachi. Spre sfârșitul epocii fanariote se constată preponderența grecilor la tronul Principatelor: Ipsilanti, Mavrogheni, Caragea etc.

O dată cu instaurarea regimului turco-fanariot, Principatele au fost complet integrate structurilor politice și militare otomane, încetând să mai desfășoare o politică externă proprie.

Principala trăsătură a epocii este noul caracter al regimului dominației otomane, mult mai apăsător din punct de vedere politic și economic. Domnitorii au devenit funcționari în cadrul administrației sultanului, având rangul de pașă cu două tuiuri [D₁, D₂]. Erau numiți sau revocați în funcție de interesele Porții și de sumele de bani puse în joc.

pașă cu două tuiuri

S₁

Sistemul obligațiilor Țărilor Române către Imperiul Otoman

1. Tributul	Crește permanent, dar reprezintă doar o mică parte a obligațiilor Țărilor Române către Poartă.
2. Mucarerul (mare, o dată la trei ani; mic, în fiecare an)	Sumă de bani plătită pentru numirea domnului și apoi pentru reînnoirea domniei.
3. Peșcheșurile	Daruri pentru sultan și marele vizir făcute cu diferite ocazii, mai ales de Bairam. Fiecare domn avea la Poartă un om de încredere care se folosea de „peșcheșuri pentru obrazuri știute”, când ceva amenința pe domnul de la Iași sau București.
4. Obligația de a aproviziona Constantinopolul cu grâne; cererile de furnituri	Mari cantități de grâne, vite, cherestea, silitră erau trimise la Constantinopol, neplătite sau la un preț impus, sub valoarea pieței. Monopolul otoman asupra comerțului extern românesc; astfel, se cerea ca anumite produse să fie vândute cu precădere negustorilor otomani, exportul către alte țări fiind îngăduit după aprovizionarea otomanilor.

Ierarhia social-politică

Accentuarea dominației otomane a avut o influență negativă asupra instituțiilor țării, a evoluției funcțiilor interne, de la domnie la administrație [D₃]. Vechea ierarhie a boierilor, bazată în principal pe marea proprietate funciară, a fost modificată prin reforma lui Constantin Mavrocordat, care a stabilit că boieri sunt doar cei care dețin o funcție în stat. Urmând modelul otoman, boierimea alcătuia Divanul cel mare și instituția „celor cinci de sus”, protipendada, în care intrau cinci înalți dregători: logofătul, vornicul, hatmanul,

copiii mei, că pe acest pământ
jocul întâmplător și al nestator-
meniești. Trebuie să fim neconținut
să a înălțura loviturile îndreptate
persoanei și averilor noastre.
vă aminte că înaintea unui turc
trebuie să vă arătați supuși,
generoși.”

Sfaturile lui Nicolae Mavrocordat
către fiul său Constantin

seme hndotru
Adulayopp
Paris a fost rucuită
colectivă a marelui
pateri

ceremoniile care vin după numirea
domnitorilor, așa cum le-am văzut eu cu
înscăunării ultimilor doi domni
Moldova și Țara Românească, în 1818
la Constantinopol. A doua zi
numire, un ofițer superior merge,
de marele vizir, să-l aducă la Poartă
domnitorul care, de această dată, este
de un număr mic din cei apropiați,
călare. Marele vizir îi dă înves-
timentul Principatului și-l îmbracă în *caftan*
de mantie lungă cu flori, care, la
este semn de cinstire). Toată suita,
a primit caftane, îl însoțește pe
până la palatul unde locuiește
se aduc apoi, rând pe rând, la
de câteva zile tuiurile, stindardele
săgeți, sau pumnalul împodobit cu
mantie. Fiecare din aceste obiecte, care
aduse de ofițerii seraiului sau ai
este însoțit de un alai mai mult sau
puțin mare, domnitorul primindu-i
rând pe divan, fie în pragul palatului.”

J. M. Lejeune, secretar francez
al domnitorului Alexandru Suțu

D₃

„Provincia aceasta are și un stăpân, însă un stăpân străin, care o jefuiește, care este silit s-o jefuiască și să facă acest lucru cu o grabă necrezut de mare. Toți slujbașii au grijă să le urmeze pilda, încât întreaga cârmuire nu este altceva decât un jaf [...]. Noile nevoi ale domnitorului trebuie acoperite cu noi venituri. Nici cele mai neobișnuite întâmplări nu vor face să se dezlege baierile unei pungi o dată ce a fost umplută. Totul este păstrat cu grijă și trimis la Constantinopol, unde vor fi plătiți prietenii, ocrotitorii domnitorului, care astfel își pregătește propriile izbânde.”

Raport despre Moldova al viceconsulului
Republicii Franceze,
adresat lui Talleyrand, în 1798

D₄

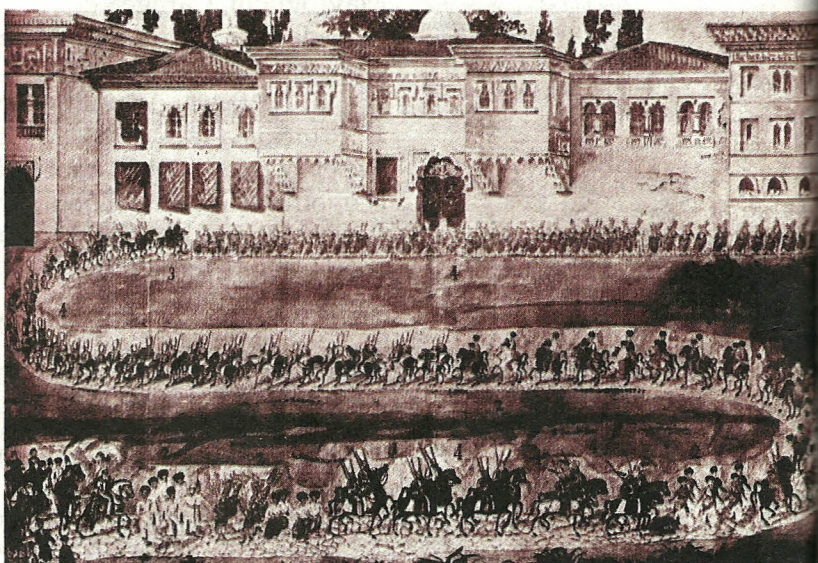
„Cei mai mulți dintre ei, curtezanii și bogații, imitează cu deosebire pe otomani atât la îmbrăcăminte cât și la împodobirea caselor, la mese, la mulțimea slujitorilor, la ceremonii, la mulțimea bucatelor. Cu toate acestea, după ocupațiile nemților și rușilor, au început a-i imita pe dânsii. Astfel, vede cineva o amestecătură de datini europene și turcești și la mesele lor și la costumul femeilor și la confortul caselor lor.”

Dionisie Fotino,
Istoria generală a Daciei

CONSTANTIN MAVROCORDAT

postelnicul și aga. Marii boieri își ziceau *frați* și numai ei putu barbă. Din cele patru clase ale boierilor, ultima era cea a *maz* descendenți fără dregătorii ai boierimii mici de la țară. Rangurile puse în evidență de reguli stricte de protocol. De pildă, un boier din clasa a treia săruta poala anterioară unui boier din clasa întâi. Boierii din clasa a doua îi săruta doar mâna, iar cei din protipendadă, de același rang, se sărutau pe obraz. Domnii fanarioți au creat dregătorii, iar boierilor fără funcție le ofereau titluri care nu acoperire în aparatul administrativ. Caftanul, veșmântul purtat de boieri, a devenit simbolul statutului social și un rapid mijloc de îmbogățire. În acest context, conflictul dintre domnia fanarioților și boierimea pământească sau dintre boierii greci și cei români a dominat politica internă. Cele două partide își disputau puterea și problema statutului Principatelor și relațiile cu Constantinopolul.

ALAIUL PRINCEPULUI CONSTANTIN IPSILANTI
MERGÂND LA SUBLIMA POARTĂ PENTRU A PRIMI ÎNVESTITURA (1802)

Regimul turco-fanariot a determinat un regres economic, politic și militar al Țărilor Române, dar și orientalizarea culturii și a limbajului: limba greacă era folosită în administrație și biserică, au fost preluate moravurile, îmbrăcăminte și stilul de viață de la Constantinopol. Totuși, după 1774, se răspândesc ideile și modul de viață occidentale [D₄].

Cei mai mulți dintre domnii fanarioți, influențați de ideile iluministe și de modelele europene ale despoților luminați, au încercat să întreprindă în Principate reforme administrative și sociale și au contribuit la alcătuirea unor coduri de legi.

Codurile din secolul al XVII-lea, bazate pe obiceiul pământului și pe izvoarele romano-bizantine, au fost înlocuite la îndemnul lui Alexandru Ipsilanti (*Pravilniceasca condică*), Scarlat Callimachi (*Callimachi*), Ion Gheorghe Caragea (*Legiuirea Caragea*). Izvoarele juridice erau codul civil austriac și codul civil al lui Napoleon.

Constantin Mavrocordat 1730-1769

Între anii 1730 și 1769, domn al Țării Românești de șase ori și patru ori în Moldova datorită priceperii cu care își cultiva relațiile

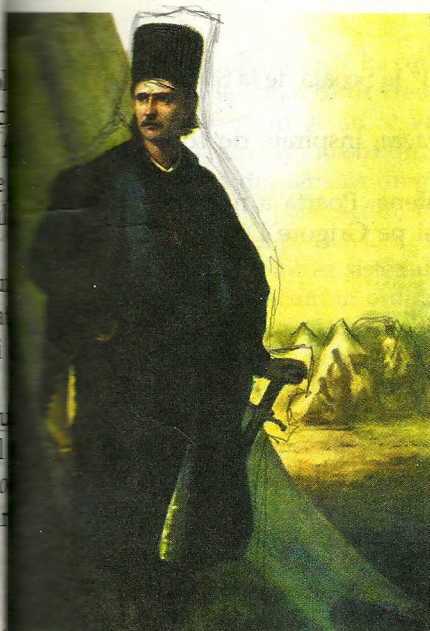
1730-1789

ALEXANDRU IPSILANTI

locuitori ai Țării Românești, veri
ne neam veți fi! Nici o pravilă nu
pe om de a întâmpina răul cu rău!
când îți iasă înainte, dai cu
magul de-l lovești, ca să-ți aperi viața
Dar pe bălaurii care ne înghit de vii,
noastre, zic, atât cele
nești, cât și cele politicești, până
si suferim a ne suga sângele din
Până când să le fim robi?"

Fragment din Declarația de la Padeș,
23 ianuarie 1821

TUDOR VLADIMIRESCU
(1780-1821)

la Poartă. În acest răstimp a înfăptuit mai multe reforme. A desființat rumânia în Țara Românească, reglementând regimul zilelor de clacă. Reforma fiscală pe care a întreprins-o a însemnat introducerea principiului generalităților la impozite, iar reforma administrativă și judecătorească a adus unele inovații semnificative: sistemul funcționarilor plătiți, instanțe de judecată în fiecare județ și limitarea autorității clerului asupra mirenilor în chestiunile de judecată.

Alexandru Ipsilanti

1784-1797, 1796-1797, 1786-1788

Domn al Țării Românești în două rânduri, 1774-1782, 1796-1797, și al Moldovei în anii 1786-1788. Fiind un om învățat, cu studii de matematică și filozofie, s-a preocupat de învățământ, reorganizând Academia Domnească de la Sf. Sava și înființând o școală de preoți și un orfelinat.

S-a îngrijit, de asemenea, de starea edilitară a Bucureștiului, căruia i-a stabilit o nouă delimitare administrativă. În vremea sa au apărut primele cișmele din oraș și a început ridicarea unei curți domnești. Tot din inițiativa sa, s-au organizat sistemul poștelor, manufacturile de hârtie. Cea mai importantă realizare a sa este Pravilniceasca con-dică, un cod de legi care a contribuit la reorganizarea justiției.

Criza orientală și revenirea domnilor pământeni

Începutul secolului al XIX-lea a cunoscut o activare a spiritului revoluționar european. În contextul crizei Imperiului Otoman, al mișcărilor de eliberare din Balcani și al creșterii dominației Rusiei în zonă, Principatele au inițiat o acțiune politică având ca scop promovarea programului lor național.

Marii boieri pământeni din Țara Românească, inspirați de principiile iluministe și de ideile naționale moderne, au hotărât organizarea unei revolte care să redea Principatelor vechile privilegii încălcate de otomani și fanarioți.

Tudor Vladimirescu, fost comandant de panduri și sudit al Rusiei, a fost ales de Comitetul de Oblăduire — organism politic provizoriu desemnat să înlocuiască domnitorul — să „ridice norodul cu arme și să urmeze precum este povățuit”, pentru ca „să se facă folos neamului creștinesc și patriei noastre”.

Mișcarea condusă de Tudor Vladimirescu, desfășurată între ianuarie — mai 1821, avea un caracter moderat, reflectat și de documentele programatice, care însă conțineau idei iluministe [D₅]. Acțiunea românească s-a desfășurat în strânsă legătură cu Eteria și în acest scop Tudor a încheiat un legământ cu Iordache și Farmache, căpeteniile eteriste; înțelegerea avea ca scop lupta împotriva dominației otomane.

La chemarea lui Tudor au răspuns pandurii, care alcătuiau nucleul militar al mișcării, țărani și mica boierime. Ei au format „Adunarea norodului”, organism politic și militar, constituită după modelul Adunării naționale din timpul insurecției sârbești, amândouă inspirate de Adunarea Națională a Revoluției franceze. Adunarea a împărțit puterea politică cu vechea administrație, controlată de boierii din Comitetul de oblăduire. După sosirea lui Alexandru Ipsilanti, conducătorul mișcării eteriste, în Principate și după tratativele cu Tudor, administrația locală a fost împărțită între Tudor și Eterie, prin mijlocirea Comitetului de Oblăduire.

Comitetul de Oblăduire

D₆

„Fraților! [...] aduceți-vă aminte că sunteți părți ale unui neam; [...] Ca să fim și noi vrednici acestei cinstiri a neamului, datorie netăgăduită avem să uităm [...] vrăjbele care ne-au defăimat atât, încât să nu mai fim vrednici a ne numi neam. Să ne unim dar cu toții, mici și mari, și ca niște frați, fii ai unei mame, să lucrăm cu toții împreună, fieștecare după destoinicia sa, câștigarea și nașterea a doua a dreptăților noastre.”

Proclamație către bucureșteni, 1821

Dicționar

AGĂ, mare dregător, comandant al Poliției Capitalei și al târgurilor.

CAFTAN, haină cu care erau îmbrăcați domnii la numirea în scaun și marii boieri la numirea în dregătorii.

CLACĂ, formă a rentei în muncă prestată de țaranii dependenți din Țările Române.

Prin Așezământul lui Constantin Mavrocordat, țaranii devin liberi din punct de vedere juridic, dar sunt lipsiți de pământ.

ETERIE, societate secretă creată cu scopul de a conduce diaspora greacă pe calea eliberării vechii Elade. Planurile militare vizau o răscoală generală în Balcani, acordând Principatelor un rol important.

HATMAN, mare dregător, comandantul grănicerilor și al poliției în secolul al XVIII-lea.

PANDURI, corp de oaste a cărui misiune era prinderea și paza hoților, iar ulterior menținerea ordinii interne.

SUDIT, locuitor al Principatelor, de origine străină, care beneficia de privilegii din partea statului.

TUI, steag otoman, alcătuit din cozi lungi albe de cal, atârinate de o lance cu semilună în vârf; însemn al puterii sultanului acordat domnitorilor Țărilor Române (două tuiuri).

Actele elaborate în perioada în care a condus țara ca reprezentant al „vremelniceii ocârmuirii” reflectă contradicțiile politice și militare. *Cererile norodului românesc*, concepute ca un act fundamental pe care trebuia să jure domnii Principatelor, conțineau principii moderne: numirea în funcții după merit, libertatea comerțului, armată națională, desființarea vămilor interne —, dar prevedeau și menținerea domniilor fanarioți. După 20 martie, Tudor a înlocuit discursul social-politic cu unul patriotic și național, necesar unirii tuturor forțelor pentru recâștigarea „drepturilor țării” [D₆]. Evenimentele au luat o dintr-o neașteptată: revolta grecilor și cea a românilor au fost dezavuate. Înlocuitorul de consul rus de la București și apoi chiar de țară Alexandru Ghica, membru al Sfintei Alianțe, dar care, în același timp, le susținea umbra.

Tratatul inițiat cu otomanii și descoperirea acestora de către eteriști au însemnat sfârșitul lui Tudor. Părăsit de căpitani săi, Tudor a fost judecat și condamnat de Eterie pentru trădare, în conformitate cu legământul încheiat.

Dar anul 1821 a provocat sfârșitul regimului fanariot în Principate. În 1822 domniile fanariote au fost înlocuite cu cele pămâtenesc.

Cronologie

1711

Nicolae Mavrocordat a fost numit domn al Moldovei; începutul regimului turco-fanariot.

1716

Nicolae Mavrocordat este numit domn al Țării Românești; începutul regimului turco-fanariot.

1787

Ienăchiță Văcărescu publică primele versuri tipărite în limba română.

1813

Gheorghe Asachi deschide la Academia domnească din Iași un „clasă” de limba română pentru a preda un curs de inginerie și hotărnicie.

1816-1817

S-a tipărit la Iași *Codul Callimachi*, o culegere de legi inspirată în mare măsură din codul civil austriac.

1818

Gheorghe Lazăr a fost numit „dascăl” la Școala de la Sf. Sava, unde a început cursurile în limba română.

A apărut la București *Legiuirea Caragea*, inspirată de codul civil francez.

1822

Au fost restabilite domniile pămâtenesc. Poarta a numit pe Ioniță Sandu Sturdza domn în Moldova și pe Grigore Dimitrie Ghica domn în Țara Românească.

1. Găsiți trei trăsături ale regimului turco-fanariot. Folosiți documentele și explicați cum a fost posibilă politica reformatoare a domniilor fanarioți în înăsprirea dominației otomane asupra Principatelor.
2. Dați două exemple de reforme sau măsuri cu caracter reformativ care au determinat schimbări de structură în domeniul respectiv.

CONȘTIINȚĂ NAȚIONALĂ ȘI EMANCIPARE POLITICĂ

IOAN INOCHENTIE MICU KLEIN
(1692-1768)
EPISCOP, 1728-1751

Trecerea Transilvaniei sub stăpânirea Imperiului Habsburgic a modificat statutul politic al principatului, căruia i s-a limitat autonomia internă. Locul principelui a fost luat de un guvernator numit de împărat.

Curtea de la Viena a reprezentat speranța unui sprijin pentru obținerea drepturilor politice pe care autoritățile locale și nobilimea maghiară refuzau să le acorde românilor.

Prevederile Diplomei Leopoldine din 1701, care acorda drepturi civile românilor trecuți la greco-catolicism, nu au fost aplicate. Principalul avantaj al unirii cu biserica romano-catolică a fost doar ameliorarea situației economice a clerului unit.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în lipsa unei nobilimi naționale, lupta românilor pentru drepturi politice a fost condusă mai ales de cler.

Ioan Inochentie Micu Klein

S-a născut la Sadu, lângă Sibiu, într-o familie de țărani liberi pe Pământul Crăiesc. Familia Micu, originară din „scaunul săsesc” al Sibiului, a devenit prin înnobilare, în 1729, „Klein”, la care s-a adăugat desinența nobiliară propriu-zisă „de Sad”. Inochentie Micu a urmat liceul iezuit din Cluj, apoi a studiat teologia. În 1728 a fost numit episcop, funcție în care a fost instalat în 1732, când i s-a acordat și un loc oficial în Dieta Transilvaniei.

El a transformat ideile mai vechi, susținute de umaniști, de cronicari și în special de Dimitrie Cantemir — latinitatea românilor, vechimea lor în Transilvania, noblețea lor romană — în argumente pentru obținerea drepturilor politice. Pe plan politic, obiectivul său esențial a fost recunoașterea „națiunii româno-valahice” pe măsura valorii, numărului și aportului ei.

Programul lui Inochentie Micu nu ar fi fost posibil fără o serie de reforme sociale:

- reducerea robotei;
- desființarea servituții personale;
- libertatea fiilor de iobagi de a urma școli și meserii;
- ridicarea nelimitată a românilor în slujbe și în aparatul de stat conform aptitudinilor, dar și necesității reprezentării „națiunii române” potrivit cu numărul, calitatea și rolul ei în viața principatului [D₁].

Aceste revendicări au stat la originea unui adevărat program de emancipare națională a românilor transilvăneni, care a fost continuat de Școala Ardeleană.

Datorită consecvenței cu care a cerut drepturi pentru români, Inochentie Micu a fost chemat la Viena și apoi a fost silit să plece în exil la Roma, unde a rămas până la moarte.

episcopul și clerul unit cer niște lucruri de la nimenea nu le-a mai cerut vreodată de la străbunii noștri și nu le va cere nici de la urmașii noștri. [...] Ceva ce răstoarnă din temelie dreptatea și libertățile avute până acum, în din partea națiunilor patriei. Cer ce, drept, clatină și tulbură întreg sistemul nostru păstrat până acum în ordine atât în cele religioase, cât și în cele civile și economice. În fine, cer aceea ce pentru noi și plebei valahe, după firea ei este bine cunoscută, nu i se cuvine să-i fie dată. La aceste cereri nemaiauzite și neînsemnate ale episcopului, nouă, președintele, care am venit la această dietă, nu ne este iertat a răspunde, nefiind în stare să-i pregătiți a ne declara într-o scrisoare atât de importantă și de înțeleptă.”

Răspunsul membrilor Dietei din Cluj la
 moriul episcopului Inochentie Micu din 1744

D₂

„Națiunea română [...] se roagă și cere următoarele:

1. Ca numirile odioase și pline de ocară: tolerați, admiși, nesocotiți între Stări [...] acum să fie cu totul îndepărtate, revocate și desființate în chip public. [...] națiunea română, renăscută, să fie repusă în folosința tuturor drepturilor civile și regnicolare (oficiale). [...]
3. Clerul acestei națiuni credincios bisericii orientale, [...] de asemenea și nobilimea și plebea atât cea orășenească, cât și cea rurală, să fie socotită și tratată drept în același fel ca și clerul, nobilimea și plebea națiunilor care alcătuiesc sistemul uniunii.
4. [...] să se procedeze în chip just la punerea în slujbă, în număr proporțional, a persoanelor din această națiune.“

Supplex Libellus Valachorum, 1791

Cronologie

1732–1741

Inochentie Micu a redactat memoriile adresate Vienei sau Dietei din Cluj; el cerea respectarea drepturilor acordate clerului și populației greco-catolice; discursurile sale au la bază argumente istorice, demografice și fiscale; drepturi egale pentru „națiunea română“.

1744

Inochentie Micu a alcătuit o petiție, *Supplex Libellus*.

1754

S-au inaugurat primele școli din Blaj; acest oraș devine un centru de renaștere națională și de modernizare a culturii române.

1778

A apărut prima lucrare istorică a Școlii Ardelene: *Scurtă cunoștință a istoriei românilor* de Samuil Micu.

1784

Răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan.

1785

Patenta imperială de desființare a iobăgiei în Transilvania.

Dicționar

NAȚIUNE („natio”, în sens medieval), stare socială care beneficia de anumite privilegii sau imunități.

1. Comparați statutul politic al Transilvaniei cu cel al Principatelor în secolul al XVIII-lea.
2. Definiți *Supplex Libellus Valachorum*.
3. Faceți o comparație între programul lui Inochentie Micu și cel din 1791. Folosiți-vă și de [D₁, D₂].

Biserica Unită

Habsburgii au inițiat chiar de la începutul dominației lor în Transilvania o politică susținută de catolicizare a românilor, care corespundea majoritatea populației.

Unirea cu biserica romano-catolică a fost hotărâtă de sine întruinit la Alba Iulia în 1697. Această hotărâre a fost urmată de un manifest semnat de 38 de protopopi, care apreciau promisiunile Curții de la Viena că uniții se vor bucura de privilegiile preoților catolici.

În 1699, diploma emisă de împăratul Leopold I scutea preoții de iobăgie și de robotă. Cea de-a doua Diplomă Leopoldină relatează la unire hotărârea că și țărani uniți trebuie să fie „primiți între țările țării, ca și ceilalți fii catolici ai patriei”. Dieta Transilvaniei a acceptat însă această diplomă. Unirea religioasă privea pe elemente canonice preluate de la catolici: recunoașterea primatului Papei, folosirea în ritual a pâinii nedospite (azima), Purgatoriul, purcederea Duhului Sfânt nu numai de la Tatăl, ci și de la Fiul (filioque). Uniții sau greco-catolicii își păstrau ritul bizar obiceiturile și calendarul ortodox.

Pe termen lung, „Unirea” a permis clerului greco-catolic să se lege de legături culturale cu Roma, fapt ce a favorizat și stimulat mișcarea de idei de care și-a legat numele Școala Ardeleană, cu rol important în dezvoltarea conștiinței naționale.

Supplex Libellus Valachorum — programul politic și național al Școlii Ardelene

Supplex-ul a fost redactat de Iosif Meheși, de la Cancelaria ardeleană, în colaborare cu Samuil Micu, Ioan Piuariu-Molnar, Gheorghe Șincai, Petru Maior și alții. Memoriul, înaintat în martie 1791 împăratului Leopold, cerea reintegrarea „națiunii” române în rândul „națiunilor” țării, fără deosebire de confesiune. Temeiul juridic al cererii revendicării consta în faptul că românii erau cei mai vechi locuitori ai țării, cei mai numeroși și purtau sarcinile cele mai multe [D₁].

În mai 1791, împăratul a trimis Dietei din Cluj memoriul românilor, spunând că „nația valahă ar cere [...] ca să fie declarată o nație regnicolară”. Dieta a refuzat discutarea petiției românilor, pentru motivul că cererile reformulate și rezolvarea lor ar duce la destrămarea vechiului sistem de privilegii din Transilvania.

Școala Ardeleană, mișcare culturală națională iluministă

Școala Ardeleană a reprezentat un fenomen cultural-ideologic bazat pe o grupare de cărturari cu idei și preocupări comune și un program de emancipare națională. Școala Ardeleană, formată din Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior și Ioan Budai-Deleac și alți intelectuali, s-a conturat în deceniul opt al secolului al XVIII-lea, desfășurându-și activitatea și la începutul secolului al XIX-lea. Reprezentanții ei și-au consacrat cea mai mare parte a activității studiului istoriei, pentru a dovedi în principal originea latină a unității poporului român și continuitatea sa în Dacia. Ei susțineau ideea „originii romane pure” căci, așa cum scria Samuil Micu, „românii, cei ce astăzi sunt în Dacia [...] ei pre sine se numesc români și sunt din romanii cei vechi, de Traian aduși și așezați în Dacia”.

ÎN CĂUTAREA UNOR NOI SOLUȚII POLITICE

Elita românească

În societatea românească din secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, elita era reprezentată de boierime. Domnitorii fanarioți au respectat *cursus honorum* caracteristic vechilor familii autohtone, dar au împărțit dregătoriile și marilor familii fanariote deja stabilite în Principate sau celor venite o dată cu alaiul lor. După 1822, data restabilirii domniilor pămâtenene, celor 30-40 de mari familii boierești autohtone sau alogene, înrudite toate între ele, le reveneau funcțiile în administrație.

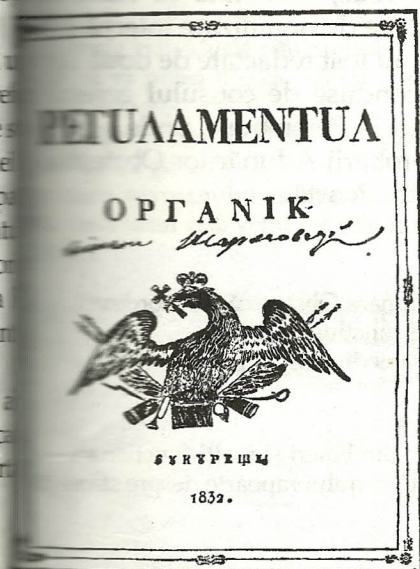
Treptat, fiii boierilor pămâteneni și-au schimbat opțiunile intelectuale și apoi politice. Datorită preceptorilor angajați să-i învețe limba franceză și după ce studiaseră în Occident, ei au renunțat la învățământul în limba greacă. Au avut astfel acces la cultura și ideile apusene care au animat „partida națională”, adică generația revoluției de la 1848 și a Unirii Principatelor.

Mișcarea națională din Țara Românească și Moldova

După 1774, în paralel cu memoriile care expuneau problema recâștigării independenței sau a abolirii regimului turco-fanariot, au apărut proiectele de reformă care propuneau posibile schimbări în economie, în sistemul de guvernământ. În plus, aduceau în discuție puterea principelui și originea sa etnică, atribuțiile domniei și chiar introducerea separării puterilor. Mișcarea națională a atras mai multe personalități din rândul boierimii: Mihai Cantacuzino, Ienăchiță Văcărescu, Dimitrie Sturdza, Iordache Rosetti-Rosnovanu, Eufrosin Poteca etc.

În 1802, Dimitrie Sturdza, membru al elitei moldovene, a alcătuit un proiect intitulat „Plan sau o formă de obləduire republicească aristodemocraticească”. Forma de guvernământ propusă era republica, pe care trebuia să o conducă boierimea grupată, potrivit principiului separării puterilor, în trei divanuri: Divanul cel Mare, organul suprem de guvernare, format din marii boieri, Divanul Pravilnicesc, cu rol legislativ și compus din boieri cunoscători ai pravilelor, Divanul de Jos, cu rol financiar, alcătuit din deputați aleși prin vot indirect.

Proiectul celor 77 de „ponturi” (*Constituția cărvunară*) alcătuit în 1822 de comisul Ionică Tăutu, consilier al lui Ioniță Sandu Sturdza și secretar al capuchehaiei Moldovei, exprima revendicările micii boierimi inspirate de *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* și de actele și memoriile anilor 1821-1822. Conducerea statului ar fi fost atribuită unui domn, având puteri limitate, ales dintre pămâteneni de o Adunare obștească formată din înalți ierarhi și „toată obștea boierilor”, ajutat de un Sfat obștesc învestit cu atribuții mai mari ca ale domnului. Memoriul mai conține cereri privind organizarea

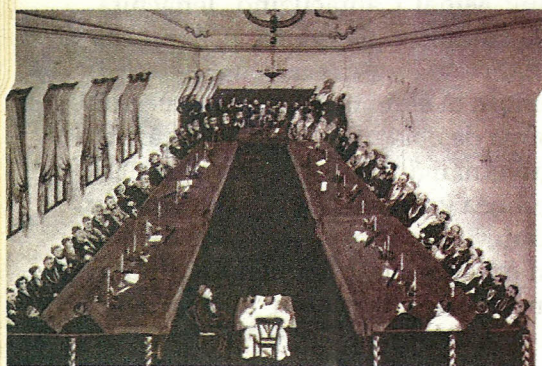
REGULAMENTUL ORGANIC

IONIȚĂ SANDU STURDZA
DOMN AL MOLDOVEI, 1822-1828

MIHAIL STURDZA
DOMN AL MOLDOVEI, 1834-1849

OBȘTEAȘCA ADUNARE DIN BUCUREȘTI
LA 1834

administrativă, judecătorească, bisericească, financiară, liberă religioasă, personală, a tiparului, egalitatea în fața legilor. În legătură cu problemele naționale, *Constituția cărăunară* susținea ideea autonomiei față de Poartă și ale deplinei dezvoltări a culturii românești.

Regulamentele Organice

Convenția ruso-otomană din 1826, încheiată la Akkern, prevedea alcătuirea unor regulamente de organizare internă a Principatelor. Regulamentele Organice au fost redactate de două comisiuni de boieri munteni și moldoveni conduse de consulul general Minciaki. Textul lor a fost dezbătut la Petersburg, unde s-au făcut modificări, și apoi a fost supus aprobării Adunărilor Obștești din București și Iași și ratificării de către Poartă.

SEPARAREA PUTERILOR ÎN STAT	1. <i>Executivă</i> : Domnul Era ales pe viață, de o Adunare Obștească Extraordinară. Avea drept de inițiativă și sancțiune a legilor. Era ajutat de un Sfat compus din șase miniștri.
	2. <i>Legislativă</i> : Adunarea Obștească Era compusă în majoritate din boieri și înalți funcționari. Adopta legile și prezenta Domnului rapoarte despre starea țării, numite <i>anaforale</i> .
	3. <i>Judecătorească</i> : Organele de judecată Înaltul Divan Domnesc reprezenta instanța supremă. Erau organizate corpul de avocați și serviciul procuraturii.
SISTEMUL FISCAL	Impozitele erau unificate într-unul singur: „capitația”. Burghezia plătea „patenta” calculată pe venit. Erau desființate vămile interne. Era adoptat principiul bugetului.
MODERNIZAREA INSTITUȚIILOR	Reorganizarea învățământului. Reînființarea armatei naționale. Îmbunătățirea unor servicii publice: stare civilă, serviciu sanitar, pompieri. Era preconizată fondarea Băncii Naționale și emiterea monedelor românești. Înființarea Arhivelor Statului.
ASPECTE NEGATIVE	Erau păstrate vechile privilegii și scutirile de impozite pentru boieri și clasa de țărani. Nu se rezolva problema agrară: claca era menținută și se introducea noua treime. O treime din fiecare moșie era considerată proprietate absolută a boierului.

Acte fundamentale pentru Principate, au fost puse în aplicare la 1 iulie 1831 în Țara Românească și la 1 ianuarie 1832 în Moldova, înlocuite în 1858 cu Convenția de la Paris.

În anii 1837-1838, Partida Națională, condusă de boierul Câmpineanu, s-a evidențiat în cadrul Adunării Obștești a Țării Românești cu prilejul discutării articolului adițional la Regulamentele Organice. Sub influența sa Adunarea respingea încălcarea autonomiei țării. Actul de unire și independență și Osebitul act de numire a suveranului, redactate de reprezentanții partidei naționale, cuprindeau

final un proiect de constituție bazat pe principiile liberalismului politic și economic [D₁].

Noul stat trebuia să fie o monarhie constituțională sub garanția colectivă a Marilor Puteri. În cadrul regimului preconizat, toți românii erau declarați egali în fața legilor, urmând să se bucure de libertatea personală, a cuvântului și a presei și de introducerea votului universal. S-a adoptat ideea limitării puterii suveranului de către parlament, a independenței puterilor legiuitoare și judecătorească față de cea executivă, iar în economie principiul liberei concurențe și al neintervenției statului.

Dezvoltarea conștiinței naționale, politice și culturale a determinat apariția ideii de renaștere spirituală și politică realizabilă în primul rând printr-o transformare de fond, o modernizare a structurilor societății, susținută inițial de elita boierească și de câțiva intelectuali.

Cronologie

1828-1834

Administrația militară rusă în Principate, condusă de generalul Pavel Kiseleff, numit președinte al divanelor Moldovei și Țării Românești. Înființarea „Societății revoluționare secrete româno-polone”, condusă de polonezul Adolf David, care milita pentru instaurarea republicii.

1831-1832

Regulamentele Organice prevedeau necesitatea viitoarei uniri, justificând-o prin originea, limba, religia, obiceiurile și interesul comun al locuitorilor Principatelor,

1834

Alexandru Ghica a fost ales domn în Țara Românească, iar Mihail Sturdza, domn în Moldova.

1835

Adunarea Obștească a Moldovei a votat textul Regulamentului și „articolul adițional” care prevedea obligativitatea aprobării din partea puterilor suzerane și protectoare pentru orice modificare constituțională.

1838

Adunarea Obștească a Țării Românești, sub presiunea Porții, a votat „articolul adițional”.

1839

„Conjurația confederativă” din Moldova, inițiată de Leonte Radu, propunea un stat condus de un domn ereditar tutelat de boieri, sub suzeranitatea Porții, și o confederație a Moldovei, Țării Românești și Serbiei.

1840-1848

Societatea secretă condusă de boierul Dimitrie Filipescu elabora un proiect de constituție bazat pe ideile de libertate și egalitate și preconiza republica democratică.

1842

Gh. Bibescu a devenit domn în Țara Românească.

1843

Înființarea Societății Secrete „Frăția”, din care făceau parte Ion Ghica, Christian Tell, Nicolae Bălcescu, viitorii conducători ai revoluției de la 1848.

1848

Ioan Maiorescu, aflat la Frankfurt, propune ministrului de externe german unirea Bucovinei, Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei într-un regat, România, cu un principe austriac sub suzeranitatea Germaniei.

Dicționar

SUS HONORUM, etape succesive
curse de o persoană într-o ierarhie,
pentru a ajunge la o anumită funcție.

Identificați cinci acțiuni politice sau
culturale ale elitei românești de la sfâr-
șitul secolului al XVIII-lea și începutul
secolului al XIX-lea.

Descrieți programul ideologic al lui Ion
Cămpineanu. Folosiți [D₁].

Caracterizați Regulamentul Organic pe
baza [S₁].

MENTALITĂȚI ÎN SCHIMBARE

UN „BONJURIST” ȘI
UN BOIER DE MODĂ VECHĂ

Fanariotismul a provocat în Țările Române o accentuată occidentalizare a societății. Din motive politice, contactele cu Europa au fost întrerupte, iar evoluția geopolitică și culturală a determinat o deosebire între Europa și spațiul românesc și întreaga zonă balcanică. Legăturile fanariotilor cu Occidentul nu erau bine văzute de Poartă și foarte puțini români, mai ales înainte de 1774, au călătorit în Occident.

De pildă, Alexandru Ipsilanti a fost obligat să părăsească Țările Românești după fuga fiilor săi în Austria. Trimis să-i readucă în țară, Ienăchiță Văcărescu a aflat de la ei că au ales fuga din prudență, a disprețului otomanilor. Fiii lui Ipsilanti doreau să vadă Parisul, pentru că la București nu-și puteau cultiva pasiunile pentru literatură.

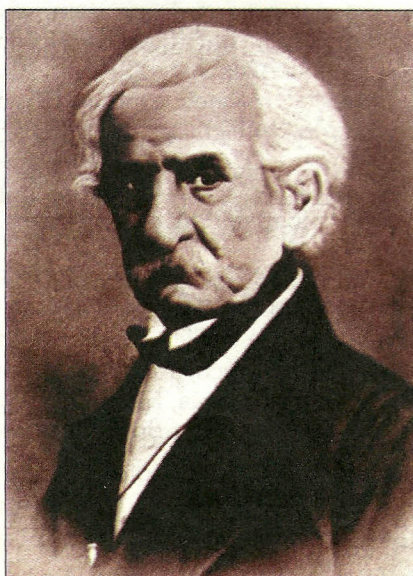
Pentru elita culturală și politică, în curs de formare, pe lângă iluminismul românesc, Europa a devenit un model de urmat. În prefața la *Triod*, Grigore Râmniceanu justifica această orientare la fel: „Oamenii Europei au minte ascuțită, sunt puiitori de proză, doctori, ritori și voievozi aleși, [...] într-însa au înflorit și înfloră științele, meșteșugurile, bunele obiceiuri, [...] iaste cu cuviință această Europă să se numească podoaba lumii.”

După 1774, Poarta nu a mai putut controla legăturile fanariotilor sau ale marilor boieri cu Apusul. Ideile preluate din acest spațiu au influențat spiritul reformator. S-au înmulțit preocupările culturale, s-a lărgit și a fost diversificată rețeaua de școli, s-au făcut încercări de reformare a instituțiilor de învățământ care să fie pătrunse de „duhul secolului”, „duhul științei, al neliniștii creatoare”.

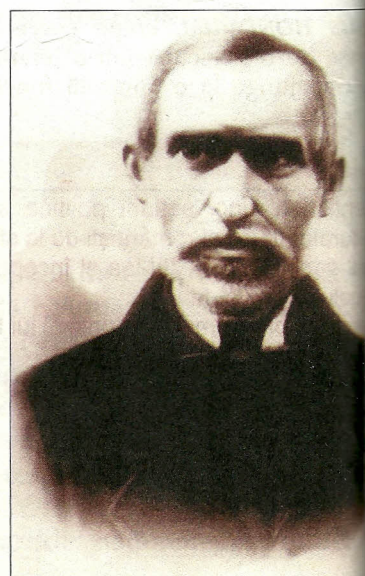
GHEORGHE LAZĂR

GHEORGHE ASACHI

SIMION BĂRNUȚIU

ARE

...ar fi situația, această dragoste
...nu este chiar generală; au
...nemulțumiri [...] și este chiar
...Revoluția franceză, pentru
...parte din boieri care știu să
...este cu totul lipsită de farmec;
...se vorbească despre ea; nu
...fie în parte de acord cu ea.
...tinerii mai ales, conti-
...studii, [...] vor suferi [...] vor
...binefăcătoarea lor influență.”

...consulul Franței la Iași, *Note asupra*
...administratiei și populației din Moldova

...să părăsească tr-
...Trimis să-i rea-
...ales fuga din pr-
...Ipsilanti dorea
...eau cultiva pasi-
...de formare, pe
...de urmat. În pre-
...stă orientare la
...t puitori de pra-
...înflorit și înflo-
...iaste cu cuviin-

C. Negruzzi, *Au mai pătit-o și alții*

...găturile fanario-
...e din acest spați-
...upările culturale
...u făcut încercări
...pătrunse de „du-
...“

A. Russo, *Iași și locuitorii lui în 1840*

IN BĂRNUȚIU

...Domnule, dar dumneata nu ești
...mân?
...Eu român! M-o păzi Sfântulețu. Se
...de treaba bei — nu, că ești cam surd de
...cum îmi zic oamenii.
...Eu îi auz zicându-ți cocoane Andro-
...che și numai din asta eu nu poti
...lege de ești grec, sârb, ovrei, ță... sau
...neam.
...Apoi! Apoi de ce ești prost și nu
...Că de n-aș fi cocon, nu mi-ar zice
...«cocoane».
...Si zi cocon ești dumneata; nu grec, nu
...nu rumân.
...Na, nu, nu! Cocon am fost din naștere,
...sunt și voi fi!”

Fragment dintr-un pamflet
de la începutul secolului al XIX-lea

Cu toate acestea, curentul religios reformator, inițiat de călugărul Paisie Velicicovski în Moldova, a susținut revenirea la valorile bizantino-slave, la rigoare în viața monastică întemeiată pe *Sfânta Scriptură* și învățăturile scrierilor patristice.

Gheorghe Lazăr (1779–1823)

Fondatorul învățământului în limba română era originar din Ardeal. Avea o formație intelectuală impresionantă: studii de teologie, filozofie, științe la Sibiu, Cluj și Viena. În 1816, promotorul ideilor Școlii Ardelene, a devenit profesor la Școala de la Sf. Sava. În 1818 a inaugurat cursurile în limba română, chemând pe toți la „izvorul tămăduirii” care era noua școală.

A fost autorul mai multor manuale, inginer, orator și scriitor. Ideile sale politice se regăsesc în *Cuvânt al lui Gheorghe Lazăr la înscăunarea mitropolitului Dionisie*, care cuprinde îndemnuri la emancipare națională.

Gheorghe Asachi (1788–1869)

Scriitor, îndrumător literar și cultural, a făcut studii de filozofie, litere și științe la Lvov, cursuri de astronomie și matematică la Viena și un stagiul de pregătire artistică la Roma.

A pregătit prima reprezentație teatrală în limba română cu pastorală *Mirtii și Hloe*. În 1829, a editat *Albina românească*, prima gazetă din Moldova, care populariza științele, cultura, arta și diversele aspecte ale vieții cotidiene. A mai condus magazinele științifico-literare *Spicuiitorul moldo-român* și *Icoana lunei*. Este considerat unul din organizatorii școlilor din Moldova: primul institut de educație a fetelor, Academia Mihăileană și Conservatorul filarmonic-dramatic.

S-a implicat, de asemenea, și în viața politică: în 1822 a fost agent diplomatic la Viena al domnitorului Ioniță Sandu Sturdza și apoi secretar al comisiei pentru redactarea Regulamentului Organic.

Chesarie de Râmnic (?–1780)

Episcopul de Râmnic a studiat la Academia grecească din București greaca, latina, franceza și rusa, istoria și elemente de filologie. A făcut parte din delegațiile care înmânează memorii reprezentanților Marilor Puteri, în anii 1770–1774.

Cu sprijinul lui Constantin Hagi Pop din Sibiu, a renovat tipografia de la episcopia Râmnicului.

A tradus și tipărit șase volume din *Mineie*, pe care le-a prefătat cu studii istorice și religioase.

Este primul traducător român al *Enciclopediei* franceze.

Simion Bărnuțiu (1808–1864)

Gânditorul și omul politic român provenea dintr-o familie modestă din Bocșa. A urmat teologia la Blaj, Academia de drept din Sibiu și cursuri de drept la Viena (după 1849) și la Pavia. A fost unul dintre conducătorii revoluției române din Transilvania de la 1848–1849. Adept al formei de guvernământ republicane, Bărnuțiu a fost un antimonarhic convins și un inamic al servituților de tip feudal. Credea în libertatea și egalitatea originară a tuturor oamenilor pe care le susținea cu argumente din *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* din 1789.

Cronologie

1766

Hrisovul lui Grigore al III-lea Ghica prevedea reformarea Academiei Domnești din Iași.

1776

Hrisovul lui Alexandru Ipsilanti, redactat în spirit iluminist, avea caracter normativ (programă, regulament, orar) și era aplicat atât Academiei de la Sf. Sava, cât și celorlalte școli din București și din țară.

1777

Ratio educationis: decret asupra învățământului promulgat de Maria Tereza și aplicat și în Banat, Bucovina, Maramureș și Transilvania.

1804

Gheorghe Șincai propunea simplificarea alfabetului chirilic și tipărea la Pesta o lucrare în latină, prima afirmare a necesității înlocuirii alfabetului chirilic în scrierea limbii române.

1816

Are loc la Iași, din inițiativa lui Gheorghe Asachi, primul spectacol în limba română.

1826

Dinicu Golescu: *Însemnare a călătoriei mele, Constantin Radovici din Golești, făcută în anul 1824, 1825, 1826*, primul jurnal de călătorie românesc.

1827

S-a înființat la Golești, din inițiativa lui Dinicu Golescu și a lui Ion Heliade Rădulescu, „Societatea literară” care își propunea să promoveze cultura românească: reorganizarea învățământului; teatru național; încurajarea traducerilor; gazete românești.

1829

A apărut la București primul periodic din Țara Românească, *Curierul românesc*.

1835

Inaugurarea Academiei Mihăilene, unde se țineau cursuri de istorie, drept, chimie, matematică și arhitectură.

1838

A apărut la Brașov, sub conducerea lui George Barițiu, *Gazeta de Transilvania*.

Influența iluminismului asupra Principatelor Române

Curente care au contribuit la pătrunderea ideilor franceze în Moldova și Țara Românească:

- din sud grecii fanarioți, foști dragomani ai Porții;
- din răsărit rușii occidentalizați și educați în spirit francez Ecaterina a II-a [D₁];
- din vest germani, francezi, olandezi etc. consuli, emigranți, secretari, profesori care cunoșteau Franța și ideile revoluției franceze;
- din nord românii transilvăneni prin acțiunile și lucrările lor deșteptat în Principate sentimentul originii latine.

Ideile iluminismului francez au fost difuzate în Principate de mai mulți factori: reorganizarea Academiei, unde se predau studii latine, franceze, italiene și exista o programă cu caracter enciclopedic; profesori renumiți: Labros Photiade, Neofit Deuca, Constantin Vardallahos; pătrunderea ziarelor din Occident; preceptorilor apuseni, a secretarilor particulari — italieni, germani și mai ales francezi; călătoriile de studii ale fiilor unor mari boieri.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, Roma și mai ales Parisul erau centrele spre care se îndreptau tinerii români la studii.

Influența franceză asupra cărturarilor s-a manifestat în domeniul istoric, filologic și literar. Este vorba nu numai de traduceri, ci și de asimilarea ideilor culturii franceze în opere originale. Traduceri din Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Marmontel au contribuit la schimbări în starea de spirit.

Mediile aristocratice erau preocupate de stilul de viață occidental, dominat de influența franceză [D₂]. Lumea satului păstra valorile tradiționale. „Spiritul nou este adoptat greu, elemente de vechi și nou coexistă până în preajma anului 1848.” [D₃, D₄]

Dicționar

MINEI, carte bisericească ortodoxă în care sunt indicate, pe luni și pe săptămâni, slujbele religioase.

1. Comentări [D₁, D₃].

2. Identificați două elemente care au determinat schimbări în mentalitatea epocii.

3. Există trăsături comune ale personalităților prezentate? Argumentați.

REVOLUȚIA DE LA 1848-1849

În 1848, întreaga Europă a fost cuprinsă de mișcări revoluționare care își propuneau reforme democratice și întărirea rolului burgheziei ca forță politică. Încadrându-se acestui proces, elita politică românească a trecut la reformarea societății după modelul revoluțiilor europene.

S₁

OBIECTIVE ALE REVOLUȚIEI DIN ȚĂRILE ROMÂNE

Obiective politice	Obiective naționale	Obiective economice și sociale
- Regimuri reprezentative - Drepturi și libertăți individuale - Adoptarea unor constituții - Egalitatea în drepturi politice	- Autonomie - Înlăturarea dominației străine - Crearea unui stat național - Recunoașterea drepturilor politice ale națiunii române proporțional cu ponderea ei	- Desființarea privilegiilor de orice fel - Desființarea iobăgiei și clăcășiei - Împroprietărirea țăranilor - Libertatea comerțului și a industriei

Moldova

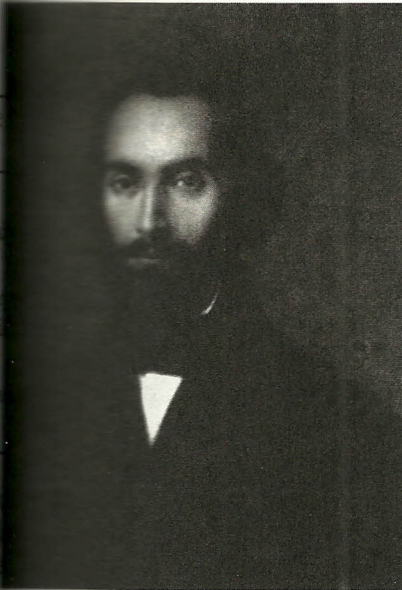
Aici s-a manifestat opoziția față de domnitorul Mihail Sturdza, la care a participat boierimea mică și mijlocie, o parte a marii boierimi de orientare liberală și mai ales elita intelectuală. Domnitorul era adeptul ideilor conservatoare și a rezolvării crizei politice interne fără convulsii sociale. La 27 martie s-a întrunit o adunare de protest, la hotelul Petersburg din Iași. Un comitet ales a alcătuit o petiție către domnitor, redactată de Vasile Alecsandri, în 35 de puncte [D₁]. Boierimea moldoveană dorea reformarea regimului prin măsuri moderate, atitudine explicabilă prin autoritarismul lui Sturdza și temerea față de o intervenție armată a Rusiei, care avertizase că nu va tolera mișcări revoluționare.

Autoritățile au arestat pe manifestanți; câțiva au reușit să se refugieze în celelalte provincii românești, unde au participat la acțiunile revoluționare. Revoluționarii moldoveni, puternic impresionați de Adunarea de la Blaj, din mai 1848, au redactat un legământ, la Brașov, la 12 mai, intitulat *Prințișii noastre pentru reformarea patriei* [D₂].

Țara Românească

Evenimentele s-au desfășurat pe cale revoluționară, după model francez. Principalele forțe participante au fost: Societatea Secretă *Frăția*; grupul de exilați români aflați la Paris; negustori, intelectuali, boierime liberală; ofițeri și populație urbană.

Revoluția urmărea răsturnarea regimului existent și edificarea unui nou, modern.

NICOLAE BĂLCESCU (1819-1852)
POLITIC, ISTORIC ȘI ECONOMIST

manifestat în domeniul de traduceri, de originalitate. Traducerea îmbunătățire a stării locuitorilor au contribuit [...].

ilul de viață școlară pe o temelie largă și nea satului în spre răspândirea luminărilor în ptat greu, elem 1848." [D₃, D₄]

te, pe luni și pe

Desființarea boierescului și a orice alte de locuitorilor săteni către propri-

improprietărea lăcuitorilor săteni fără descumpărare din partea lor.

Argumentați. Minicirea tuturor privilegiilor și prin deopotrivă purtare a sarcinilor de cătră tot poporul în deobște, și deopotrivă împărțasanie a lui driturile politice și țivile.

imeierea instituțiilor țării pe prinți de libertate, egalitate și frățietate, oitate în toată întinderea lor.

unea Moldovei și a Valahiei într-un stat neatârnat, românesc."

Prințișii noastre pentru reformarea patriei, Brașov, 12 mai 1848

D₃

„Pe scurt, poporul român, recapitulând, decretă:

1. Independența sa administrativă și legislativă pe temeiul tratatelor lui Mircea și Vlad și neamestec al nici unei puteri din afară în cele dinăuntru ale sale.
2. Egalitatea drepturilor politice [...].
4. Adunată generală compusă din reprezentanți ai tuturor stărilor societății.
5. Doamnă responsabil, ales pe cinci ani și căutat în toate stările societății [...].
12. Emancipația mănăstirilor închinat.
13. Emancipația clăcașilor ce se fac proprietari prin despăgubire [...].
22. Convocarea îndată a unei Adunări Generale Extraordinare Constituante alese [...] a face Constituția țării pe temeiul acestor 21 articole decretate de poporul român.”

Proclamația de la Islaz, 9 iunie 1848

D₄

- „1. Națiunea română rezimată pe principiul libertății, egalității și frăției pretinde independența sa națională în respectul politic, ca să figureze în numele său; ca națiunea română să-și aibă reprezentanții săi la Dieta țării în proporțiune cu numărul său [...].
2. Națiunea română pretinde, ca biserica română fără distincțiune de confesiune să fie și să rămână liberă, independente de la oricare altă biserică [...].
3. Națiunea română [...] cere fără întârziere desființarea iobăgiei fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi [...].
6. Națiunea română cere, ca conlocuitorii națiunii neci de cum să nu iee la dezbătere cauza uniunii cu Ungaria până când națiunea română nu va fi națiune constituită și organizată cu vot deliberativ și decisiv în camera legislativă [...].”

*Petițiunea națională,
Blaj, 4 mai 1848*

La 9 iunie, la Islaz, s-a desfășurat o adunare populară, unde Eliade Rădulescu a prezentat un program [D₃]. Ca urmare a deciziei insurecției în București pe 13 iunie, domnitorul Gheorghe Bibescu a abdicat și a fugit în Transilvania, încredințând conducerea țării unui guvern provizoriu prezidat de mitropolitul Neofit și având ca componente pe: Ion Eliade Rădulescu, Christian Tell, Nicolae Bălcescu, C. A. Rosetti, Ion C. Brătianu ș.a.

Guvernul provizoriu, în lipsa unui corp reprezentativ, exercita puterea executivă, cât și pe cea legislativă și avea misiunea de a organiza noul regim pe baza celor 21 puncte ale Proclamației de la Islaz. Erau înființate: *Garda Națională*, *Comisia Proprietății*, care-și propunea să reglementeze raporturile dintre proprietari și clăcași, *Comisia de Propagandă*, a căror atribuție era explicarea programului de la Islaz, iar *Agencii Diplomatice* erau acreditați pe lângă Marile Puteri pentru a obține sprijin extern. Guvernul a desființat rangurile boierești, a eliberat deținuții politici, a decretat desființarea cenzurii și a stabilit culorile drapelului național: albastru, galben, roșu, cu deviza *Dreptate-Frăție*.

Revoluția a eșuat din cauza intervenției militare turcești. În prima etapă, reprezentantul Porții, Suleiman Pașa, a condus revoluția și a obligat la înființarea unei Locotenente Domnești, condusă de Ion Eliade Rădulescu, Nicolae Golescu și Christian Tell.

Această soluție a nemulțumit Rusia și Imperiul Otoman, al căror nou trimis, Fuad Pașa, a intrat cu armata în București, pe 11 iulie, anunțând restaurarea Regulamentului Organic.

Transilvania, Banat, Bucovina

În aceste provincii, aspectele sociale și politice au fost amplificate de dorința românilor de a obține emanciparea națională.

La mișcarea revoluționară a participat elita burgheză, ecleziasa și intelectuală, alături de țăranime.

În Transilvania s-a manifestat un conflict etnic între români și maghiari, determinat de programul național al revoluției maghiari, care își propuneau restaurarea Ungariei medievale. hotărât, în martie 1848, să nu recunoască individualitățile naționale din Ungaria, să impună folosirea exclusivă a limbii maghiare și să proclame Uniunea Transilvaniei și a Comitatelor din Pașcu cu Ungaria.

Protestele românilor au luat forma celor trei Adunări Populare din Blaj:

- 18 aprilie: adunarea care a testat atitudinea populației față de programul politic național, pregătind totodată adunarea din Blaj.
- 3-5 mai: Marea Adunare Națională de pe *Câmpia Libertății* din Blaj, care a proclamat independența națiunii române și a adoptat Programul Național, un program în 16 puncte [D₄]. Adunarea propunea înființarea unui organ executiv, Comitetul Național, condus de A. Șaguna, care să coordoneze acțiunea politică românească. Mai multe petiții au fost trimise Dietei din Cluj și Curții Imperiale din Viena. Eșecul misiunilor românești și sancționarea uniunii cu Ungaria de către împărat au determinat trecerea de la faza legalistă a revoluției la cea armată.

GRUP DE REVOLUȚIONARI
DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

Datorită rezistenței românilor, unificarea politică și administrativă a Transilvaniei cu Ungaria a eșuat, iar colaborarea dintre autoritățile maghiare și cele austriece a încetat.

• 3-16 septembrie: a treia Adunare de la Blaj, care a hotărât organizarea militară a provinciei pentru a apăra suveranitatea teritoriilor românești. Între lunile octombrie 1848 și iulie 1849 s-a declanșat un război civil între trupele austriece și cele maghiare, ultimele conduse de generalul polonez Iosif Bem. Românii s-au retras în Munții Apuseni. Comanda trupelor o deținea Avram Iancu, care a rezistat atacurilor maghiare.

Conflictele dintre maghiari și austrieci au dus la o reconsiderare a poziției Vienei față de români, astfel încât, prin Constituția din 4 martie 1849, împăratul Franz Joseph recunoștea autonomia Transilvaniei.

Între români și maghiari au început tratative mediate inițial de deputatul român Ioan Dragoș și continuate cu succes de Nicolae Bălcescu. La 2 iulie 1849 s-a semnat *Proiectul de Pacificare* de la Seghedin. Acordul recunoștea unele drepturi ale românilor, dar nu prevedea renunțarea la unirea Transilvaniei cu Ungaria.

Soarta revoluției a fost decisă de contraofensiva trupelor celor două Imperii, Austriac și Țarist, care au învins armata maghiară în august 1849.

În Bucovina, din inițiativa Comitetului de Acțiune, la 8 mai 1848, la Cernăuți, a avut loc o adunare populară națională sub președinția lui Eudoxiu Hurmuzaki. Adunarea a elaborat un program dezvoltat ulterior, în iulie, în actul intitulat *Petiția Țării*, care revendica: autonomia provinciei și a bisericii ortodoxe, o dietă care să cuprindă reprezentanți ai tuturor stărilor și o conducere proprie în administrație, justiție și politică.

În Banat, provincie integrată Ungariei la sfârșitul secolului al XVIII-lea, mișcarea de eliberare națională a îmbrăcat tot forma unor adunări populare. În fruntea băcăștenilor s-a remarcat Eftimie Murgu, adept al unirii Banatului cu Transilvania. În adunarea din 15 iunie 1848, de la Lugoj, s-a solicitat atât autonomia provinciei, cât și recunoașterea națiunii și a limbii române.

ADUNAREA DE LA BLAJ
DIN 3-5 MAI 1848

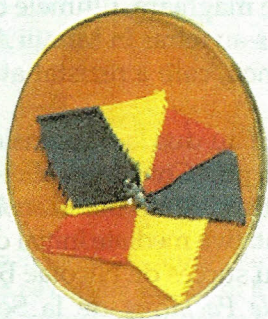
CONTINENȚĂ DOMNEASCĂ, organ
socio-administrativ care ținea locul
autorității și exercita atribuțiile sale.

obiectivele principale ale revolu-
ției din Țările Române de la 1848-1849,
încadrându-se în structura societății
românești de la începutul secolului
al XIX-lea.

Principalele trăsături ale mișcă-
rii revoluționare din provinciile româ-
nești folosindu-se de [D₁, D₂, D₃, D₄].
Amplasăm un tabel cu principalele asemă-
nări și deosebiri ale revoluției române
cu desfășurarea evenimentelor
din provincii.

BAC

STUDIU DE CAZ: Drepturi și libertăți cetățenești la 1848

COCARDA REVOLUȚIONARILOR DE LA 1848

D₁

„3. Siguranța personală, adică nimeni să nu poată fi pedepsit decât pe temeiul legilor și în urma unei hotărâri judecătorești. [...]”

8. Reforma școalelor pe o temelie largă și națională, spre răspândirea luminărilor în tot poporul. [...]”

30. Fiecare pământean să aibă dreptul de a adresa jalbă Obștească Adunări.”

Petițiunea-proclamație a boierilor și notabililor moldoveni, 27 martie 1848

D₂

„7. Națiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie și a tipări fără nici o cenzură. [...]”

8. Națiunea română cere asigurarea libertății personale, nemine să nu se potă prinde sub vreun pretestu politic. [...]”

13. Națiunea română pretinde portarea comună a sarcinilor publice după starea și averea fiecăruia și ștergerea privilegiilor.”

Petițiunea națională, 4 mai 1848

Intellectualii români de la 1848 au fost influențați de activitatea politică și culturală a două generații: cea a iluminiștilor și clasicilor din secolul al XVIII-lea și cea a romanticilor de la începutul secolului al XIX-lea. Alături de ideea de națiune, de cererile de independență sau autonomie politică prin invocarea dreptului legitim la autodeterminare al unei comunități etnice, au apărut bine formulate drepturile și libertățile cetățenești.

În programul de la Iași, „Petițiunea-proclamație”, boierii liberali considera necesară desființarea cenzurii și garanția libertății personale, ca „nimeni să nu poată fi pedepsit decât pe temeiul legilor și în urma unei hotărâri judecătorești” [D₁].

Transilvănenii pretindeau, în spiritul revendicărilor burgheze, „Petițiunea Națională” din mai 1848, asigurarea libertății personale, libertatea adunărilor, a învățământului, cuvântului, scrisului și a presei și excluderea cenzurii [D₂].

Proclamația de la Islaz, programul revoluționarilor din România, a fost considerată constituția țării până la încheierea activității guvernului revoluționar, dar și o adevărată declarație de drepturi ce proclama libertățile omului și decreta principii fundamentale bazate pe ideea de națiune.

- Ideea de libertate se referea la emanciparea clăcașilor care trebuiau să devină proprietari, dezrobirea Țigănilor, emanciparea israeliților și drepturi politice indiferent de credință, libertate absolută a alegerilor, a învățământului, respectarea proprietății particulare etc.

- Ideea de egalitate era prezentă în cererile privind „egalitatea drepturilor politice și civile, desființarea rangurilor titulare, egalitatea în fața legii, egalitate fiscală, se sublinia că „patria este a noastră și a voastră, [...] aceleași drepturi vom avea cu toții”.

Moldovenii manifestau același interes pentru drepturile cetățenești prin „Dorințele partidei naționale din Moldova”. Petiția susținea crearea unui stat în cuprinsul căruia se eliminau vechile privilegii, iar populația să se bucure de exercițiul al drepturilor cetățenești fundamentale.

Interesant și mai puțin menționat de istoriografie, este și proiectul de constituție redactat, tot în 1848, de Mihail Kogălniceanu. Proiectul era inspirat de acte și programe revoluționare românești, dar și de unele constituții occidentale (mai ales cea belgiană). Pe lângă proclamarea drepturilor și libertăților apăsătoare și ideea suveranității naționale, căci numai națiunea încredințează exercițiul acesteia instituțiilor supreme ale statului: Adunarea Obștească și domnul.

BAC

LECTIE DE SINTEZĂ: Generația pașoptistă și proiectul liberal

uențați de activități, ideile, cunoștințele vin de la iniștilor și clasice, în folosul general al oamenilor, ca aerul, ca apa și prin urmare, proprietate universală."

Proclamația de la Izlaz, 1848

lamație", boierii și garanzii și garanții, pedepsit decorești" [D₁].

licărilor burgheze a libertății personale, scrisului și a

ționarilor din țară până la încheierea războiului, revărată declarată, rețeta principii fu

area clăcașilor și anilor, emanciparea credință, libertatea de proprietate

privind „egalitatea de drepturi titulare și de patrie este a noștră toții”.

entru drepturile naționale cuprinsul cărui este bucurie de libertate.

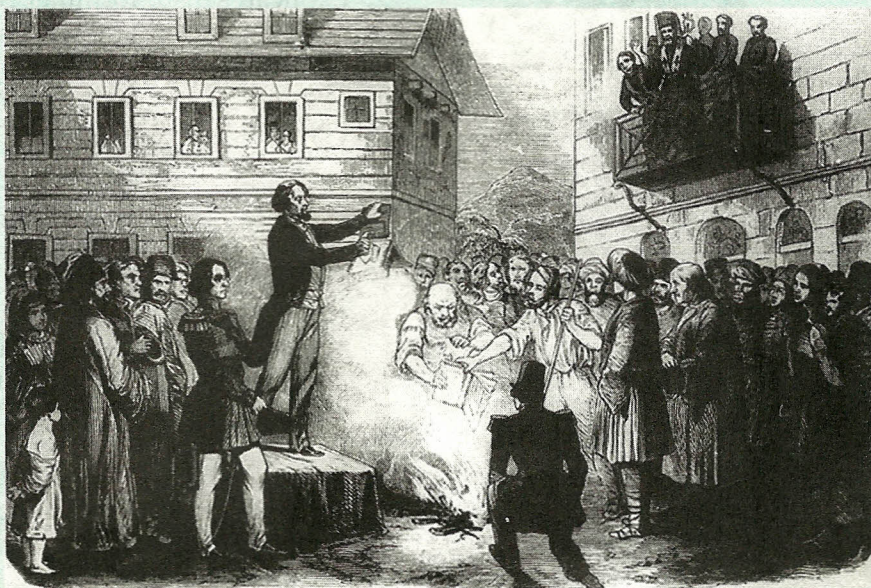
afie, este și proiectul lui Kogălniceanu. Proiectul românesc, dar și al altor țări. Pe lângă proiectul de veritate națională, acesteia instituită în anul.

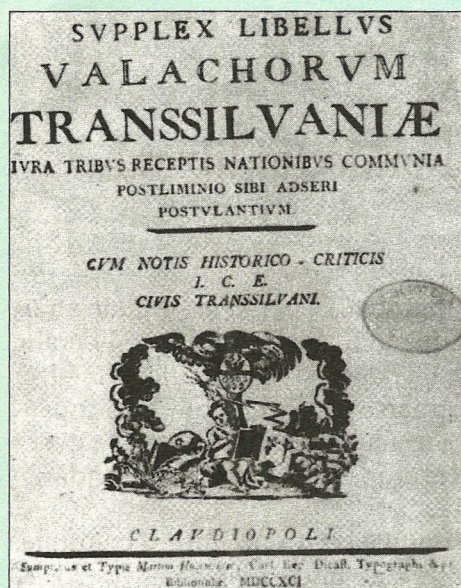
După 1821, tineri moldoveni și munteni au plecat la studii în străinătate, cu deosebire la Paris, unde au luat contact cu ideile liberale. Epoca regulamentară, favorabilă școlii naționale și contactelor intelectuale cu Occidentul, a asigurat formarea unei generații preocupate de transformarea fundamentală a societății românești. Această generație a contribuit la organizarea Revoluției de la 1848 și la fondarea statului național.

Ideile liberale s-au afirmat în anumite cercuri politice și culturale, în cadrul unor societăți secrete dintre care unele erau legate de lojele masoneriei franceze, care reuniau o serie de personalități: Nicolae Bălcescu, Ștefan Golescu, C.A. Rosetti, Mihail Kogălniceanu, frații Golescu, Simion Bărnuțiu etc. „Societatea Filarmonică”, „Asociația literară a României”, „Societatea studenților români din Paris”, „Frăția”, librării particulare, cluburi și cercuri de lectură, în special a presei occidentale, au constituit importante centre de răspândire a ideilor liberalismului politic și economic.

Pașoptiștii susțineau libertatea individuală și egalitatea în fața legilor, drepturi și libertăți cetățenești, constituirea adunărilor reprezentative, emanciparea țăranilor și împrăștierea lor, libertatea comerțului și încurajarea industriei ca bază a relațiilor capitaliste, largă autonomie internă.

ADDEREA ARHONDOLOGIEI
(CONDICA RANGURILOR BOIEREȘTI)

SUPPLEX LIBELLUS VALACHORUM, 1791
FOAIA DE TITLU

ISTORIA PENTRU
ÎNCEPUTUL ROMÂNILOR ÎN DACIA
A LUI PETRU MAIOR

D₁

„Emancipatia clăcașilor ce se fac proprietari prin despăgubire.”

Articolul 13 al Proclamației de la Izlaz

LECȚIE DE EVALUARE: Premisele constituirii României moderne

I. a. Completați spațiile libere cu informațiile istorice corespunzătoare următoarelor definiții:

1. Organ politico-administrativ care ținea locul domnitorului exercita atribuțiile sale
2. Acte fundamentale pentru Principate, intrate în vigoare, cu aprobarea Porții și Rusiei, în 1831 și 1832, care reglementau organizarea internă a Țărilor Române
3. Fenomen cultural-ideologic bazat pe o grupare de cărturari și preocupări comune și pe un program de emancipare națională a românilor din Transilvania

9 p

I. b. Completați spațiile libere cu un eveniment istoric în care a fost implicată fiecare dintre următoarele personalități:

1. Simion Bărnuțiu
2. Ioan Inochentie Micu Klein

10 p

II. Ordonati cronologic evenimentele istorice din coloana A, scriind în spațiile libere din coloana B literele corespunzătoare răspunsului corect:

A

- a. desfășurarea condusă de Tudor Vladimirescu
- b. desființarea rumâniei și a veciniei
- c. organizarea Bisericii Unite

15 p

III. Citiți cu atenție [D₁]:

Pornind de la acest text, răspundeți cerințelor:

1. Precizați data (zi, lună, an) la care a fost prezentată această declarație.
2. Explicați sensul formulei „emancipatia clăcașilor”.
3. Menționați cum era exprimată problema agrară în alte două țări din Transilvania, Banat, Bucovina sau Moldova.
4. Menționați alte două prevederi ale Proclamației de la Izlaz.
5. Precizați alte două obiective ale revoluției din Țările Române.

30 p

IV. Alcătuiți o sinteză cu tema „Regulamentele Organice – primele acte cu rol de constituție pentru Principate”, pornind de la următoarele repere:

- datare, constituire;
- separarea puterilor în stat;
- modernizarea instituțiilor;
- rol.

20 p

V. Analizați cele două imagini de pe coloana mică.

Precizați pentru fiecare limba și alfabetul în care au fost scrise cele două lucrări. Explicați deosebirea.

6 p

Capitolul

4

Crearea instituțiilor moderne

ei moderne

țiile istorice cor

ocul domnitor

te în vigoare, cu

elementau organ

are de cărturari

emancipare naț

9 p

nt istoric în care

nalități:

10 p

din coloana A, s

responsătoare s

escu

1.

2.

3.

15 p

or:

zentată această

șilor".

ară în alte două

Moldova.

iei de la Izlaz.

din Țările Rom

30 p

entele Organice

ncipate", pornind

20 p

mică.

re au fost scrise

6 p

UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE DOMNIA LUI ALEXANDRU I. CUZA

ALEXANDRU IOAN CUZA (1820–1873)

Descendent al unei familii de dregători moldoveni, a făcut studii la Iași, într-un pension francez, și la Paris. A făcut parte din mișcarea reformistă din 1848 de la Iași; a fost pentru scurt timp exilat. După 1850 a ocupat funcții administrative și militare. În 1859, a fost ales domn al Moldovei și al Țării Românești.

D₁

„Dorința cea mare, cea mai generală, aceea hrănită de toate generațiile trecute, [...] este unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită și neapărată, pentru că în Moldova și în Valahia suntem același popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe [...], același viitor de asigurat și în sfârșit aceeași misie de împlinit.”

Fragment dintr-o cuvântare a lui Mihail Kogălniceanu din 19 octombrie 1857

Realizarea Unirii: condiționări interne și externe

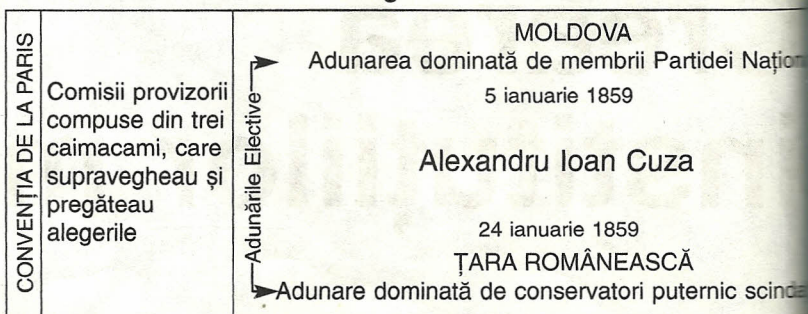
Convenția de la Balta-Liman din primăvara anului 1849 a abolit Regulamentele Organice și dominația efectivă a Rusiei asupra Imperiului Otoman.

Noii domni, numiți pe 7 ani și considerați înalți funcționari ai imperiului, au fost Barbu Știrbei în Țara Românească și Grigore Ghica în Moldova. Puterea suzerană și cea protectoare le conferă activitatea, dorind să suprimă răspândirea ideilor liberale și naționale și să mențină stabilitatea politică. Ambii domni au încurajat dezvoltarea economică și învățământul și au avut o bogată activitate reformatoare. Grigore Al. Ghica a îngăduit revoluționarilor exilați să revină în țară, numind chiar pe unii dintre ei miniștri (Costache Negri, Mihail Kogălniceanu). De asemenea, a decretat emanciparea robilor țigani, a aprobat tipărirea letopisețelor Moldovei și a desființat cenzura și a decretat libertatea presei.

Pe plan internațional, o nouă criză survenită în relațiile dintre Rusia și Poartă a declanșat în 1853 războiul Crimeii, în care Franța și Anglia s-au implicat un an mai târziu. Principatele au fost din nou ocupate de trupe rusești și austriece. Domnitorii s-au refugiat în Austria. Rusia a fost înfrântă și a acceptat negocierile de pace de la Paris [S₁]. Marile Puteri pregăteau alegerea unor adunări consulare speciale — numite adunări ad-hoc [S₂] în fiecare Principat, care aveau misiunea de a face cunoscută unei comisii internaționale pe lângă Rusia românilor asupra [D₁] unirii și problemelor importante. Rezultatele acestor adunări urmau să fie prezentate conferinței Marilor Puteri organizată la Paris, unde se luau deciziile finale, comunicate ulterior românilor sub forma unui decret promulgat de sultan. Trupele militare străine trebuiau să fie retrase. Poarta numea în mod oficial zecii caimacami, locuitorii ai domnului, pentru a supraveghea și menține stabilitatea în cele două țări române.

În 1858, la Paris, în cadrul Conferinței Marilor Puteri, comisiile anchetă prezenta raportul său asupra dorințelor românilor. După discuții prelungite, s-a semnat Convenția de la Paris [S₃], al cărei scop era de a oferi Principatelor o formă de organizare internă definită.

Dubla alegere a lui A.I. Cuza

ROMÂNEȘ I. CUZA

externe

a anului 1849 a
fectivă a Rusiei

î înalți funcționari
nească și Grigore
tectoare le cont
or liberale și naț
domni au încu
ut o bogată activ
lucionarilor ex
ii dintre ei m
semena, a de
topisetelor Mold
sei.

ită în relațiile d
imeii, în care F
atele au fost din
orii s-au refuga
cierile de pace
adunări consult
Principat, care a
ternaționale pă
portante. Rezolu
inței Marilor P
comunicate ult
de sultan. Tru
umea în mod p
a supraveghea

or Puteri, comisi
or românilor. D
ris [S₃], al cărei
e internă defini

ri Partidei Naționa

Cuza

ASCĂ

ri puternic scindați

... că cel dintâi, care-mi făcu
... Unirii, fu dl. Cezar Bolliac,
... într-o dimineață la mine și-mi
... că poți să mă trimiți d-aici
... închisoare, dar iată propunerea
... să alegem pe Domnul
... Fusesi frapat și-i răspunsei că,
... asemenea ideii mari, nu se
... de închisoare. După aceea
... pe Vodă Ghica și fuse cu totul
... idee. Mai în urmă avu loc și
... mea cu dl. Brătianu [...] și de
... întrebare atunci: «Ce vreți de la
... Care vă este candidatul? Este
... — nu, îmi răspunse; să alegem
... Moldovei». Atunci îi detei
... vom merge împreună.”

Relatare a generalului Vlădoianu
publicată în ziarul Țara din 11 martie 1867

*Barbu Păulea - Floare
Grigore A. Ghica - Moldova*

Domnia lui Alexandru Ioan Cuza 1859-1866

În aceste condiții, viața politică din Principate s-a concentrat în jurul alegerilor pentru Adunările Elective. Adunarea din Moldova, cu o majoritate unionistă, a ales în final drept candidat unic pe Alexandru Ioan Cuza, propunere la care au aderat și forțele conservatoare.

Adunarea Electivă munteană era dominată de forțele conservatoare. În aceste împrejurări, liberalii au făcut apel la presiunea maselor pentru a contracara această majoritate. Cele două tabere au renunțat la candidații proprii, acceptând candidatura lui Cuza, care în 24 ianuarie 1859 a fost ales domn în unanimitate și în Țara Românească. Acest act politic a inaugurat politica faptului împlinit.

După 24 ianuarie 1859, viața politică a Principatelor era deosebit de complexă. Uniunea personală nu era recunoscută de Marile Puteri. La Iași și la București funcționau două guverne și două Adunări, iar organizarea administrativă era lipsită de unitate. Principalele obiective ale noului domn erau recunoașterea dublei alegeri, realizarea unirii politice și administrative depline și recunoașterea ei, alcătuirea unui plan de reforme care să modernizeze societatea românească.

EUROPA ÎN 1871

S₁CONGRESUL DE LA PARIS
FEBRUARIE – MARTIE 1856

- înlătura protectoratul Rusiei
- menținea suzeranitatea otomană, dar garanta independența administrativă
- Principatele erau puse sub garanția colectivă a Marilor Puteri
- dreptul la armată națională
- libertatea navigației, a comerțului, a cultelor
- revizuirea statutului de organizare internă
- retrocedarea către Moldova a județelor Cahul, Ismail și Bolgrad din sudul Basarabiei
- convoca Adunările ad-hoc care aveau dreptul de a se pronunța în problema unirii

S₂ADUNĂRILE AD-HOC
SEPTEMBRIE-DECEMBRIE 1857

- respectarea autonomiei Principatelor potrivit capitulațiilor încheiate cu Poarta
- unirea Principatelor într-un singur stat cu numele România
- prinț străin dintr-o familie domnitoare europeană care să-și crească moștenitorii în religia țării
- neutralitatea și inviolabilitatea teritoriului noului stat
- Adunare legislativă și guvern constituțional reprezentative, sub garanția colectivă a Marilor Puteri

S₃CONVENȚIA DE LA PARIS
DIN AUGUST 1858

- se constituiau Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești sub suzeranitatea otomană și garanția colectivă a Marilor Puteri
- puterea executivă (separat pentru fiecare țară): domn, guvern
- puterea legislativă (separat pentru fiecare țară): domn, Adunare, Comisia Centrală de la Focșani (instituție comună)
- puterea judecătorească: Înalta Curte de Justiție și Casație de la Focșani (instituție comună)
- domnul ales pe viață prin vot cenzitar numea ministrii, sancționa legile, dizolva Adunarea
- drepturi și libertăți: egalitatea tuturor în fața legilor, impozitelor și a promovării în funcții publice, desființarea privilegiilor și rangurilor boierești, revizuirea relațiilor dintre proprietari și țărani

Marile Puteri, cu toate obiecțiile Austriei și ale Imperiului rus, au votat pentru acceptarea dublei alegeri, în toamna 1859.

Pe plan intern, Cuza a acționat în vederea unificării administrative și militare. Astfel, a unificat serviciile de vamă, serviciul telegraf, a promovat elemente ale burgheziei în aparatul de stat, a funcționari moldoveni în Țara Românească și invers, s-a preocupat de uniformizarea armatei. La Conferința de la Constantinopol organizată la sfârșitul anului 1861, Marile Puteri au convins sultanul să emită un firman prin care să recunoască oficial unirea pe teritoriul domniei lui Cuza.

Domnitorul proclama imediat unirea și nașterea națiunii române [D₃]. În aceste condiții, începea o amplă activitate reformă bazată pe crearea instituțiilor statului național modern, care înlocuiesc vechiul sistem politico-social dominat de marii proprietari funciari.

Guvernul Barbu Catargiu

Primul guvern unic al Principatelor, format la 22 ianuarie 1862, a fost condus de Barbu Catargiu. Era un guvern conservator care reflecta structura Adunării unice. Comisia centrală de la Focșani a fost desființată și a fost creat un alt organism, Comitetul legilor provizoriu. În primăvara anului 1862 a fost elaborată o lege a agriculturii și s-a adus în discuția Adunării proiectul Legii rurale, propus de conservatori. Întocmit din 1860 de Comisia Centrală, Mihail Kogălniceanu l-a criticat pentru conținutul său, iar Alexandru Ioan Cuza a refuzat să-l sancționeze.

Guvernul Nicolae Kretzulescu

Guvernarea cabinetului Barbu Catargiu s-a încheiat o dată cu asasinarea, în condiții neelucidate până astăzi, a primului-ministru. S-a format imediat un guvern condus de Nicolae Kretzulescu, un guvern al liberalilor moderați. De la bun început guvernul a urmat politica adoptării măsurilor administrative având în vedere realizarea programului depline: a unificat serviciile sanitare, a constituit Consiliul superior al instrucțiunii publice și Direcția generală a arhivelor statului. Guvernul a luat primele măsuri care vizau mănăstirile închinatelor, care dețineau 12,16% din suprafața țării și aveau mari datorii către statul român. În 1860, Costache Negri, reprezentantul român la Constantinopol, depunea primul memoriu în această chestiune. În noiembrie 1862, averile mănăstirilor închinatelor au fost trecute în proprietatea statului, iar în ianuarie 1863 Adunarea a hotărât ca datoria lor să intre în bugetul statului.

Guvernul Mihail Kogălniceanu

Considerat cel mai important guvern din timpul domniei lui Cuza pentru activitatea sa reformatoare, acest cabinet a fost instalat la 11 octombrie 1863. În noiembrie, la deschiderea lucrărilor Adunării, Cuza anunța în mesajul său programul legislativ: reforma electorală și agrară, organizarea armatei, reforma instrucțiunii publice, lichidarea averilor mănăstirești etc. [S₄].

30% sup. acultibila pagini
1200.000 ha

În 13 martie 1864 a început dezbaterea chestiunii rurale. Adu-
narea, dominată de marii proprietari funciari, a dat vot de neîn-
credere guvernului Kogălniceanu.

Cuza a preferat să mențină cabinetul și să dizolve forul legislativ.
Lovitura de stat din 2 mai 1864 a fost însoțită de o proclamație către
armată și de una către popor. La scurt timp, a propus spre aprobare
prin plebiscit Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris și
proiectul legii electorale [S₅]. Marile Puteri recunoșteau în iunie 1864
modificarea convenției și dreptul Principatelor de a schimba legile
ce priveau organizarea lor internă.

Potrivit prevederilor statutului, puterea executivă avea dreptul să
emită, în timpul vacanțelor parlamentare, decrete-legi. Astfel, în iu-
lie-decembrie 1864, au fost elaborate 40 decrete-legi, dintre care cele
mai importante priveau reforma agrară, înființarea camerelor de
comerț, introducerea sistemului de măsuri și greutate.

La 14 august 1864, domnitorul a sancționat Legea agrară. Arti-
colul 1 al legii oferea posibilitatea țăranilor clăcași să devină proprie-
tari deplin pe locurile supuse posesiunii lor. Suprafața de pământ
pe care o primeau era stabilită în funcție de numărul vitelor deținute.
Cei care nu au făcut clacă deveneau proprietari numai pe locurile de
casă și grădină, iar pământul nu putea fi înstrăinat sau ipotecat timp
de 30 de ani. Țăranii plăteau despăgubiri pentru clacă timp de 15 ani,
iar dacă se epuizau cele două treimi din suprafața moșiei stabilite
prin lege pentru a fi folosite la împrumut, se putea apela la
moșiile importante. Existau însă și numeroase limite: întinderea
mică a lotului, reîmproprietărirea unui număr destul de mare de
țărani etc.

O altă lege însemnată a fost cea a instrucțiunii publice, promulgată
la 7 decembrie 1864. Ea organiza treptele de învățământ public sau
privat și institua laicizarea, egalitatea între sexe, pregătirea peda-
gogică a cadrelor didactice. Liceul avea șapte clase cu o pondere mai
mare pentru disciplinele umaniste.

În ianuarie 1865, în urma unor neînțelegeri cu domnitorul, Mihail
Kogălniceanu a demisionat. Cabinetele care i-au urmat au continuat
politica reformatoare. Într-un singur an au fost promulgate 32 de legi,
dintre care cele mai importante erau înființarea curților cu jurați,
organizarea judecătorească, înființarea burselor de comerț etc.

Politica externă

În această perioadă, Principatele au urmat în politica externă o
direcție proprie. Cuza a concentrat în mâinile sale toate pârghiile
externe, pentru a evita eventualele oscilații provocate de viața
internă. Oameni politici importanți, Ion Bălăceanu, Ștefan Golescu,
Vasile Alecsandri, Dimitrie Brătianu, Costache Negri etc., au fost
însărcinați cu misiuni diplomatice în capitalele europene. Domnitorul
a susținut mișcările de eliberare ale popoarelor din Europa Centrală
și Estică, emigrația poloneză, pe cea maghiară și pe cea bulgară de
pe teritoriul român. A organizat și coordonat propaganda româ-
nească în străinătate și a susținut dezvoltarea culturală a românilor
din Imperiul Habsburgic, pentru care a alocat sume importante din
bugetul statului. Pentru a afirma individualitatea politică a statului
român, a înființat agenții diplomatice la Constantinopol, Paris și
Belgrad, iar în 8 august 1862 a creat ministerul de externe, care avea
ca scop coordonarea întregii politici externe.

STATUTUL DEZVOLTĂTOR AL CONVENȚIEI DE LA PARIS

lege fundamentală care înlocuia
convenția de la Paris 1858

staura un nou regim — domnia
aritară

rea atribuțiile domnitorului, care
singur legile elaborate de Consiliul
Sat și avea drept de veto.

rea legislativă era acordată unei
nări bicamerale în cadrul căreia se

nta Corpul Ponderator (Senat), cu
mbri aleși de Cuza. Regulamentul

funcționare era alcătuit de guvern.
edinte Adunării era numit de

mpn.

Important

1864

1858

13 martie 1864

Corpul Ponderator - Senat

1863554 familii

PRINCIPALELE LEGI ADOPTATE

STATUTUL DOMNIEI LUI AL.I. CUZA

de 1863

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

de 1864

D₄

Fiți convinși că eu n-ași vrea de o putere care nu s-ar întemeia decât pe forță [...]. În Alexandru Ioan I, Domn al României, Românii vor găsi întotdeauna pe colonelul Cuza, care a proclamat [...] marile principii ale regenerației României și care [...] declară oficialmente [...] că primește această îndoită alegere ca expresie neîndoieșnică și statornică a voinței naționale pentru unire — însă numai ca un depozit sacru.”

Fragment din Mesajul tronului, 1865

Dicționar

A PROMULGA, a dispune, printr-un act oficial, ca o lege să intre în vigoare, să devină executorie.

A SANȚIONA, a confirma o lege sau o dispoziție.

SECULARIZARE, trecerea unor bunuri aparținând comunității religioase în proprietatea statului.

1. Realizați o paralelă între prevederile Congresului de pace din 1856, ale Adunărilor ad-hoc și ale Convenției de la Paris din 1858. Explicați deosebiri, folosind [S₁, S₂, S₃].
2. Comentați [D₁].
3. Menționați etapele domniei lui Alexandru Ioan Cuza.
4. Menționați prevederile Legii agrare și explicați efectele pozitive și negative.
5. Comentați detronarea lui Alexandru Ioan Cuza. A fost un act negativ, ținând cont de activitatea sa reformatoare?

Sfârșitul domniei lui Alexandru Ioan Cuza

La începutul anului 1863, împotriva lui Cuza se coagulă „monstruoasa coaliție”, grupare eterogenă formată din liberali radicali, în frunte cu Ion C. Brătianu și C.A. Rosetti, și conservatori. Primii erau, alături de cei moderați, continuatorii ideologiei din 1848, dorind o transformare economică și socială radicală, după modelul Europei Occidentale, în timp ce conservatorii dăduseră importanță la păstrarea tradițiilor și privilegiilor epocii premergătoare revoluției. Ambele grupări insistau ca dezvoltarea să se facă lent și fără schimbări radicale. Pentru ambele grupări, Cuza ducea o politică necorespunzătoare. Existau diferențe ideologice și, în plus, domnul hotărâse să continue autoritar.

Deși Cuza a reușit să pună în aplicare ambițiosul său proiect legislativ și de organizare a unor instituții moderne, poziția sa era subminată de activitatea „monstruoasei coaliții”. Conservatorii criticau reformele agrare și electorale, iar liberalii radicali reproșau că era prea moderat. Domnitorul s-a gândit la abdicare după cum a mărturisit în scrisoarea către Napoleon al III-lea în 1865, justificându-și politica și intențiile, se declară gata să abdice în favoarea unui prinț străin. Aceeași declarație a făcut-o la deschiderea Corpurilor Legiuitoare, în decembrie 1865 [D₄].

Liberalii radicali conduși de Ion C. Brătianu și C.A. Rosetti au organizat lovitura de stat de la 11 februarie 1866. Cuza a semnat actele de abdicare și a plecat în străinătate, unde a murit în mai 1866.

Cronologie

1859

Martie-august: Conferința de la Paris a reprezentanților Puterilor Marelui (Franța, Prusia, Anglia, Rusia, Sardinia) a recunoscut dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza.

1860

Octombrie: în prezența lui A.I. Cuza s-a inaugurat Universitatea din Iași cu patru facultăți: drept, filozofie, științe, teologie.

1861

Noiembrie: Poarta a acceptat unirea administrativă și politică a Principatelor Române pe timpul domniei lui Cuza.

1862

22 ianuarie: s-a format primul guvern unic, condus de conservatorul Lascăr Catargiu.

24 ianuarie: s-a deschis la București prima Adunare a Principatelor Române. Bucureștiul a fost proclamat capitala țării.

1864

13 februarie: Legea privind înființarea Consiliului de Stat, care era prezidat de domnitor și elabora la cererea guvernului proiecte de legi.

10 mai: plebiscit privind Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris. Rezultatul: aproximativ 600 000 de voturi *da*, 1307 *nu* și aproximativ 100 000 de abțineri.

4 iulie: înființarea Universității din București care avea secții de drept și filozofie (litere).

1866

11 februarie: A.I. Cuza a fost silit să abdice. S-a format o locotenență domnească, compusă din Lascăr Catargiu, generalul Nicolae Golovanov și colonelul Nicolae Haralambie.

{ - Lascăr Catargiu
- generalul Nicolae Golovanov
- colonelul Nicolae Haralambie

CONSTITUȚIA DIN 1866

Caracteristicile Constituției

ORIGINI ȘI PRINCIPII

Constituția românească este o creație originală, fără precedent în Europa Centrală și de Est.	• suveranitatea națională
Constituția este o creație originală, fără precedent în Europa Centrală și de Est.	• guvernarea reprezentativă și responsabilă
Constituția este o creație originală, fără precedent în Europa Centrală și de Est.	• separarea puterilor
Constituția este o creație originală, fără precedent în Europa Centrală și de Est.	• responsabilitatea ministerială
Constituția este o creație originală, fără precedent în Europa Centrală și de Est.	• monarhia ereditară
Constituția este o creație originală, fără precedent în Europa Centrală și de Est.	• libertăți și drepturi cetățenești

SEPARAREA PUTERILOR

Privilegiile Domnului

- numește și revocă miniștrii
- are drept de amnistie politică
- numește și confirmă în toate funcțiile publice
- are drept de a bate monedă
- conduce armata
- are drept de a dizolva Parlamentul
- dispune de dreptul de veto
- acordă distincții și decorații

Parlamentul:

- are drept de interpelare;
- are drept de inițiativă și sancțiune a legilor

Adunarea Deputaților discută și votează bugetul

Domnitorul:

- sancționează și promulgă legile
- are dreptul de veto absolut

Se exercită prin: Curți de judecată și Tribunale

hotărârile și sentințele lor se pronunță în virtutea legii și se execută în numele domnului

LIBERTĂȚI ȘI LIBERTĂȚI CETĂȚENEȘTI

- libertatea conștiinței
- libertatea învățământului
- libertatea presei
- libertatea întrunirilor și a asocierilor

În anul 1866 se petrec două evenimente semnificative în dezvoltarea politică a României moderne: însăunarea unui prinț străin, care a dat țării prestigiu și sprijin politic, diplomatic și economic, și aplicarea unei constituții liberale, care a creat cadrul necesar funcționării instituțiilor moderne și a reglementat statutul monarhiei în România.

Cei care au organizat detronarea lui Cuza au instalat un guvern provizoriu și au început demersurile pentru a găsi un domnitor. Această problemă era dezbătută și de Puterile garante, care și exprimau îngrijorarea în legătură cu tendințele republicane și de independență ale românilor. Rusia și Turcia foloseau prilejul pentru a cere separarea și ocupația militară. Apărea chiar propunerea ca românii să fie întrebați din nou asupra viitorului lor, ca în 1857.

Pe plan intern, atât liberalii, cât și conservatorii erau în majoritate în favoarea aducerii unui prinț străin pe tronul României, ca soluție eficientă și sigură pentru stabilitatea politică și socială.

Prin intermediul Franței, s-a perfectat aducerea în țară a lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, înrudit cu regele Prusiei și văr după mamă cu Napoleon al III-lea. La 25 aprilie 1866, Carol accepta propunerea și obținea acordul tatălui său, al regelui Prusiei și al cancelarului Bismarck pentru a pleca spre România. Din cauza conflictului austro-prusac, prințul a călătorit cu un pașaport fals, prin Zürich, München, Viena, Pesta până la Turnu Severin, fiind însoțit de Ion C. Brătianu. În dimineața zilei de 10 mai intra în București, pe Podul Mogoșoaiei, îndreptându-se spre Mitropolie, unde a fost proclamat domn de către Adunare, în fața căreia a jurat să păzească legile României, drepturile și integritatea sa.

Adunarea Legislativă aleasă cu o lună înaintea venirii lui Carol s-a transformat în Adunare Constituantă, luându-și misiunea de a discuta și apoi de a vota proiectul unei Constituții. După dezbateri aprinse între conservatori și liberali, noua lege fundamentală a fost promulgată de domn la 1 iulie 1866.

De ce o Constituție după model belgian?

Unii oameni politici români au folosit sintagma „România — Belgia Orientului” dorind ca Marile Puteri să aibă în privința statului politic al României o atitudine asemănătoare cu cea față de Belgia; această țară, deși cu un teritoriu mic și fără o poziție strategică deosebită, obținuse recunoașterea independenței și neutralitatea teritoriului său încă din 1831. După abdicarea lui Al.I. Cuza, propunerea de a ocupa tronul Principatelor a fost făcută lui Filip de Flandra, fratele regelui Belgiei, în speranța că modelul politic belgian se va repeta.

Sistemul electoral

Constituția includea și un nou sistem electoral bazat pe vot cenșitar. Pentru Adunarea Deputaților erau stabilite, după criteriul

Constituția din 1866

Art. 1. Principatele Unite Române constituie un singur stat indivizibil sub numele de România.

Art. 2. Teritoriul României este nealienabil. [...]

Art. 7. Însușirea de român se dobândește, se conservă și se pierde potrivit regulilor statornicite prin legile civile. Numai străinii de rituri creștine pot dobândi împământinirea.

Art. 10. Nu există în Stat nici o deosebire de clasă. Toți românii sunt egali înaintea legilor și datori a contribui fără deosebire la dările și sarcinile publice.

Ei singuri sunt admisibili în funcțiunile publice, civile și militare. [...]

Art. 19. Proprietatea de orice natură, precum și toate creanțele asupra Statului, sunt sacre și neviolabile. [...]

Art. 31. Toate puterile Statului emană de la națiune, care nu se poate exercita decât numai prin delegațiune și după principiile și regulile așezate în Constituțiunea de față.

Art. 32. [...] Orice lege cere înnoirea a câtor trele ramuri ale puterii legiuitoare. Nici o lege nu poate fi supusă sancțiunii domnului, decât după ce va fi discutată și votată liber de majoritatea ambelor Adunări.

Art. 33. Inițiativa legilor este dată fiecăreia din cele trei ramuri ale puterii legislative.

Art. 35. Puterea executivă este încredințată domnului, care o exercită în mod regulat prin Constituțiune. [...]

Art. 82. Puterile constituționale ale domnului sunt ereditare, în linie coborâtoare directă și legitimă a mării sale principelui Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, din bărbat în bărbat prin ordinul de primogenitură și cu exclusiunea perpetuă a femeilor și coborâtorilor lor.

Dicționar

AMNISTIE, act al domnitorului, regelui etc. prin care se înlătură răspunderea penală pentru o infracțiune.

COLEGIU ELECTORAL, categorie electorală care cuprinde cetățenii cu aceeași avere sau rang social.

PLEBISCIT, consultare a cetățenilor care se pronunță prin *da* sau *nu* asupra unui proiect de lege sau a unui act de importanță deosebită (referendum).

VOT CENZITAR, vot exprimat de cetățenii „activi” în viața politică; criteriul în baza căruia poate fi evaluat activismul este dat de o limită a impozitului (cens) perceput de stat.

JURĂMÂNTUL DOMNITORULUI CAROL I, 10 MAI 1866

averii, patru colegii; primele două cuprindeau proprietarii funciari iar al treilea burghezia, liber-profesioniștii, ofițerii în retrageră, votul fiind direct. În al patrulea colegiu, unde votau țărani, votul era indirect. Pentru Senat existau două colegii în care își exprimau opțiunea proprietarii funciari și de imobile.

Constituția din 1866 a fost percepută pe plan extern ca o manifestare a independenței. Ea prevedea ereditatea domniei și atribuirea unui domn suveran, depășind statutul de autonomie recunoscut prin tratatele internaționale. În același timp, legea fundamentală a României nu amintea nimic de suzeranitatea otomană și de garanții colective a puterilor europene.

Cronologie

1866

Februarie–martie: lucrările Conferinței de la Paris, la care Marile Puteri au discutat problema Principatelor Unite, a căror unire nu fusese recunoscută decât pe timpul domniei lui A.I.I. Cuza.

Aprilie: plebiscit pentru alegerea prințului Carol de Hohenzollern-Sigmaringen ca domn al Principatelor. Rezultat: peste 600 000 de voturi favorabile, 224 împotrivă și aproximativ 124 800 de abțineri.

Iulie: promulgarea noii Constituții a României, rămasă în vigoare, cu modificări din 1879, 1884 și 1917, până în 1923.

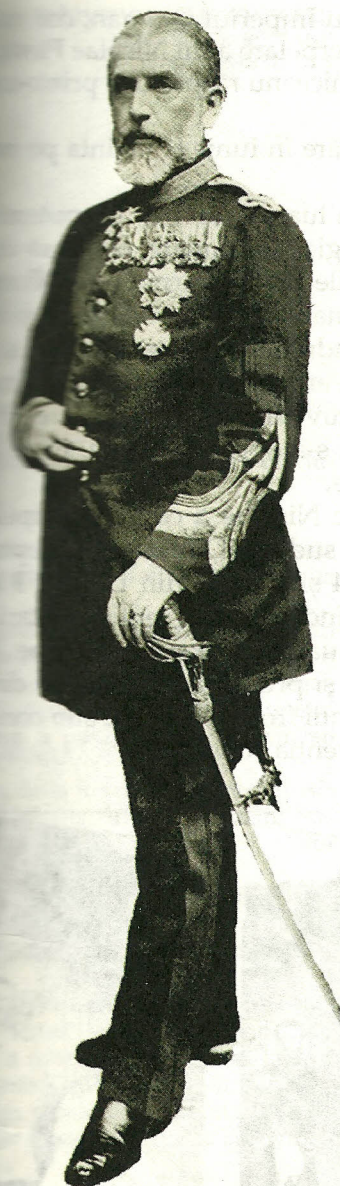
Promulgarea legii electorale pe baza votului censitar, potrivit căreia votul electoral era împărțit în 4 colegii pentru Adunarea Deputaților și 2 pentru Senat, iar vârsta minimă a alegătorilor se fixa la 21 ani.

Octombrie: Poarta dădea firmanul de investitură a lui Carol I, prin care se renunța implicit la „nota restrictivă” de recunoaștere a unirii din timpul lui Cuza și accepta unirea deplină, indiferent de domnitor.

1. Analizați principiul separației puterilor în stat în Regulamentele Organice și Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris și Constituția din 1866.
2. Argumentați necesitatea aducerii unui principe străin pe tronul Principatelor Române.

ROMÂNIA SUB SEMNUL INDEPENDENȚEI

*liberalii → Rusia
conservatorii → Austro-Ungaria & Germania*

CAROL I (1839-1914)

1866-1881, ȘI REGE, 1881-1914

*Alexandru Gorceakov
4 aprilie 1877
Dimitrie Stancu & Kogălniceanu*

Încă de la începutul domniei sale, Carol I și-a făcut cunoscută dorința de a modifica raporturile cu Imperiul Otoman și de a câștiga suveranitatea țării. În 1873, domnul ridicase deschis problema independenței în Consiliul de Miniștri, iar în 1876 susținea că problema orientală nu-și va găsi rezolvarea decât o dată cu destrămarea Imperiului Otoman.

Ideile lui Carol erau în concordanță cu cele ale clasei politice; existau însă în interiorul acestei elite păreri diferite asupra căilor și metodelor prin care România își putea obține statutul politico-juridic de stat independent.

Cei mai mulți liberali, printre care Ion C. Brătianu, Mihail Kogălniceanu, Vasile Boerescu, erau favorabili apropierei de Rusia și acțiunii deschise împotriva otomanilor. Această mare putere era singura interesată să sprijine mișcarea de eliberare națională, deoarece urmărea destrămarea Imperiului Otoman și controlul strâmtorilor Bosfor și Dardanele.

Conservatorii s-au opus acestor tendințe în politica externă, susținând inițial menținerea regimului de garanție colectivă inaugurat în 1856; formația lor germană a inspirat ideea că pericolul nu vine dinspre Austro-Ungaria, ci dinspre Rusia, văzută ca un posibil dușman după hotărârile Congresului de la Paris din 1856. Așadar, în opinia lor, obținerea independenței depindea de relațiile diplomatice cu Germania și Austro-Ungaria.

În primăvara anului 1876, problema orientală s-a agravat: izbucnea răscoala bulgară, se declanșau revoluția junilor turci și apoi războiul sârbo-muntenegreno-otoman. România și-a exprimat prin note diplomatice poziția de neutralitate.

Noul guvern liberal condus de Ion C. Brătianu a trecut la inițiative diplomatice menite să pregătească posibila participare la un conflict cu otomanii; în august primul-ministru a avut o întrevedere cu împăratul Franz Joseph I la Sibiu, iar în septembrie s-a deplasat la Livadia pentru a-i întâlni pe țarul Alexandru al II-lea și pe cancelarul Alexandr Gorceakov. Negocierile s-au încheiat însă fără o înțelegere privind independența și fără semnarea unei convenții româno-ruse care ar fi reglementat trecerea trupelor ruse pe teritoriul nostru.

Convenția a fost semnată abia la 4 aprilie 1877 de baronul Dmitri Stuart, reprezentantul Rusiei în România, și de Kogălniceanu, ministrul nostru de externe [D.]. Era stabilită trecerea armatelor ruse pe teritoriul românesc în regimul rezervat armatelor prietene, cheltuielile fiind suportate de guvernul rus. Actul fixa într-o anexă drumul pe etape spre Dunăre, care ocolea Bucureștiul, și numea comisarii pentru raporturile cu instituțiile românești. Imediat, decretul de mobilizare a chemat sub arme 100 000 de persoane, din care 58 000 formau armata operativă, slab înarmată și echipată. Armata română intra în acțiune preluând apărarea Dunării pe linia Turnu Severin-Călărași. Adunarea și Senatul au votat moțiuni prin

[...] în înțelegere cu celelalte puteri scop a îmbunătăți soarta creștinilor dominației sultanului [...] Rusia se aștepta a menține și apăra integritatea teritoriului a României pentru ca nici un interes sau vreo primejdie să nu amenințe pentru România din faptul trecerii trupelor rusești pe teritoriul ei."

Convenția româno-rusă din 4 aprilie 1877

D₂

„În stare de răzbel cu legăturile rupte, ce suntem? Suntem independenți, suntem națiune de sine stătătoare [...] Ce am fost înainte de declararea răzbelului? Fost-am noi dependenți către turci? Fost-am noi provincie turcească? [...] Avut-am noi pe sultan ca suzeran? Străinii au zis aceasta; noi nu am zis-o niciodată.”

*Proclamația de independență a României
din 9 mai 1877*

S₁

Poziția Marilor Puteri față de proclamarea independenței României

- *Imperiul Otoman*: aprecia România ca „rebelă” și protesta vehement
- *Marea Britanie*: considera proclamarea independenței o încălcare a tratatelor
- *Franța și Italia*: adoptau o atitudine rezervată
- *Rusia*: recunoștea independența de facto, dar nu și de iure
- *Austro-Ungaria și Germania*: își rezervau dreptul de a se pronunța după război

S₂

Tratatul de pace de la San-Stefano

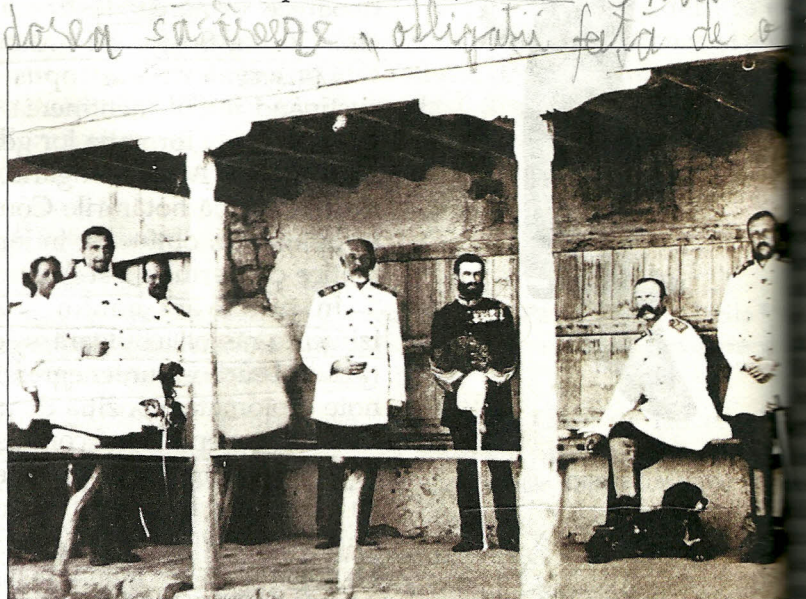
- independența României și a Serbiei
- Bulgaria devenea mare principat sub dominația Porții
- autonomia Bosniei și a Herțegovinei
- neutralitatea Dunării
- trupele rusești din Bulgaria făceau legătura cu Rusia prin România și prin unele porturi ale Mării Negre
- Rusia schimba Dobrogea cu Delta și Insula Șerpilor (primite de la otomani în contul unei părți din despăgubirile de război) cu cele trei județe din sudul Basarabiei

care declarau starea de război cu Imperiul Otoman, dar nu s-au pronunțat asupra independenței. În 9 mai 1877, la o interpelare a lui Nicolae Flea, președintele României, Mihail Kogălniceanu răspundea printr-un discurs [D₂] ce proclama independența.

Armata rusă ajungea la Dunăre în iunie și înainta pe marele drum către Balcani.

Cheia victoriei în Balcani era luarea Plevnei, un puternic punct de fortificații cu o poziție strategică însemnată, condusă de Căpitanul pașa. Plevna controla drumurile Vidin-Târnovo și Nicopol-Constantinopol; de aici otomanii puteau surprinde și înclina coloana principală rusă ce se îndrepta spre pasul Șipca și Buzău. Ignorând forța armatei otomane, armata rusă a declanșat, în iunie, un atac total nepregătit și cu un efectiv militar mic. Înaintarea în Buzău a fost condusă de arhiducele Nicolae, s-a oprit la Plevna, unde atacurile rusești au fost sângeros respinse.

În aceste condiții, arhiducele Nicolae a cerut principelui de Bulgaria intervenția armatei române la sud de Dunăre, neacceptată atunci de partea rusă. Divizia 4 și o parte din Divizia 3 au fost trimise la Dunărea. România insista să se încheie o convenție militară de colaborare care să precizeze individualitatea armatei române. În urma tratatelor dintre țară, arhiduce și principele României, din iunie 1877, s-a acceptat constituirea unui front românesc sub comanda lui Carol I, dar a fost respinsă convenția scrisă.

CAROL I ȘI ALEXANDRU AL II-LEA, ȚARUL RUSIEI, LA RADENIȚA, PE FRONTUL DIN BULGARIA

Noul atac asupra Plevnei, organizat de ziua onomastică a țarului, s-a încheiat doar cu cucerirea redutei Grivița I; următorul atac era asediul. La sfârșitul lunii noiembrie, Plevna a căzut. Comandantul ei s-a predat ofițerilor români. Armata română a participat la această operațiune cu 41 de batalioane și 112 tunuri, cele mai moderne din Europa. Luptele au continuat cu înaintarea armatei ruse spre Balcani, românii având misiunea să apere vestul pe direcția Vidin-Belogradcik.

În februarie 1878 s-a încheiat armistițiul ruso-otoman, urmat de pacea de la San-Stefano. Delegatul României la tratative, comisarul

roman, dar nu s-a
Nicolae Fleva, p
ndea printr-un d

înainta pe mâr

ei, un puternic

ă, condusă de C

no și Nicop

surprinde și în

asul Șipca și B

declanșat, în iu

Înaintarea în B

levna, unde at

rut principelui

re, neacceptat

n Divizia 3 au

enție militară d

tei române. În

României, din a

nesc sub coman

Rusia

ta de o

LA RADENIȚA,

ria cel

nomastică a țar

următorul pla

levna a capitul

nata română p

și 112 tunuri K

tinuat cu înain

nea să apere fl

o-otoman, urm

tratative, colo

ESIVITATEA REÎNTOARCERII
ARMATELOR ROMÂNE
ÎN BUCUREȘTI, 1878

LA RADENIȚA,

ria cel

nomastică a țar

următorul pla

levna a capitul

nata română p

și 112 tunuri K

tinuat cu înain

nea să apere fl

o-otoman, urm

tratative, colo

Erachie Arion, a fost împuternicit să susțină recunoașterea independenței și retrocedarea grurilor Dunării până la brațul Sf. Gheorghe.

Rusia a hotărât însă reanexarea județelor din sudul Basarabiei, declarând deschis că-și rezervă dreptul de a le schimba cu Dobrogea.

În țară dezbaterile parlamentare au respins însă soluția rusă, susținând menținerea integrității teritoriale.

Tratatul de la San-Stefano [S₂] nemulțumea și mari puteri ca Anglia, îngrijorată de poziția câștigată de Rusia în Balcani, și Austro-Ungaria, care nu primea Bosnia și Herțegovina. Germania a preluat misiunea de reconciliere și a organizat noi tratative de pace. Între timp, Rusia a declarat că nu este în nici un fel angajată față de România, convenția din 1877 referindu-se doar la raporturile româno-otomane, nu și la cele ruso-române. În aprilie 1878, erau aduse din Balcani în România trupe și începea aplicarea planului de ocupare militară.

Delegația României care a participat la Congresul de la Berlin a fost condusă de Ion C. Brătianu și de Mihail Kogălniceanu. Ministrul de externe român revendica în discursul său garantarea integrității teritoriale, interzicerea trecerii trupelor ruse pe teritoriul României, dreptul la despăgubiri de război, recunoașterea independenței și a neutralității țării. Prin tratatul final semnat la 1 iulie [S₃], independența era recunoscută imediat de Rusia, Imperiul Otoman, Serbia, Austro-Ungaria și abia în 1880 de către Franța, Anglia și Germania.

Suveranitatea națională a îngăduit afirmarea unei politici externe proprii, a permis instituirea unui sistem protecționist necesar dezvoltării economice, a creat condiții pentru consolidarea sistemului politico-instituțional.

S₃

Iulie 1878

Tratatul de pace de la Berlin

- teritoriul Dobrogei, al Deltei și al Insulei Șerpilor revine României, conform articolelor 43-47
- independența condiționată de:
 1. schimbarea articolului 7 al Constituției din 1866
 2. acceptarea schimbului făcut de Rusia la San Stefano
- recunoștea independența Serbiei și a Muntenegrului
- Bosnia și Herțegovina intrau în „administrarea” Austro-Ungariei
- principatul Bulgariei era redus teritorial, formându-se în sudul său Rumelia Orientală, condusă de un guvernator creștin numit de Poartă
- Anglia primea insula Cipru

D₃

„A fost un timp când țara noastră era un câmp deschis pentru lupte și bătălii, dar acest câmp a fost îngrădit pentru totdeauna de către garanția colectivă a marilor puteri [...] în toate împrejurările guvernul princiar a avut drept deviză a atitudinii sale neutralitatea și păstrarea ordinii, aceste două condiții esențiale care-i sunt impuse de tratate și care fac din România, Belgia Orientalului.”

Nota diplomatică a lui Lascăr Catargiu din ianuarie 1876

D₄

„Intervenți în Peninsula Balcanică, faceți războiul în orice condiții, pentru că războiul acesta ar constitui un titlu pe care Rusia n-ar putea să-l conteste și ar sili-o mai riguros decât toate angajamentele contractate.”

Prințul Ipsilanti despre necesitatea participării armatei române la conflictul ruso-otoman din 1877-1878

Dicționar

DE FACTO, în fapt; ceea ce există în practică.

DE IURE, de drept; ceea ce există în teorie. **INTEGRITATE TERITORIALĂ**, principiu de drept internațional potrivit căruia fiecare stat are dreptul să-și exercite deplin și nestingherit suveranitatea asupra teritoriului său.

REDUȚĂ, mic fort de apărare, de formă poligonală, înconjurat de șanțuri.

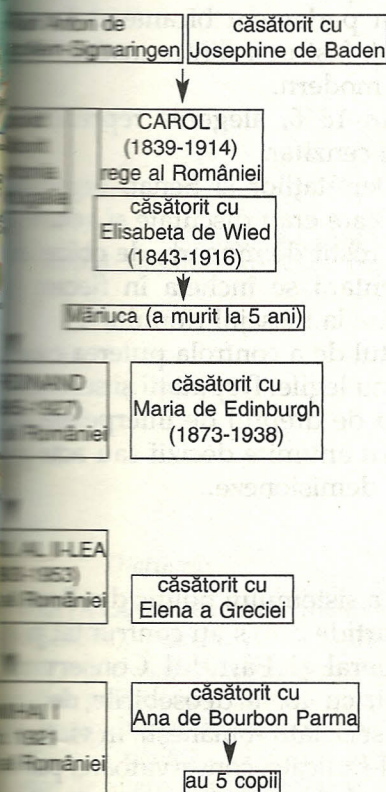

EUROPA CENTRALĂ ȘI DE SUD-EST LA 1878

1. Argumentați atitudinea Marilor Puteri față de proclamarea independenței stat a României. Folosiți [S₃].
2. Descrieți războiul din 1877-1878 cu ajutorul hărții. Precizați **int** geopolitice ale puterilor din zonă!
3. Considerați participarea efectivă a României la conflictul ruso-otoman o greșeală politică? Ar fi fost recunoscută independența și fără **colaborare** militară? Argumentați răspunsul vostru, folosindu-vă și de [D₄].
4. Comparați prevederile celor două tratate de pace!

PRINCIPALELE INSTITUȚII ALE STATULUI ROMÂN MODERN ȘI PARTIDELE POLITICE

Familia regală a României

Sistemul politic al României moderne a avut la bază Constituția din 1866, care a creat fundamentul democratic al vieții politice.

România a intrat în rândul monarhiilor constituționale, în cadrul cărora suveranul era doar arbitru și factor de echilibru. Rolul principal îl aveau partidele politice, care din 1895 au venit la putere prin mecanismul alternanței la guvernare.

Parlamentul, ales prin vot censitar, a fost spațiul consacrat al disputelor pe seama legilor propuse de partidele politice.

Monarhia

Rolul monarhiei în istoria României moderne a fost fundamental. Domnitorul, apoi regele își exercita atribuțiile în limitele actului din 1866, care îi oferea largi prerogative politice, legislative, militare și executive.

Deși sistemul de guvernare era reprezentativ, în practica politică puterea executivă avea întotdeauna un cuvânt de spus, deoarece domnitorul putea dizolva corpurile legiuitoare și putea numi și revoca miniștrii.

Simbolul monarhiei constituționale românești a fost Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen. A domnit aproape jumătate de secol, timp în care s-au petrecut evenimente istorice majore în care s-a implicat din plin.

După anii 1870-1871, când au loc manifestări antidinastice, Carol a căutat să impună o domnie autoritară cu acordul Puterilor garante și al conservatorilor. Nu și-a atins obiectivul, dar și-a consolidat substanțial poziția politică.

Anii 1878-1881 au însemnat consolidarea dinastiei: acordarea titlului de Alteță Regală, proclamarea Regatului și încoronarea lui Carol ca rege al României, încheierea „pactului de familie” [S₁].

Personalitate echilibrată și cu o educație deosebită, integru din punct de vedere moral, disciplinat și riguros [D₁], regele Carol a reușit să modereze disputele politice dintre liberali și conservatori, a protejat sistemul bipartit, a încurajat modernizarea statului și a sprijinit mișcarea națională a românilor din afara granițelor.

De la începutul domniei s-a sprijinit pe conservatori. I.G. Duca explica acest lucru prin grija deosebită pentru soarta dinastiei pe care o vedea susținută și apărată, dacă se baza pe marii proprietari funciari, considerați a avea „fire dinastică”. A conlucrat și cu liberalii, aflați mai mult timp la guvernare, deoarece aceștia erau dornici să adopte măsuri cu caracter reformativ în folosul statului român.

Cu stilul său ironic, Constantin Argetoianu nota că P.N.L. era obișnuit „să domnească în Țara Românească și să supună și pe rege voinței sale”.

I.G. Duca, *Amintiri politice*

REGELE CAROL I ȘI REGINA ELISABETA

D₂

„Regele Carol era unul din cei mai buni oameni și din cei mai înțelepți demnitari, pe care i-am întâlnit și eu am avut a face în viață cu mulți suverani [...]. Tăria lui se întemeia pe răbdare, pe tenacitate, pe simțul datoriei ce dovedea chiar în amănunte, pe înalta concepție [...] ce o avea despre menirea sa de demnitar.”

Prințul Bülow, *Din viața Regelui Carol I*

Cronologie

1875

Începe construcția la Castelul Peleş, reședința de la Sinaia a Casei Regale.

1878

Septembrie: Parlamentul a hotărât să acorde lui Carol I titlul de Alteță Regală.

1881

14 martie: Parlamentul a votat Legea prin care România devenea regat.

10 mai: Carol I și Elisabeta de Wied au fost încoronati ca rege și regină ai României; la încoronare, Carol a primit coroana confecționată din oțel luat din tunurile capturate la Plevna.

18 mai: s-a reglementat succesiunea la tron prin „pactul de familie”; moștenitor al tronului a fost proclamat prințul Ferdinand de Hohenzollern-Sigmaringen, nepotul de frate al regelui Carol I.

1884

Parlamentul a votat legea înființării Domeniilor Coroanei.

Chemat pe tronul României pentru a consolida poziția în plan internațional, Carol I a desfășurat o intensă activitate în plan externă; s-a dedicat cuceririi independenței; a alăturat România Triplei Alianțe și a implicat-o în războaiele balcanice. Titu Maiorescu aprecia că regele Carol „duce singur politica noastră externă”.

Însă regele nu a uitat să colaboreze cu personalitățile politice vremii, Ion C. Brătianu, D.A. Sturdza, Lascăr Catargiu, P.P. Carp, Ionel Brătianu, demonstrând reale calități de om politic [D₁, I].

Parlamentul

Constituția a stat la baza vieții parlamentare din anii 1860. Reprezentanța Națională era un parlament bicameral format din Senat și Adunarea Deputaților. A fost una dintre instituțiile fundamentale ale statului român modern.

Conform Legii electorale din 1866, alegerea reprezentanților națiunii se făcea pe baza votului censitar.

Dezbaterile din Adunarea Deputaților și Senat, organizate în sesiuni de câte 4-5 luni, timp în care erau discutate și votate legile, începeau cu „mesajul tronului”, rostit de monarh, de obicei în luna noiembrie. Activitatea parlamentară se încheia în fiecare an cu „răspunsul Corpurilor Legiuitoare la mesajul tronului”.

Parlamentul își exercita dreptul de a controla puterea executivă urmărind modul în care se aplicau legile. Deputații și senatorii, ales cei din opoziție, se foloseau de dreptul de interpelare, cerând unor miniștri să răspundă pentru anumite decizii sau acte pe care ei le considerau ilegale sau înțelese în mod greșit și câteodată obligându-i chiar să demisioneze.

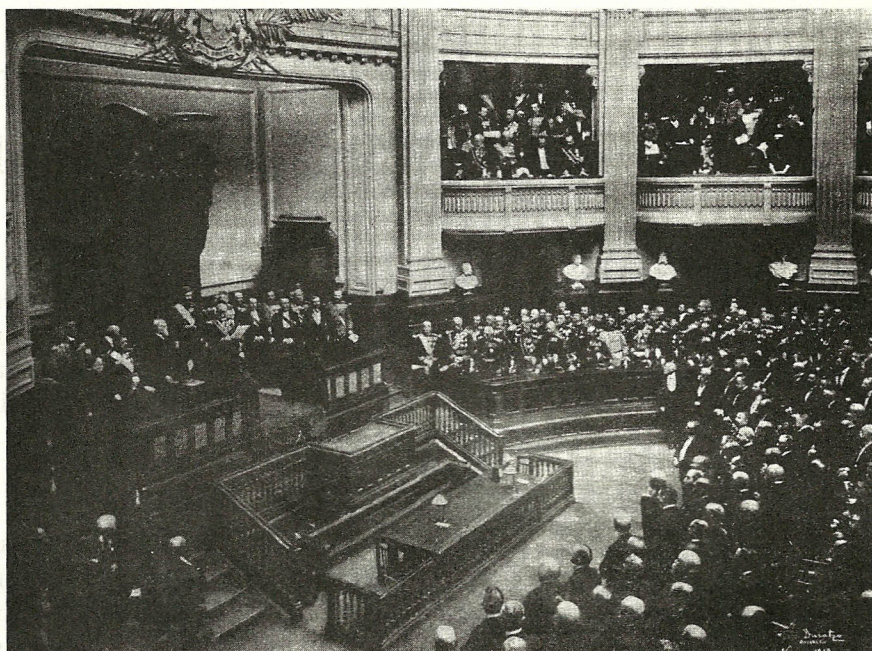
Partide politice

Pluralismul a fost o trăsătură a sistemului politic din România această perioadă. Principalele partide care s-au confruntat pe scena politică, Partidul Național Liberal și Partidul Conservator, au participat la guvernarea țării și, cu toate deosebirile de interes, au acționat în vederea modernizării societății românești. În viața politică au mai existat și disidențe liberal-radicală, conservatoare, partide de orientare social-democrată sau socialistă.

S₂

Principalele partide și grupări politice (1866-1914)

Anul constituirii	Denumirea	Reprezentanți
1875	Partidul Național Liberal	Ion C. Brătianu, C.A. Rosetti, D.A. Sturdza, Ionel Brătianu, I.G. Duca
1880	Partidul Conservator	Lascăr Catargiu, Titu Maiorescu, P.P. Carp, Alexandru Lahovari, Gr. Cantacuzino, Take Ionescu
1882	Partida Țărănească	Constantin Dobrescu-Arbore, Vasile Kogălniceanu, Ion Mihalache
1893	Partidul Social Democrat al Muncitorilor din România	Constantin Mille, Ioan și Sofia Nădejde, Vasile Morțun
1910	Partidul Naționalist Democrat	Nicolae Iorga, A.C. Cuza

REGELE CAROL I,
ÎN MESAJUL TRONULUI, 1913

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, s-a încercat organizarea unui partid țărănesc. Inițiativa a aparținut învățătorului Constantin Dobrescu-Argeș, care se inspira dintr-o serie de idei conservatoare și radicale cu privire la emanciparea economică și morală a lumii rurale.

Inițiativa a fost reluată mai târziu, dar n-a avut succes decât după primul război mondial, când s-a constituit un Partid Țărănesc.

Mișcarea socialistă s-a afirmat la sfârșitul secolului al XIX-lea prin intelectualii cu vederi de stânga și prin publicații precum *Contemporanul* sau *Emanciparea*. Un teoretician al mișcării a fost Constantin Dobrogeanu-Gherea, autorul primului program socialist din România, intitulat „Ce vor socialiștii români?”.

În 1899, prin „trădarea generoșilor”, P.S.D.M.R., bazat pe ideile socialiste ale epocii — introducerea votului universal, răscumpărarea marii proprietăți, drepturi politice și economice pentru muncitori —, s-a dizolvat. Mișcarea socialistă a supraviețuit în cercurile socialiste și în organizațiile sindicale. În 1910, a fost organizat Partidul Social Democrat din România.

În cadrul P.N.L., în 1884, s-a creat gruparea radicală condusă de C.A. Rosetti, iar după moartea sa de Gheorghe Panu.

După 1895, s-a constituit gruparea condusă de P.S. Aurelian, numită „drapelistă” după officiosul acestuia, *Drapelul*. Din partid au ieșit câteva facțiuni conduse de Grigore Vernescu și Nicolae Flea, dar aceste disidențe nu au afectat unitatea partidului.

Și Partidul Conservator a cunoscut desprinderi, mai importante fiind cea a lui Take Ionescu, care a format în 1908 Partidul Conservator Democrat, și cea a lui Nicolae Filipescu, care în 1915 a ieșit din partid din cauza politicii sale filoantantiste.

1. Precizați principalele trăsături ale sistemului politic din România în anii 1866-1914.
2. Ce legi și măsuri au fost adoptate în vederea consolidării monarhiei?
3. Prezentați instituția monarhiei folosindu-vă de [D₁, D₂].
4. Menționați principalele partide și grupări politice. Cum vă explicați apariția unor disidențe interne și externe?

Dicționar

PREZANȚĂ LA GUVERNARE (rotativă sau permanentă), practică politică prevăzută în Constituția din 1866, conform căreia puterile de guvernare sunt chemate alternativ să funcționeze; în România a funcționat din 1895 până în 1918 și a fost concepută de alternarea liberalilor și a conservatorilor

INTERPELARE, procedură de control parlamentar, constând în dreptul unui deputat sau senator de a cere explicații guvernului în legătură cu modul de exercitare a unor probleme politice, administrative, diplomatice etc.

SAJUL TRONULUI, comunicare rostită de rege, cu prilejul deschiderii sesiunii parlamentului, în care erau prezentate problemele țării și recomandările privind activitatea lor.

MONARHIE CONSTITUȚIONALĂ, formă de guvernământ în care puterea supremă aparține unei singure persoane (rege) ale cărei prerogative sunt limitate prin constituție.

RESPONSABILITATE MINISTERIALĂ, răspunderea unui ministru de resort de a fi responsabil pentru contrasemnarea unei legi sau a unor acte emise de guvern, sancționate de suveran.

consolida poziția
isă activitate în
i; a alăturat Ro
canice. Titu Ma
noastră externă
sonalitățile poli
r Catargiu, P.P.
om politic [D₁, D₂]

re din anii 1866
bicameral forma
ntre instituțiile

erea reprezentat

Senat, organiza
tate și votate
arh, de obicei în
eia în fiecare a
tronului”.

la puterea exec
tații și senatori
e interpelare, c
izii sau acte po

politic din Româ
confruntat pe
ul Conservator
sebirile de ide
lești. În viața po
rvatoare, parti

(1866-1914)

prezentanți

tianu, C.A. Rose
lza, Ionel Brătia
G. Duca

giu, Titu Maio
Alexandru Lahov
zino, Take Ione

Dobrescu-Arge
Kogălniceanu,
Mihalache

antin Mille,
Sofia Nădejde,
le Morțun

orga, A.C. Cuz

MIJLOACELE CULTURALE ȘI ECONOMICE ALE MODERNIZĂRII

Societăți și asociații culturale înființate după 1859

- 1861: Astra — Sibiu
- 1863: Societatea „Junimea” — Iași
- 1865: Societatea culturală „Ateneul Român” — București
- 1868: Societatea Filarmonică Română — București
- 1870: Societatea pentru fond de teatru român — Deva
- 1908: Universitatea populară „Nicolae Iorga”, Vălenii de Munte
- 1909: Societatea Scriitorilor Români din București

ATENEUL ROMÂN
CONSTRUIT ÎN 1886-1888

Presa

În România a fost favorizată de răspândirea tipografiilor, de tradiția gazetărească și de înființarea asociațiilor gazetărești. Au apărut numeroase publicații periodice, mari cotidiene, reviste de specialitate, pe anumite domenii, ziare ale partidelor politice:

- 1857: *Românul* — C.A. Rosetti
- 1878: *Timpul* — M. Eminescu; I.L. Caragiale; I. Slavici
- 1884: *Universul* — Luigi Cazzavillan
- 1885: *Epoca* — B. Ștefănescu Delavrancea; E. Lovinescu
- 1888: *Adevărul* — Al. Beldiman; C. Mille
- 1902: *Luceafărul* — O. Goga (Budapesta)

Cultura a fost un alt aspect de seamă al modernizării României. Literați, artiști, oameni de știință au deschis drumuri noi și înființat instituțiile culturale fundamentale pentru un stat modern. Au cultivat valorile artistice și științifice care au sincronizat și România în lumea civilizată.

Academia Română

Înființată ca „Societatea literară română” (1866), ulterior Societatea Academică Română, Academia Română primește această denumire în anul 1879. Ea avea trei secții: literatură, istorie, științe.

Din inițiativa unor oameni de cultură din toate provinciile de români se forma, în 1866, o societate literară care avea ca scop inițial stabilirea ortografiei, gramaticii și editarea dicționarului românesc. Treptat, s-au alăturat nu numai filologi și istorici, ci și personalități din domeniul economiei, medicinei, științelor etc. Din 1879, scopul principal al Academiei Române a fost promovarea „culturii, limbii și istoriei naționale, a literelor, științelor și artelor frumoase”.

Din acest for au făcut parte importanți oameni de cultură. Literatură: Bogdan-Petriceicu Hasdeu, Titu Maiorescu, Alexandru D. Xenopol, August Treboniu Laurian, Ioan Slavici, George C. Barbu Ștefănescu Delavrancea etc.

Istorie: Mihail Kogălniceanu, Nicolae Iorga, George C. Barbu Ștefănescu Delavrancea, A.D. Xenopol, Dimitrie Onciul, Vasile Pârvan, Alexandru Odobescu etc.

Științe: economiștii P.S. Aurelian și Ion Ghica, medicii Nicolae I. Bărbulescu, Victor Babeș, Ion Cantacuzino, matematicienii Spiru

LE MODERNIZĂRII

l modernizării Ro
is drumuri noi și
tru un stat moder
u sincronizat și

(1866), ulterior So
imește această tî
storie, științe.
toate provinciile
erară care avea
area dicționarulu
logi și istorici, c
inei, științelor n
ei Române a fo
, a literelor, știin

UNIVERSITATEA DIN IASI

Dimitrie Pompei, Gheorghe Țițeica, chimiștii Nicolae Teclu, Petru Poni, agronomul Ion Ionescu de la Brad, fizicianul Emil Bacaloglu, inginerul Anghel Saligny, geograful Simion Mehedinți, biologul Emil Racoviță, biologul Grigore Antipa, botanistul Dimitrie Brândză.

Academia a rămas până astăzi cea mai importantă instituție de cultură a României.

Învățământul

Legea din 1864 fixase cadrul organizatoric și de dezvoltare pentru învățământul primar, secundar și universitar. Populația școlară era în creștere, deși analfabetismul continua să fie o problemă pentru România [T_1 , T_2].

Dezvoltarea învățământului a mai făcut un pas în 1893, când a fost votat proiectul de lege propus de Take Ionescu. Acest proiect reorganiza învățământul primar și îi dădea un caracter practic. Cățiva ani mai târziu, Petru Poni înființa primele grădinițe în mediul rural și se preocupa de îmbunătățirea programelor școlilor care pregăteau viitorii învățători.

Cel mai important rol în modernizarea învățământului românesc de toate gradele l-a avut pedagogul, matematicianul și astronomul Spiru Haret. El a inițiat culturalizarea și alfabetizarea în mediul rural și a organizat programe speciale de pregătire a învățătorilor.

După înființarea universităților din Iași și București, au fost organizate și alte noi instituții de învățământ superior: Facultatea de Medicină, Școala de Arte Frumoase, Școala Superioară de Poduri și Șosele etc.

În această perioadă au apărut primele organizații ale corpului didactic, publicații consacrate școlii și problemelor pedagogice, primele asociații studențești. În Transilvania, limba română era admisă ca limbă de predare în învățământul primar și confesional. Însă în timpul regimului dualist, limba maghiară a devenit obligatorie pentru predarea tuturor obiectelor de studiu.

STINTA DE CARTE ÎN ROMÂNIA

	1899	1912
de ani	4 694 288	5 716 400
de carte	22%	39,3%

ÎNSCRIȘI ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR
1870-1880

	Elveția	Olanda	Belgia
300 000	432 000	545 000	

eni de cultură.
u Maiorescu,
vici, George Co

ga, George Ba
Alexandru Odo
→ parintele
medicii Nicola
aticienii Spiru H

Cronologie

1879

Începe construirea căii ferate Buzău-Mă-rărești, prima cale ferată executată de statul român.

1881

Se înființează Bursa din București, prima bursă de valori din România.

1882

Este introdus iluminatul electric în București.

1883

Se înființează prima linie telefonică particulară din București.

1894

Primul tramvai electric

1895

Este inaugurat podul de la Cernavodă, proiectat și construit de Anghel Saligny, la acea vreme cel mai lung pod din Europa.

Dicționar

MODERNISM, curent sau tendință, manifestat în special în arta și literatura secolului al XX-lea, caracterizat prin negarea tradiției și prin adoptarea unor noi principii de creație.

MODERNITATE, în sens general, caracteristica de a fi modern, respectiv ceea ce este diferit sau chiar opus preceptelor, normelor și practicilor tradiționale, referindu-se la produse ale culturii, instituții, forme de organizare socială etc.

TRADIȚIONALISM, curent sau tendință care cultivă sau supraevaluează elementele tradiționale.

1. Comentarii [T₁, T₂].

2. Explicați rolul presei în România modernă.

3. Folosindu-vă de cunoștințele de literatură română și universală, găsiți câte trei caracteristici pentru clasicism, romantism și realism.

4. Prezențați, folosind și cunoștințele de literatură română, principalele curente politice și culturale de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

La nivel superior exista o catedră de limba română la universitățile din Budapesta și Cluj, care beneficiau de subvenții din partea bisericii românești și a fundațiilor particulare pentru studii de limbă și literatură română. Nici în Bucovina sau Basarabia învățământul românesc nu a avut sprijin din partea statului, iar limba de predare era germană sau rusa. La Universitatea din Cernăuți s-a înființat totuși o catedră de limba și literatură română. În 1912, istoricul Ion Nistor a organizat o conferință de istoria românilor.

Au fost deschise colecții și muzee care au păstrat și valori culturale importante. La începutul secolului al XX-lea au fost înființate Muzeul Național de Artă Veche Românească, Muzeul Botanic din București, Muzeul de Științe ale Naturii, Filarmica și Opera.

Regele Carol I și regina Elisabeta — Carmen Sylva, ca poezie, au sprijinit și stimulat material talentele deosebite și realizările științifice de valoare, au patronat manifestările culturale ale timpului.

Statul, agent al modernizării

Cucerirea independenței de stat a deschis perspective de dezvoltare a economiei românești: crearea unui sistem bancar și acorduri comerciale, extinderea rapidă a căilor ferate, dezvoltarea transporturilor și a industriei etc.

Industria a fost lipsită de capital autohton, de cadre tehnice calificate, de mașini și materii prime. În consecință, politica economică nominalistă, oamenii de cultură au susținut că încurajarea industriei naționale se putea realiza printr-un program de măsuri protective. Cadrul legislativ a vizat mai ales dezvoltarea principalelor ramuri industriale: industria alimentară, forestieră, petrolieră și metalurgică.

Legea generală a tarifelor din 1886 iniția protecționismul, a impozite și de taxe vamale la importul de mașini, reduceri în transportul feroviar și teren în folosință gratuită pentru agricultură și construcții.

Până în anul 1914, agricultura a rămas cea mai importantă ramură economică. Principalul progres în agricultură a fost creșterea producției de cereale.

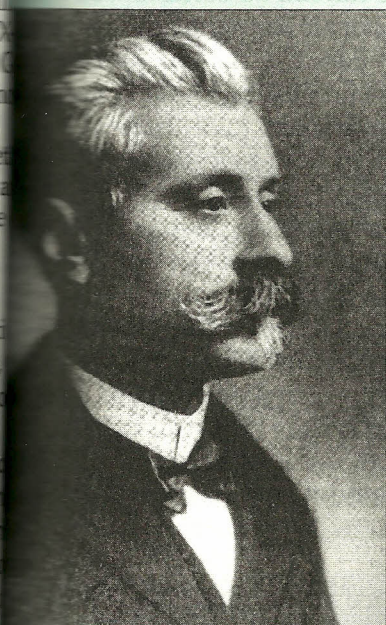
Marea proprietate reprezenta în jurul anului 1900 aproape 50% din suprafața arabilă a țării. În același timp, aproape 50% din totalul țărănimii nu posedă pământ suficient.

După anul 1900, agricultura a fost înzestrată cu mașini și mijloace de transport care nu au determinat însă o creștere însemnată a productivității muncii. Baza relațiilor agrare au rămas învoielile agricole. Sistemul de muncă și produse și munca la tarla au complicat situația țărănimii.

Progresele în domeniul industriei și accesul la piața internă au fost posibile și datorită modernizării mijloacelor de transport și de comunicații. Mecanizarea comunicațiilor, utilizarea telefonului au favorizat tranzacțiile, iar extinderea rețelei de căi ferate și a șoselelor a influențat creșterea volumului transporturilor.

Finanțele publice și creditul au constituit un alt sector în care statul a intervenit activ în scopul dezvoltării relațiilor capitaliste.

STUDIU DE CAZ: Spiru Haret și modernizarea învățământului românesc

SPIRU HARET (1851-1912)

Spiru Haret (1851-1912) s-a născut la Iași, în familia unui funcționar. A fost bursier al Liceului Sf. Sava și student la Facultatea de Științe din București. În 1878, a obținut la Paris, unde se afla ca bursier, titlul de doctor în științe matematice.

Întors în țară, a fost profesor de mecanică rațională, algebră și geometrie analitică la Universitatea din București. În 1892, a devenit membru al Academiei Române.

Activitatea sa politică în P.N.L. este legată de educație și învățământ: inspector general, secretar general al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, apoi de trei ori ministru în mai multe guverne liberale între anii 1897 și 1910.

În această calitate, a condus reforma învățământului secundar și superior din 1898, înființând cele trei secțiuni ale claselor V-VIII (cursul superior) clasică, modernă și reală. Legea din 1898 a instituit certificatul de absolvire (bacalaureatul) și a stimulat metodele noi în predarea tuturor disciplinelor. Profesorii erau numiți în funcție de valoare. Un an mai târziu, Haret a propus spre votare o lege a învățământului profesional cu planuri de instrucții și statute speciale pentru școlile de arte și meșteșuguri, liceele militare, seminarele teologice.

Pentru a da învățătorilor o pregătire adecvată, Haret a reorganizat școlile normale. În programe au fost introduse lucrările practice agricole, considerându-se că „învățătorul să fie sătean el însuși și prin urmare să păstreze iubirea pământului și deprinderea de a-l lucra”.

A înființat, tot pentru învățători, „Biblioteca pedagogică”, în cadrul căreia se tipăreau, prin Casa Școalelor, traduceri din literatura pedagogică. Prin circularele sale repetate, a determinat sporirea localurilor de școală: între 1897 și 1910, s-au ridicat în toată țara 2 343, din care 1 980 cât timp Haret a fost ministru.

Pentru că bugetul statului și al comunelor nu îngăduia gratuitatea unor cărți necesare școlilor, a dispus ca editarea lor să fie făcută de minister pentru a le ieftini.

Spiru Haret este cel care a înființat grădinițele de copii din România, a încurajat concursurile de cărți didactice. A susținut reviste ca *Școala română*, *Convorbiri didactice* etc., a creat școli de adulți și cantine pentru copiii săraci și a inițiat turismul școlar. În 1904, a înființat Școala Superioară de Arhitectură și Comisia Monumentelor Istorice.

Supranumit „omul școlii” pentru opera sa reformatoare, Spiru Haret este considerat organizatorul școlii moderne românești [D₁].

Tribuna Învățătorului,
Buzău, 1932

ROMÂNII DIN AFARA GRANIȚELOR

T₁

Românii din afara granițelor României

1. Ungaria	2 785 000
2. Basarabia	1 092 000
3. Banat, Banatul sârbesc și Craina (Valea Timocului)	906 980
4. Macedonia	500 000
5. Bucovina	230 000
6. Bulgaria	96 502

D₁

„Nici un om politic român nu aspiră să anexeze Macedonia, nici să fondeze acolo un stat român. Ținem însă ca naționalitatea românilor din Macedonia să fie păstrată și garanția că ei vor putea să se cultive în limita lor în toată libertatea.”

Take Ionescu

D₂

„Națiunea română, religiunea greco-catolică ca atare, și religiunea greco-orientală, se recunosc prin lege [...] întocmai ca și celelalte trei națiuni și patru confesiuni recunoscute ale Transilvaniei. [...] Națiunile recunoscute prin lege și adecă, națiunea Maghiarilor, Săcuilor, Sașilor și a Românilor [...] sunt pe deplin egal îndreptățite și ca atari se folosesc în sensul constituțiunii transilvane de asemenea drepturi politice.”

Articol de lege despre efectuarea egalei îndreptățiri a națiunii române și a confesiunilor ei, 1863

D₃

„Cele trei limbi ale țării, adică limba ungară, germană, română sunt egal îndreptățite în comunicarea publică oficioasă. [...]”

Limba de învățământ în școalele populare și medii, apoi institutele superioare de învățământ o decid aceia cari au de a îngriji pentru susținerea școalelor respective.”

Articol de lege privitor la întrebuintarea celor trei limbi ale țării în comunicațiunea publică oficioasă, 1863

După 1848, un număr mare de români au continuat să trăiască în afara granițelor Principatelor și apoi ale României: în Ungaria, în Principatul istoric al Transilvaniei, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina, în Basarabia și la sud și sud-vest de Dunăre, mai ales în Morava, Timoc și Vidin, dar și risipiți în tot cuprinsul Peninsulei Balcanice, unde sunt cunoscuți ca români macedoneni [T₁].

Aflați sub diferite administrații: ungară, austriacă, rusă, otomană, românii nu au reușit să participe la viața politică, dar au evidențiat apartenența la o comunitate distinctă printr-o activitate culturală.

Diaspora românească s-a format pe la jumătatea secolului al XIX-lea. Din Transilvania, Banat sau din Vechiul Regat, românii emigrat în S.U.A., Canada, America Latină etc. În noile lor patrii au organizat școli și biserici, au publicat ziare și reviste în limba română și au întemeiat comunități distincte, dar s-au și integrat, la fel ca și grupurile etnice, adoptând limba și modul de viață din țările de destinație.

Transilvania

Până la 1848, programele politice au menținut ideile Suprașilvane, recunoașterea națiunii române, a limbii române și a Bisericii ortodoxe. În acest spațiu, Biserica unită și cea ortodoxă, desigur, uneori, au susținut mișcarea națională.

În preajma revoluției de la 1848 se afirmă în lupta de emancipare a țării laici precum George Barițiu, editorul *Gazetei de Transilvania* și Simion Bărnuțiu, profesor la liceul unit din Blaj.

Etape în evoluția politică a Transilvaniei

1849–1860: regim neoabsolutist bazat pe centralizare, sistem represiv, reformism și modernizare economică.

1861–1866: regim liberal; Viena acceptă să transfere o parte a autorității organelor locale reprezentative cu atribuții executive și legislative, domină Dieta Transilvaniei și impun un pachet legislativ în cadrul programului național.

1867–1914: regim dualist austro-ungar; Transilvania este anexată la Ungaria. Budapesta promovează o identitate exclusiv maghiară a statului românesc. Românii contestă bazele regimului, revendică autonomia, ulterior recunoașterea lor ca unitate politică în cadrul Ungariei sau al Austriei federale.

Nici una din cererile românilor nu a fost soluționată de regimul neoabsolutist impus de contele Alexander von Teleki. Politica de germanizare culturală au limitat activitatea națională. Singura concesie a fost ridicarea episcopiei unite de la Blaj la Sibiu în 1854.

În perioada regimului liberal, românii au intensificat activitatea națională. Noua Dietă a Transilvaniei avea în componență 44 deputați români, 44 maghiari și 32 sași. Pentru prima dată românii din Transilvania puteau să influențeze direct acțiunile guvernului.

GRANIȚELOR

Componența etnică a Transilvaniei,
principalele comunități

	1850	1900	1910
români	59,5%	55,0%	53,7%
maghiari	26,0%	29,0%	31,6%
germani	9,3%	11,9%	10,7%

continuat să trăiească în Ungaria, în Banat, Maramureș, Crișana, Dunăre, mai ales în cuprinsul Peninsulei Balcanice. În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa. În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa.

În noile lor pașii, românii au fost revizuite în limba română și au fost integrate, la fel ca și celelalte, în țările de adăpost.

În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa.

În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa.

În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa.

În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa.

În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa.

În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa.

În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa.

În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa.

În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa.

În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa.

În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa.

În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa.

În 1848, mai ales în Transilvania, s-a organizat mișcarea revoluționară, care a avut ca scop unirea tuturor românilor în țara sa.

legislativă și să aducă modificări instituționale. Dieta și-a desfășurat activitatea în două sesiuni, în anii 1863–1864 înfăptuind cele mai importante puncte ale programului românesc prin două legi [D₂, D₃]: legea cu privire la egala îndreptățire a națiunii române și a confesiunilor ei și legea care declara româna limbă oficială a Transilvaniei, alături de maghiară și germană. În 1864, printr-o decizie imperială, biserica ortodoxă a fost ridicată la rang de mitropolie, sub conducerea lui Andrei Șaguna. În 1867 s-a inaugurat oficial monarhia dualistă. Imperiul, numit Austro-Ungaria, devenea o confederație: Austria, cu capitala la Viena, Ungaria, cu capitala la Budapesta. Fiecare avea guvern, parlament, viață politică și administrație distinctă, dar Franz Joseph I era și împărat al Austriei și rege al Ungariei. Erau organizate trei ministere comune: externe, război, finanțe. Pentru Viena dualismul era o nouă formă de organizare politică a monarhiei. Ea se baza pe colaborarea cu maghiarii, necesară pentru stabilitatea imperiului. Ungaria accepta această soluție pentru a-și reface vechiul stat medieval.

Majoritatea românilor din monarhie, respectiv cei din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, se aflau sub autoritatea maghiară; cei din Bucovina trăiau sub guvernarea austriacă.

Românii și-au declarat opoziția categorică față de dualism încă din momentul proclamării sale. La 15 mai 1868, a fost făcut public „Pronunciamentul de la Blaj” [D₄], o reafirmare a programului din 1848.

Actul redactat de George Barițiu s-a difuzat în *Gazeta de Transilvania*, *Telegraful român*, *Albina* etc. Arestați imediat, autorii au fost grațiați de împărat.

După organizarea monarhiei dualiste, cauza românilor transilvăneni a fost susținută și de intelectuali sau de oameni politici din România. Ziarul *Românul*, condus de C.A. Rosetti, publica articole ce susțineau mișcarea națională. Bogdan-Petriceicu Hasdeu declara că „Moldova, Transilvania, Muntenia nu există pe suprafața pământului; există un singur corp și un singur suflet”. La București se forma societatea „Transilvania” pentru întreținerea la studii a tinerilor de peste Carpați, condusă de Al. Papiu-Ilarian.

Cele două partide constituite în 1869 au fuzionat în 1881, formând Partidul Național Român. Partidul a adoptat tactica pasivismului politic și nu a participat la alegerile pentru parlamentul de la Budapesta, declarând că refuză să recunoască unirea din 1867. Până în 1905, când activismul a devenit linia politică a P.N.R., principalul moment al mișcării naționale a fost *Memorandumul* din 1892.

Comitetul Central al P.N.R. a stabilit textul unui memoriu pe care l-a trimis și la București, unde regele Carol I l-a găsit potrivit și a promis sprijin.

Memorandumul nu conținea cereri noi, dar se opunea anexării Transilvaniei la Ungaria și critica maghiarizarea forțată, revendicând drepturi pentru naționalități [T₂] [D₅]. Responsabilitatea acțiunii și-a asumat-o conducerea P.N.R., în frunte cu Ion Rațiu, Eugen Brode, Vasile Lucaciu, Iuliu Coroianu, George Pop de Băsești etc. Delegația română trimisă la Viena nu a fost primită de împărat, documentul fiind trimis autorităților de la Budapesta. Problema românească era considerată o problemă internă a Ungariei.

Procesul intentat de autoritățile maghiare și desfășurat la Cluj a dus la condamnarea autorilor *Memorandumului*. La cererea regelui Carol I împăratul i-a grațiat.

Fragment din *Memorandum*, 1892

Două tactici politice

pasivism

- susținătorii pasivismului: intelectuali din conducerea PNR: Ilie Măcelariu, George Barițiu, Ion Rațiu
- pasiviștii considerau că românii nu trebuie să se compromită recunoscând dualismul

activism

- susținătorii activismului: gruparea din jurul lui Andrei Șaguna
- activiștii susțineau că numai prin implicarea politică vor fi salvate biserica și școala, singurele instituții cu caracter național ale românilor

T₃

Structura etnică a Basarabiei

Etnia	1871	1897
moldoveni	67,4%	47,58%
ruteni		
ucraineni		
velicoruși	15,8%	27,80%
bulgari		
germani		
evrei	16,8%	24,62%

T₄

Structura etnică a Bucovinei

Etnia	1848	1900
români	55,43%	31,36%
ucraineni	15,80%	27,80%
germani, poloni, maghiari, ruteni, armeni	15,73%	27,86%

Memorandumul a reprezentat apogeul politicii românești pe tactica pasivistă.

La începutul secolului al XX-lea, tinerii tribuniști au decăzut în fața activismului, idee susținută totodată de liberalii aflați la putere în România.

Potrivit programului adoptat în 1905, P.N.R. urma să revitalizeze viața parlamentară a Ungariei, renunța la revendicarea tradiției a autonomiei Transilvaniei, cerând în schimb recunoașterea individualității politice a românilor în cadrul statului maghiar.

La începutul secolului al XX-lea, se conturau trei curente privind participarea românilor transilvăneni la viața politică: era linia „oficială” a P.N.L., reprezentată de Vasile Goldiș, Cicio-Pop, Teodor Mihali. „Federaliștii” erau adepți ai federării monarhiei austriece, cale promovată de Aurel C. Popovici, Alexandru Vaida-Voevod. Al treilea grup, „tinerii oțeliți”, condus de Octavian Goga, susținea deschis unirea cu România.

Basarabia, Bucovina

Basarabia s-a aflat în epoca modernă sub controlul Imperiului Austro-Ungar, fiind organizată ca regiune de graniță (oblastie) și apoi ca provincie (gubernie). Imperiul a încurajat colonizarea germană și bulgarilor. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în Basarabia politica de rusificare s-a manifestat atât prin acțiunile forțate a unor populații rusofone, cât și prin asimilarea și promovarea limbii ruse în școală, biserică și în instituțiile statului [T₃].

Identitatea națională a românilor din Basarabia a fost susținută la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea prin tipărituri — cărți bisericești, manuale, broșuri —, biserică, presă, literatură etc.

Activismul politic românesc s-a făcut simțit după revoluția din 1905 și după promulgarea constituției de către țarul Nicolae al II-lea. În interiorul mișcării naționale se confruntau două curente: unul condus de Pavel Dicescu, ce revendica drepturi naționale, și altul condus de Ion Inculeț, care dorea unirea cu România. Grupurile din intelectuali ca Pantelimon Halippa, Ion și Teodor Inculeț promoveau ideea națională radicală.

În 1849, Bucovina devenea ducat sub directă guvernare a Austriei la Viena. Politica de deznăționalizare s-a manifestat în școală și biserică, unde a fost interzisă folosirea limbii române. Deznaționalizările succesive au dus la descreșterea populației românești și creșterea populației ucrainene [T₄].

Mișcarea națională a fost stimulată de viața culturală. Societățile „Junimea”, „Concordia”, „Dacia” au militat pentru respectarea autonomiei și recunoașterea individualității românești. În 1892 s-a constituit Partidul Național Român din Bucovina, care susținea mișcarea pentru drepturi naționale.

Cronologie

1849

Împăratul Franz Joseph I promulgă o constituție prin care recunoaște autonomia Transilvaniei.

1860

Împăratul Austriei hotărăște alipirea Banatului la Ungaria.

liticii românești

ibuniști au dec
liberalii aflați la

J.R. urma să rez
endicarea tradi
chimb recunosc
statului maghiar
turau trei coor
a viața politică
Vasile Goldiș
adepti ai feder
Aurel C. Popo
erii oțeliți", con
mânia.

CONDUCTĂTORILOR ACȚIUNII
MEMORANDISTE

rolul Imperiului
tie) și apoi ca s
lonizarea germ
al XIX-lea, în ter
at atât prin ad
nilarea și prom
statului [T₃].

bia a fost susțin
olului al XX-le
i —, biserică, s

mțit după rev
e către țarul N
confruntau gr
uri naționale, r
și gruparea fo
și Teodor Incu

guvernare a Cu
nifestat în spe
limbii române
lației româneș

ața culturală a
au militat p
ualității române
Bucovina, for

în care recunoa

ngaria.

1861–1866

Introducerea unui regim liberal în Imperiul austriac.

1868

Decembrie: parlamentul maghiar promulgă legea votată de Dieta de la Cluj privind încorporarea Transilvaniei la Ungaria.

Sunt votate legea naționalităților și legea învățământului, care întăreau asuprirea românilor; ideea de bază era aceea că în Ungaria există o singură națiune, cea maghiară, o singură limbă oficială, limba maghiară.

1869

Januarie: Conferința de la Timișoara, unde se constituie Partidul Național Român din Ungaria având președinte pe Alexandru Mocsonyi.

Martie: Conferința de la Miercurea Sibiului, unde se constituie Partidul Național Român din Transilvania având președinte pe Ilie Măcelariu.

1884

Apare la Sibiu gazeta *Tribuna*, prin care se afirmă o nouă generație, așa-numiții „tribuniști” (Ioan Slavici, Eugen Brote), care susține ideea autonomiei etnice a românilor din întreaga Ungarie.

1890

Se înființează la București „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor”, care a sprijinit mișcarea națională a românilor.

Dicționar

DIASPORA, grup etnic aflat în afara granițelor țării de origine.

GUVERNIE, unitate administrativ-teritorială al cărei statut presupune aplicarea legilor ruse, obligativitatea folosirii limbii ruse în biserică, școală și administrație.

PRONUNCIAMENT, declarație, acțiune prin care este exprimat protestul față de un sistem social-politic.

1. Expuneți, folosind [D₁, D₂], programul Dietei de la Sibiu din anii 1863–1864. Ce semnificație a avut el pentru mișcarea națională ulterioară?

2. Care era structura etnică a populației în Transilvania, Basarabia și Bucovina?

3. Prezentați argumente și contraargumente față de aplicarea celor două tactici, „activismul” și „pasivismul”.

LECȚIE DE EVALUARE: Crearea instituțiilor moderne

I. a. Completați spațiile libere cu informațiile istorice corespunzătoare următoarelor definiții:

1. Trecerea unor bunuri aparținând comunității religioase în proprietatea statului
2. Dispunerea, printr-un act oficial, ca o lege să intre în vigoare și să devină executorie
3. vot exprimat de cetățenii „activi” în viața politică
4. Formă de guvernământ în care puterea supremă aparține singurei persoane (rege), ale cărei prerogative sunt limitate prin constituția țării
5. Principiu de drept internațional potrivit căruia fiecare stat are dreptul să-și exercite deplin și nestingherit suveranitatea asupra teritoriului său

I. b. Completați spațiile libere cu un eveniment istoric în care a fost implicată fiecare dintre următoarele personalități:

1. Carol I
2. Nicolae Kretzulescu

II. Completați spațiile libere din fața următoarelor evenimente, scriind litera corespunzătoare anului în care au avut loc:

1. ... e ... Poarta recunoaște deplina unire pe timpul lui Cuza
2. ... f ... Alegerea lui Cuza ca domn al Moldovei
3. ... g ... Întrevederea ruso-română de la Livadia
4. ... h ... Constituirea P.N.L.
5. ... i ... Constituirea Partidului Conservator

D₁

„Ce am fost înainte de declararea rezbelului? Fost-am noi dependenți către turci? Fost-am noi provincie turcească? [...] Avut-am noi pe sultan ca suzeran? Străinii au zis aceasta; noi nu am zis-o niciodată.”

Proclamația de independență a României

III. Citiți cu atenție [D₁]. Pornind de la acest text, răspundeți la următoarele întrebări:

1. Menționați data (zi, lună, an) la care a fost pronunțată proclamația.
2. Precizați poziția Imperiului Otoman față de această proclamație.
3. Explicați atitudinea Marii Britanii care considera proclamația o încălcare a tratatelor.
4. Precizați un motiv pentru care Rusia a acceptat până la urmă participarea armatei române în luptele cu turcii.
5. Războiul din 1877-1878 s-a încheiat cu tratatele de pace de la București și Berlin. Menționați prevederile care făceau referință la România.
6. Pe harta alăturată hașurați și scrieți:
 - a. teritoriul pierdut de România la 1878;
 - b. teritoriile care au revenit României prin Congresul de la Berlin.
7. Precizați dacă a fost încălcată integritatea teritorială a României.

Capitolul

5

Liberalismul: ideologie și practici politice

LIBERALII ȘI DOCTRINA LOR

Motto:

„Doctrina liberală crede că realizarea progresului cât de în cadrul concepției proprietății în numai prin ordine, prin democrație, raționalism și prin armonie socială.”

I.G. Duca, Doctrina liberală

Liberalismul

În general, realitatea politică poate fi interpretată în funcție de doctrine sau ideologii fundamentale: liberalismul, conservatismul și socialismul.

Orientările politice sunt adesea percepute ca fiind de dreapta sau de stânga. În 1789, când s-a întrunit în Franța Adunarea Națională Constituantă, conservatorii s-au așezat pe băncile din dreapta sălii de stânga. Semnificația acestor „etichete” s-a modificat astăzi, dar în epoca modernă a însemnat distincția între conservatori-conservatori sau capitaliști-anticapitaliști. La români, distincția a fost percepută clar de contemporani sub forma „alb-roșu” [D₁].

Esența liberalismului constă din limitarea puterii statului, impunerea unei atitudini de neutralitate față de proiectele și idealurile indivizilor. Doctrinei liberale îi sunt proprii următoarele trăsături:

- unicitatea și libertatea individului;
- limitarea puterii politice și separarea puterilor în stat;
- toleranța și pluralismul;
- proprietatea privată și economia de piață;
- progresul permanent și nonviolent al umanității.

În Țările Române liberalismul a fost adoptat și adaptat la realitatea social-economică și politică proprii. Cu toate acestea, liberalismul românesc nu a fost impus, ci a apărut ca o soluție posibilă în condițiile de emancipare, care a însemnat autonomia, unirea și independența Principatelor.

Ca și în cazul altor națiuni dornice să își construiască state naționale moderne (italiană, poloneză, maghiară ș.a.), liberalismul românesc a dobândit o dimensiune națională, nu doar politică și economică, cum a avut liberalismul clasic occidental.

Liberalismul românesc a apărut pe fondul romantismului afirmându-se în prelungirea iluminismului politic. Dacă în Transilvania și al celorlalte provincii românești, aflate în Imperiul Habsburgic, influențele sunt germane, în Principatul Moldovei și al Munteniei, liberalismul a fost propagat mai ales prin principiile liberalismului francez.

Arderea etapelor în procesul de modernizare a României nu înseamnă că liberalismul românesc să nu parcurgă aceleași stadii ca liberalismul clasic. Cu toate acestea, și tendințele, și consecințele sunt diferite de cele ale liberalismului european.

ION C. BRĂȚIANU
(1821–1891)

D₁

„Țara era împărțită numai în două tabere: albi și roșii. Partide și păreri politice intermediare nu existau, organismul politic românesc era încă într-o fază primitivă.”

Constantin Bacalbașa,
Bucureștii de altădată

Până la primul război mondial, în societatea românească nu au existat crize majore în interiorul P.N.L., care era recunoscut drept cea mai puternică forță politică. Putem spune că istoria liberalismului românesc se confundă cu istoria României moderne. Liberalii înșiși au avut conștiința unei misiuni de îndeplinit: făurirea unui stat românesc puternic.

Etape în evoluția liberalismului românesc

Originile iluministe

Gândirea politică liberală este legată de iluminism și a depins de mai mulți factori:

- **luminarea prin cultură și învățământ**, mai întâi a mediilor aristocratice, inspiră contestarea regimului politic turco-fanariot și discuția privind modernizarea societății;
- **agenții modernizării**: literatura și publicațiile străine de sorginte iluministă, profesorii străini, emigranții, tinerii români plecați la studii în Occident;
- **mediile social-politice**: în majoritate boieri, dar și negustorii, meseriașii etc.; față de Țara Românească, unde regimul politic era restrictiv, în Moldova însuși domnitorul Ioniță S. Sturdza susținea proiectele liberale ale micii boierimi [D₂];
- **proiectele și programele reformatoare în spirit liberal** alcătuite de reprezentanții Partidei Naționale.

Liberalismul pașoptist

În revoluția de la 1848 se manifestă câteva tendințe liberale:

- **moderată**, condusă de Ion Heliade Rădulescu, care avea influență în rândul micii burghezii și al boierimii;
- **grupul care urmărea aplicarea programului revoluționar** în cadrul vechilor instituții, condus de Nicolae Bălcescu; totodată, propunea emanciparea și împrumutarea țăranilor și introducerea votului universal;
- **radicală**, reprezentată de: I.C. Brătianu și C.A. Rosetti, care susținea organizarea rapidă a noului regim politic.

Deși revoluționari, pașoptiștii consideră libertatea dreptul de a face orice în măsura în care nu sunt lezate interesele celorlalți, dreptul de a acționa conform legilor [D₃].

Sursa puterii în stat este reprezentată de întreaga națiune, fără deosebiri sociale [D₄].

Anii Unirii

- **liberalii și conservatorii se unesc în Partida Națională** pentru înfăptuirea programului unirii, domnitorul însuși ducând o politică liberală;
- **sub aspect economic se impun principiile liberale**: libera inițiativă, libera asociere, concurența;
- **se conturează trei coordonate politice**:
 - **naționalismul**: emanciparea rapidă de sub otomani;
 - **constituționalismul**: separarea puterilor în stat și respectarea autorității legilor în cadrul republicii sau al unei monarhii constituționale;

OR

erală crede cu
esului cât de în
i proprietății ind
ne, prin democra
în armonie socia
I.G. Duca, Doctr

etată în funcție
ul, conservator

fiind de dreap
Adunarea Na
ile din dreapta
de dreapta, ia
s-a modifica
distincția re
La români, a
orani sub fo
puterii statulu
tă de projec
proprii urmă

rilor în stat;

nității.
și adaptat re
stea, liberalism
în condițiile m
rea și indepen

construiască
ră ș.a.), libera
nu doar poli
ental.

omantismului
litic. Dacă în
sti, aflate în
e, în Principa
ceez.
a României
și stadii prec
le sunt comp

care nu se întemeiază pe legi
este învălmășeală amețitoare
care duce pe popor la
nenorocște patria."

Pruncul Român, 1848

românul are dreptul de a fi
nimeni nu este scos afară; tot
este un atom al întregii suvera
poporului: sătean, meseriaș,
preot, soldat, student, boier,
e fiu al patriei și, după Sfânta
credință, e și mai mult, e fiu al lui
zeu."

Proclamația de la Islaz, 1848

D₅

„Pe când liberalul Brătianu, conform ideilor parlamentarismului modern francez, așteaptă mântuirea de la hotărârea poporului însuși asupra soartei sale și dorește să conceadă influența asupra guvernului țării unor pătri cât se poate de largi ale poporului, Catargiu, mai liniștit și mai practic, pune temeiul de cetățenie pe înființarea unei administrații sistematic organizate.”

Carol I, *Memorii*

D₆

„Centralizațiunea de mai sus a avut de efect faptul că astăzi interesele economice, materiale și morale ale tuturor claselor sociale sunt în atârănarea guvernului. Activitatea cetățenilor, forțele și inteligența țării și chiar a individului sunt restrânse într-un cerc de fier și puterea centrală tinde din ce în ce mai mult de a cugeta și a vieții singură pentru toți. O asemenea stare de lucruri prelungindu-se, va avea de efect a înjosi caracterele, a corupe conștiința umană, a înăbuși în țară orice independență, orice activitate, orice viață. Aceasta ar fi însăși moartea morală a rațiunii.”

Programul P.N.L., 1875

D₇

„Trebuie dar reformat cât mai curând legile administrative și chiar economice în vederea de a le face neatârănate de atotputernicia guvernamentală, inițiativa, activitatea și traiul cetățenilor în vederea mai ales de a reînălța caracterul și independența individului față cu Statul.”

Programul P.N.L., 1875

D₈

„Ținta P.N.L. încă de la întemeiere a fost dezvoltarea forțelor naționale și pe orice tărâm. Forțele morale, intelectuale, militare și economice, toate forțele naționale dezvoltate astfel încât să putem zice la fiecare moment că suntem conștienți de devisa trecutului nostru formulată astfel de unul din conducătorii P.N.L.: prin mințile, prin inima și brațele noastre.”

Ion I.C. Brătianu, 1909

— *pluralismul*: exprimarea liberă a opiniilor, individual sau a unor partide.

Constituția din 1866; principele străin

Operă a întregii clase politice, Constituția nu conține totuși propuneri ale liberalilor: Parlamentul unicameral și limitarea puterii de veto al Domnului, corp electoral reprezentativ.

I.C. Brătianu a susținut și a acționat consecvent pentru principelui străin. Cu toate acestea, Carol I va numi în primul său guvern un conservator [D₅].

Constituirea P.N.L.

Înțelegerea de la Concordia, prima încercare de constituție, avut loc în 1867, reprezenta un program în 11 puncte și se referea la modernizarea României. Au participat liberalii conduși de Mihail Kogălniceanu și liberalii radicali conduși de I.C. Brătianu și C.A. Rosetti.

Coaliția de la Mazar-Pașa publica în 1875 programul P.N.L.

- programul este adaptat în funcție de componența coaliției: atitudinea Marilor Puteri, care nu-i doreau pe liberali la guvernare fiindcă erau suspectați de practici revoluționare;

- programul reflectă mai ales punctul de vedere al moderatilor din jurul lui Mihail Kogălniceanu, o atitudine mai realistă în raport cu radicalii;

- principalele elemente doctrinare sunt:

- domnia legilor și respectarea principiilor regimului constituțional-parlamentar;
- independența individului în raport cu statul [D₆];
- egalitatea politică;
- îmbunătățirea condiției materiale a populației;
- învățământ gratuit și obligatoriu;
- este propus un amplu proces de reformare a României ca soluție a modernizării, dar și a renașterii valorilor individuale ale cetățenilor [D₇].

„Prin noi înșine”

Reprezintă deviza liberalilor, dar și unul dintre principalele principii doctrinare care își propunea valorificarea tuturor resurselor energiei naționale, care să contribuie la dezvoltarea și modernizarea României [D₈].

Domeniile vizate erau: industria națională, capitalul și agricultura autohtone, proprietatea privată.

Protejarea valorilor naționale nu reprezenta însă respectarea totală a capitalului străin, ci o colaborare prin care să nu fie în nici un fel interesele românești [D₉].

Liberalismul moderat

P.N.L. cunoaște la sfârșit de veac o aparentă perioadă de stagnare, care, de fapt, este una a schimbărilor de generații și de doctrină.

Reprezentanții generației pașoptiste dispar pe rând: C.A. Rosetti (1885), I.C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu (1891); le

individual sau în

le străin

nu conține totuși

neral și limitare

prezentativ.

secvent pentru

I va numi în

de constituire

puncte și se pr

pat liberalii mo

i radicali cond

rogramul P.N.L.

ponenta coaliție

liberali la guve

re;

vedere al mode

mai realistă împ

or regimului c

atul [D₆];

lației;

e a României ca

valorilor indivi

I dintre princ

uror resurselor

ezvoltarea soc

apitalul și com

ta însă resping

care să nu fie l

eriodă de stag

erații și de în

e rând: C.A. Ro

1891); le iau

... pentru a ne pune în valoare
... națională, asociindu-ne
... fiind o valoare comparabilă
... care o ia influența lor, e
... interesul statului și orice om de
... să se pregătească să încu-

Ion I.C. Brătianu, 1899

... credința că trebuie să dea o
... îndere putinței tuturor ce-
... a participa, prin exprimarea
... la viața statului, așa ca Statul
... mai adevărat simțămintele
... tuturor românilor."

Manifestul Program al P.N.L., 1911

... că este nevoie ca actuala
... a proprietății să fie schimbată
... micii proprietăți căci viitorul
... democratic nu e pe deplin
... când în fiecare suflet există
... solidarității sociale."

Ion I.C. Brătianu, 1913

... principalele trăsături ale
... liberale. Realizați o comparație
... doctrina conservatoare.

... etapele evoluției liberalismului
... Folosindu-vă și de docu-
... [D₂-D₁₁], prezentați (identificați)
... principalele trăsături ale fiecăreia.

... sintagma „Prin noi înșine!”.

tinerii liberali din jurul lui Ion I.C. Brătianu, propulsat spre șefia partidului de „Oculă”.

În 1899, în partid pătrund socialiștii „generoși”, care aduc și câteva modificări ale corpusului doctrinar, în sensul democratizării vieții politice. De altfel, programul P.N.L. din 1892 propunea adoptarea „sufragiului universal cu reprezentățiunea proporțională”.

Pentru o reformă agrară și electorală

P.N.L. a fost puternic influențat de răscoala din 1907: guvernarea liberală va adopta o serie de măsuri, care însă nu puteau rezolva problema agrară.

O dată cu noua conducere a partidului, două reforme sunt adoptate, în ciuda divergențelor dintre tinerii și bătrânii liberali: reforma agrară și reforma electorală; ele aveau drept scop crearea unei proprietăți mijlocii puternice pe care să se sprijine economia și respectiv votul universal, ca premisă a democratizării vieții politice [D₁₀, D₁₁].

Dicționar

COALIȚIA DE LA MAZAR-PAȘA, alianță a liberalilor moderați și radicali și a moșierilor liberali, ale cărei întruniri aveau loc în casele englezului Lakeman, care fusese ofițer în armata turcă sub numele de Mazar-Pașa.

FRANCMASONERIE, asociație internațională cu caracter filantropic, în parte secretă, ai cărei membri se recunosc prin anumite semne, embleme și simboluri.

ÎNTELEGEREA DE LA CONCORDIA, coaliție realizată în februarie 1867 între liberalii radicali din Moldova conduși de Nicolae Ionescu și liberalii moderați conduși de Mihail Kogălniceanu. Coaliția avea la bază un program de menținere și consolidare a regimului constituțional și de modernizare a statului român.

LIBERALISM, doctrină apărută la sfârșitul secolului al XVIII-lea în Franța și în Anglia. Din punct de vedere politic liberalismul susține un regim politic bazat pe parlamentarism, pe pluralitatea partidelor politice, pe concepția unui stat arbitru, pe libertatea cetățeanului exprimată în mod esențial prin vot. Liberalismul economic susține o economie de piață și libera concurență.

„OCULTA”, grupare în cadrul P.N.L., condusă de Eugeniu Carada, cu scopul de a-l aduce în fruntea partidului pe Ion I.C. Brătianu.

OLIGARHIE FINANCIARĂ, grup restrâns de mari posesori ai capitalului financiar, care domină viața economică a unui stat.

ROMANTISM POLITIC, mișcare de idei apărută în spațiul românesc după 1830; se constituie pe baza iluminismului politic și încorporează liberalismul, naționalismul, socialismul și conservatorismul modern.

PRACTICI POLITICE LIBERALE

ION I.C. BRĂTIANU
(1864–1927)

D₁

„[Constituția reprezintă] opera românilor [...] creată și elaborată de dânsii prin a lor inițiativă; o constituție liberală [prin care se garantează] toate libertățile publice de care se bucură popoarele cele mai liberale din Europa civilizată.”

*Declarație a conservatorului
Aristide Pascal, 1866*

Liberalismul își are originea în ideologia mișcărilor de emancipare socială și națională din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Aplicarea principiilor liberale privind modernizarea societății românești începe o dată cu domnia lui Alexandru Ioan Cuza. Pe bază politică o constituiau liberalii moderați reprezentați de Kogălniceanu, Ion Ghica, Nicolae Kretzulescu.

Adoptarea Constituției de la 1866 și venirea principelui Carol I. marchează consolidarea și relansarea procesului de modernizare a României. Liberalii vor fi în fruntea acestui proces, punând în practică principiile lor doctrinare [D₁].

Guvernările liberale

PRIM-MINISTRU	PERIOADA
C.A. Kretzulescu	martie–august 1867
Ștefan Golescu	august 1867–aprilie 1868
Nicolae Golescu	mai–noiembrie 1868
Dimitrie Ghica	noiembrie 1868–ianuarie 1870
Alexandru G. Golescu	februarie–aprilie 1870
Ion Ghica	decembrie 1870–martie 1871
Ion C. Brătianu	iulie 1876–aprilie 1881
Dumitru C. Brătianu	aprilie–iunie 1881
Ion C. Brătianu	iunie 1881–martie 1888
Dimitrie A. Sturdza	octombrie 1895–noiembrie 1896
Petre S. Aurelian	noiembrie 1896–martie 1897
Dimitrie A. Sturdza	martie 1897–martie 1899
Dimitrie A. Sturdza	februarie 1901–decembrie 1904
Dimitrie A. Sturdza	martie 1907–decembrie 1908
Ion I.C. Brătianu	decembrie 1908–decembrie 1911
Ion I.C. Brătianu	ianuarie 1914–ianuarie 1918

Guvernele din anii 1867–1868 se constituie în baza înțelegerii dintre fracțiunile liberale de la hotelul Concordia, în februarie 1867. Aceasta a fost prima tentativă de formare a unui partid liberal.

Măsurile adoptate aveau în vedere consolidarea instituțiilor statului și obținerea independenței acestuia. Interzicând străinilor dreptul de a avea proprietăți și votând legea monetară, liberalii radicali au atras protestele Marilor Puteri și ale Turciei, care au acceptat cu greu emiterea unei monede naționale. În 1868, guvernul Nicolae Golescu promovează legea privind înzestrarea și organizarea armatei după principii moderne.

Marea guvernare liberală (1876–1888) contribuie la dezvoltarea capitalismului la României. Sunt adoptate legi privind responsabilitatea ministerială, organizarea învățământului și a armatei. În același timp se consolidează capitalul național și se adoptă hotărâri cu caracter protecționist. Astfel sunt aplicate principiile liberale exprimate în deviza: „Prin noi înșine”. Încă de la instalarea la guvernare,

ALE

...nacional-liberal nu numai a
...România victorioasă din răs-
...regatului acea situațiune
...înălțat la o pozițiune euro-
...s-a pus pe capul primului
...României coroana de oțel [...].
...pe temelii puternice ros-
...român de Ion Brătianu, ne-
...al națiunii reînviată.”
...*Programul Partidului Național Liberal*,
...noiembrie 1892

...principelui Ca-
...ului de moder-
...i proces, pună

367
...ilie 1868
...868
...ianuarie 1870
...1870
...martie 1871
...1881
...1
...e 1888
...noiembrie 1896
...martie 1897
...tie 1899
...decembrie 1904
...mbrie 1908
...decembrie 1910
...uarie 1918

...în baza înțele-
...a, în februarie
...i partid liberal
...idarea institu-
...terzicând stră-
...monetară, lib-
...le Turciei, car-
...e. În 1868, guv-
...rarea și organi-

...buie la dezvolt-
...d responsabili-
...matei. În econ-
...notărări cu car-
...rale exprimate
...guvernare, în

prim-ministrul I.C. Brătianu avertiza asupra stadiului de dezvoltare înapoiat al societății românești. Românii, din cauza conjuncturilor politice și geografice, nu avuseseră timpul necesar pentru a putea evolua o dată cu națiunile europene occidentale. Venise deci momen- tul dezvoltării pe baze proprii a industriei, comerțului și agriculturii românești la nivel european, asigurându-se totodată preponderența elementelor naționale.

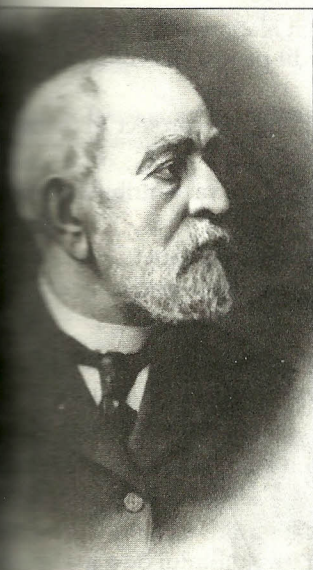
O dată obținută independența, România devine regat (1881) [D₂]. Era deci necesară revizuirea Constituției. Liberalii încearcă și reușesc lărgirea corpului electoral în favoarea burgheziei de la patru la trei colegii, în funcție de votul cenșitar, chiar cu riscul apariției unor diferențe între cei doi lideri: I.C. Brătianu și C.A. Rosetti.

În 1914, Parlamentul lua în discuție proiectele legislative privind: votul universal și împrumutarea țărănilor. Izbucnirea primului război mondial a impus clasei politice amânarea acestor reforme care urmau să schimbe radical societatea românească după război [D₃].

Măsuri politice liberale

P O L I T I C Ă

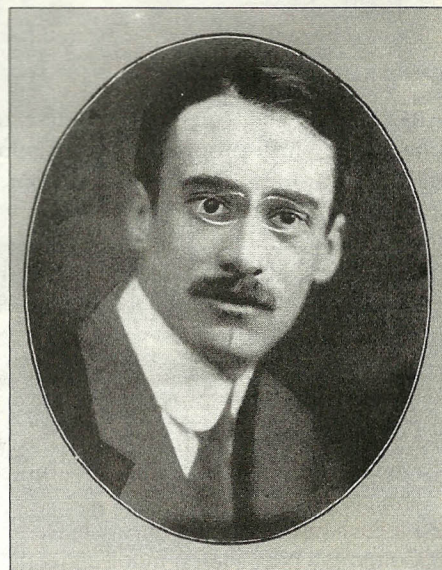
- 1870 mișcare conspirativă inițiată de liberalii radicali având drept scop îndepărtarea lui Carol. Declanșată defectuos la Ploiești, acțiunea atrage arestarea frunțașilor liberali, judecați și achitați într-un proces la Târgoviște;
- 1877-1878 războiul de independență a României; întâlniri ale lui I.C. Brătianu cu împărații Franz Joseph la Sibiu și cu țarul Nicolae al II-lea la Livadia; votarea creditelor pentru armament; proclamarea independenței; participarea la Congresul de la Berlin;
- 1879 modificarea articolului 7 din Constituție privind acordarea cetățeniei [D₄];
- 1883 România aderă la Tripla Alianță;
- 1884 adoptarea noii legi electorale prin revizuirea Constituției; legea Domeniilor Coroanei;
- 1885 Biserica Ortodoxă Română devine biserică autocefală;
- 1892-1894 susținerea mișcării memorandiste și prin aceasta a luptei de emancipare a românilor din Transilvania [D₅];
- 1914 I.I.C. Brătianu propune în Parlament adoptarea reformelor agrară și electorală.

AURELIAN (1833-1909)

VINTILĂ BRĂTIANU (1867-1930)

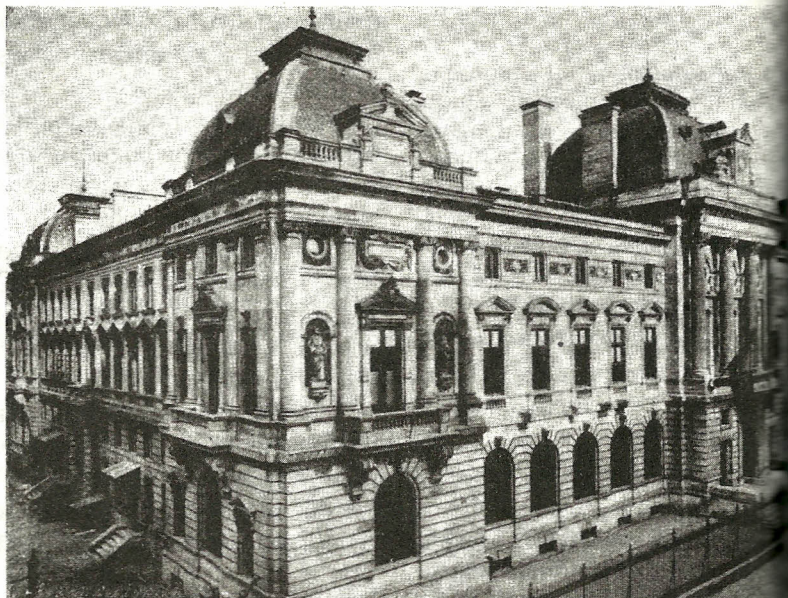

I.G. DUCA (1879-1933)

D₅

„Ar fi o mare și iresponsabilă greșeală politică a se recunoaște legitimitatea verdictului de condamnare din Cluj [...]; se impune ca o datorie patriotică și națională ca cei condamnați la Cluj să transporte în România centrul activității lor în lupta ce susțin pentru existența națională a românilor din Transilvania și Banat.”

Scrisoarea lui D.A. Sturdza
către ziarul *Pester Lloyd* din Budapesta

CITADELA LIBERALILOR: BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI

D₆

„Se înființează, sub denumirea de «Casa Rurală», o instituție având drept scop principal înlesnirea creditului necesar pentru ca țăranii români, cultivatori de pământ, să poată cumpăra pământuri.”

Legea pentru înființarea „Casei Rurale”
din 4 aprilie 1908

Măsuri economice liberale

Dictionar

ARENDA, a încheia un contract prin care una dintre părți, proprietarul unui bun, dă temporar în exploatare celeilalte părți (arendasul) acest bun contra unui preț. **CAPITAL**, ansamblul valorilor materiale (bani, proprietăți etc.) și spirituale (bunuri culturale, capacități intelectuale), care investite aduc un profit.

1. Menționați cinci măsuri economice și cinci măsuri politice ale guvernelor liberale.
2. Motivați necesitatea creării B.N.R.
3. Comentați necesitatea modificării art. 7 din Constituția din 1866.

E
-
M
O
N
O
C
E

- 1867 Străinilor le este interzis dreptul de a arenda imobile, cârciumi și de a se așeza în mediul rural.
- 1868 Legea pentru construirea și exploatarea unei rețele de cale ferată de 914 km (concesiunea Strousberg) pe ruta Roman-Vaslui. Înființarea Camerei de Comerț și Industrie.
- 1870 Legea monetară propusă cu trei ani înainte de I.C. E. permite baterea monedei de aur cu efigia lui Carol I.
- 1880 Răscumpărarea căilor ferate; statul român prelua exploatarea lor.
Legea privind înființarea Băncii Naționale a României devine principala sursă de credit pentru dezvoltarea industriei și comerțului.
Începe canalizarea râului Dâmbovița, proiect al inginerului Grigore Cerchez.
- 1882 Legea privind organizarea armatei: ea va contribui la creșterea unui număr cât mai mare de cetățeni.
- 1885 Măsuri vamale protecționiste: este denunțată Convenția comercială cu Austro-Ungaria și apoi cu Rusia și Germania.
- 1887 Legea pentru încurajarea industriei naționale.
- 1897 Legea repausului: în zilele de duminică și sărbători nu se poate lucra, iar magazinele și întreprinderile erau închise.
- 1901 Program de relaxare fiscală și de percepere eficientă a impozitelor.
- 1903 Crearea unei comisii a petrolului pentru valorificarea rezervelor petrolifere ale României.
- 1907 Anul răscoalei determină mai multe măsuri agrare: învoielilor agricole; legea limitării dreptului de a lua împrumut; legea înființării Casei Rurale [D₆].

ELITA LIBERALĂ

Concept, origini, trăsături

Elita, în sens general, este grupul oamenilor „aleși” sau al „celor mai buni” dintr-o comunitate, creatori de valori, care se remarcă prin calitățile lor — instrucție, talent, origine, avere etc. Elita reunește persoanele care influențează sau participă direct la elaborarea deciziilor economice, sociale și politice într-un stat. Membrii săi ocupă poziții importante în economie, în societate, în viața culturală și religioasă, în virtutea cărora se implică în viața politică.

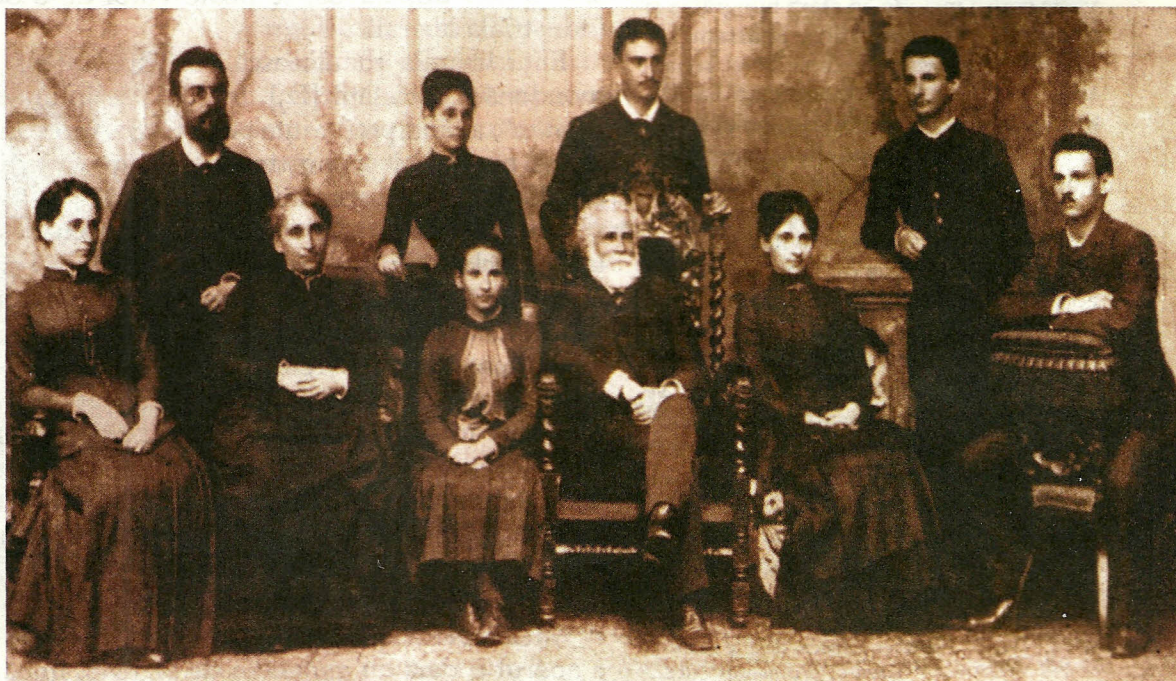
Aceleași trăsături le-a avut și elita românească în secolul al XIX-lea. De fapt, din cauza deosebirilor de opinii în privința căilor de modernizare a României, se poate vorbi de două elite: cea conservatoare și cea liberală [D₁].

Ideile liberalismului erau cunoscute în Principate cel puțin de la începutul secolului, dar elita liberală s-a afirmat o dată cu revoluția de la 1848, activitatea sa începând să dea roade după Unirea din 1859.

Prefacerile economice și sociale din această perioadă au influențat structura și ideologia elitei politice: reprezentanții marii boierimi, dar și ai celei mici și mijlocii au adoptat o conduită burgheză și principiile politice liberale. Așa s-a întâmplat cu familiile Rosetti, Sturdza, Kretzulescu, Câmpineanu, Golescu, Ghica, Brătianu, Kogălniceanu.

Majoritatea liberalilor proveniți din aceste familii aparțineau intelectualității românești. Ei își făcuseră studiile în străinătate, de unde au preluat instrumentele teoretice ale politicii liberale, devenind astfel principalii promotori ai noii ordini sociale, dar și noua putere capabilă să mențină această ordine stabilă și dinamică.

Ștefan Zeletin,
Burghezia română

I.C. BRĂTIANU
(1886)

Cantacuzino,
Ionel, Vintilă,
Cantacuzino (de sus)

Pia Brătianu,
I.C. Brătianu,
Cantacuzino, Dinu
Cantacuzino (de jos)

FRAȚII GOLESCU, FRUNTAȘI LIBERALI

D₂

„Casa lui, fără a fi un palat, este destul de vastă spre a include, în afara tipografiei și a birourilor redactorilor, apartamente locuite de proprietar, director și redactorul șef [...]. Deci în această casă a «Românului» se deschideau în fiecare joi seara saloanele ospitaliere ale d-nei Rosetti. Numeroși străini, dar mai ales scriitorii pe care evenimentele îi atrăseseră în România, erau invitați de drept la aceste reuniuni, de care toți, sunt sigur, au păstrat cea mai frumoasă amintire. În timp ce doamnele îmbrăcate în costume naționale umpleau saloanele, dacă era prea multă înghesuială, bărbații se refugiau în marea sală a redacției, împodobită cu portretele lui Mazzini și Garibaldi cu autografe, și discutau despre război și politică, bându-și berea și fumând. Franceza era limba universal adoptată de toți invitații indiferent de naționalitatea lor.”

Frédéric Kohn-Abrest,
reporter francez, despre redacția
ziarului „Românul” la 1877

Există deci o legătură strânsă între intelectualitatea română, crearea României moderne, întreaga ordine politică, precum și exercitarea puterii în stat, reprezentând opera elitei intelectuale românești de la jumătatea secolului al XIX-lea.

ELITA LIBERALĂ	STUDII ÎN STRĂINĂTATE
Petre S. Aurelian	Studii superioare — Grignon (Franța)
Ion C. Brătianu	Școala Politehnică — Paris
Dumitru Brătianu	Facultatea de Drept — Paris
Ion I.C. Brătianu	Școala de Drumuri și Poduri — Paris
Ion Ghica	Conservatorul de arte și meserii — Paris
Alexandru G. Golescu	Școala Politehnică și Școala centrală — Paris
Dimitrie A. Sturdza	Studii universitare de economie la Göttingen, Freiburg, Jenna, München, Bonn, Berlin
Ion Bălăceanu	Collège de France
Eugeniu Carada	Collège de France
Spiru Haret	Doctor în matematică — Paris
Mihail Kogălniceanu	Studii — Universitatea din Berlin
Nicolae Kretzulescu	Doctor în medicină — Paris
Mihail Pherekyde	Licență în litere la Sorbona; Doctor în litere — la Paris
C.A. Rosetti	Cursuri Collège de France

Aproape fără nici o împotrivire, rangurile boierești au fost înalte prin Convenția de la Paris din 1858. Aparent, boierimea încheiat rolul social și politic, clasa politică fiind de acum majoritate cu aceleași principii ale liberalismului. În realitate, anularea titlurilor nobiliare nu a produs schimbări majore în economie, influența boierilor deveniți moșieri decurgând din proprietăți de pământ.

Până la 1900, independența economică a oamenilor politici era asigurată de proprietățile funciare.

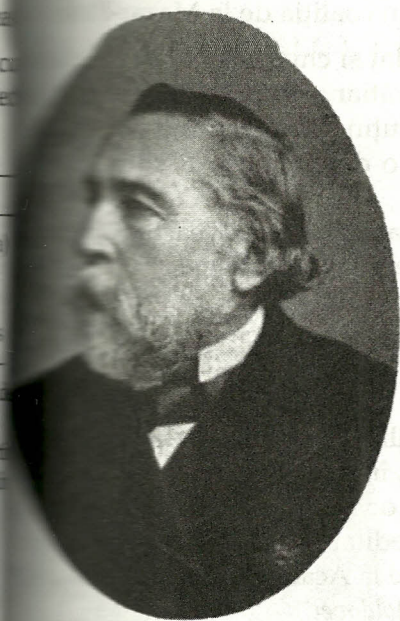
Abia după 1880, când s-a înființat Banca Națională a României și mai ales după 1900, se poate vorbi de o oligarhie financiară industrială liberală.

Elita liberală românească participa intens la viața culturală și mondenă a societății [D₂]. În 1865, se înființează societatea „Asociația Român”, având președinte pe Petre S. Aurelian, care-și propunea să ridice nivelul de cunoștințe științifice și artistice și să dea conștiința civică a românilor.

Un punct de atracție al elitei politice românești îl reprezenta clubul „Jockey-Club”, înființat în 1875 la Iași și la București. Aici se reuneau atât liberali, cât și conservatori, membrii clubului putând fi caracterizați prin pasiunea față de caii de curse, dar și prin conștiința apartenenței la elita vremii.

Mulți dintre membrii elitei liberale au aderat la lojile masonice, mai ales în perioada pașoptistă. Sunt cunoscute și cazurile C.A. Rosetti, Ion C. Brătianu, Dumitru Brătianu, Ion Ghica, Ion Bălăceanu și a multor alora. Însă, după 1866, aripa radicală a fost reprezentată de I.C. Brătianu și C.A. Rosetti s-a retras din această mișcare, ca urmare a opoziției dintre caracterul național pregătitor și ideologia liberală și internaționalismul francmasonic.

Elita liberală aparținând perioadei moderne din istoria României a apărut o dată cu generația de la 1848, împărtășind idealul

ION GHICA (1817-1897)

ECONOMIST ȘI OM POLITIC

Misiunea sa era aceea de a crea o burghezie națională și o doctrină liberală românească, capabile să construiască un stat puternic și civilizat alături de celelalte națiuni ale Europei.

Ion C. Brătianu
1821-1891

Marele om politic român era descendentul unei familii boierești din județul Argeș.

În 1841, a plecat la Paris, unde a urmat Școala Politehnică și s-a implicat în mișcările studențești cu caracter revoluționar. Întors în țară, a fost unul dintre personajele importante ale revoluției de la 1848. A urmat exilul, dar în 1857 a revenit în patrie și a luat parte la luptele pentru unire, a fost deputat în divanul ad-hoc. Deși a fost ministru în timpul domniei lui Cuza (1860), s-a îndepărtat de domnitor și s-a numărat printre cei care l-au forțat să abdice. S-a ocupat personal de venirea în România a lui Carol de Hohenzollern.

În 1875, a fondat Partidul Liberal (mai târziu Partidul Național Liberal), pe care l-a condus până în 1891. A fost în mai multe rânduri ministru și prim-ministru în perioada 1876-1888 [D₃].

Contemporanii l-au supranumit „fondatorul dinastiei de la Florica”, reședința familiei Brătianu. Trei dintre fiii săi, Ionel, Constantin (Dinu) și Vintilă, au continuat opera politică a părintelui lor.

Ion I.C. Brătianu
1864-1927

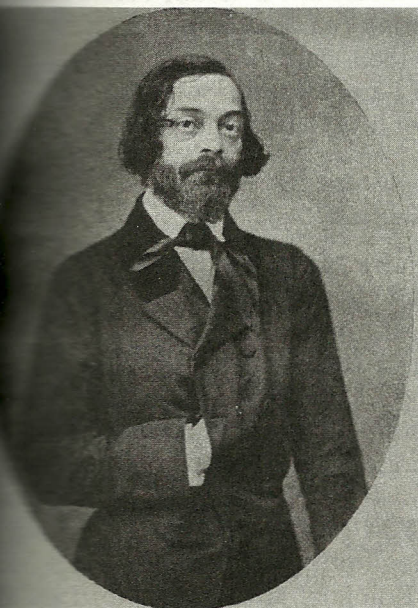
Fiul cel mare al lui Ion C. Brătianu a studiat la Liceul Sf. Sava și apoi la Școala de Drumuri și Poduri din Paris. A devenit inginer și a lucrat la construirea podului de la Cernavodă și la calea ferată Bacău-Piatra Neamț. A fost căsătorit cu Maria Moruzi și apoi cu Eliza Știrbey.

Și-a început cariera politică de tânăr, întâi ca deputat (1895), apoi ca ministru al lucrărilor publice (1901). Din 1909 până în 1927, a fost președintele celui mai puternic partid politic din România — P.N.L.

Prim-ministru într-o perioadă dificilă pentru România, 1914-1926, a impus intrarea României în război alături de Antantă. A reprezentat România la tratativele de pace de la Paris.

Din nou șeful unui guvern liberal, în perioada 1922-1926, care a consolidat și a modernizat România Mare. Deși adversarii politici l-au acuzat de autocratism și i-au reproșat tutela pe care o exercita asupra regelui Ferdinand, nu i-au putut contesta patriotismul și calitățile de mare om politic.

Constantin A. Rosetti
1816-1885

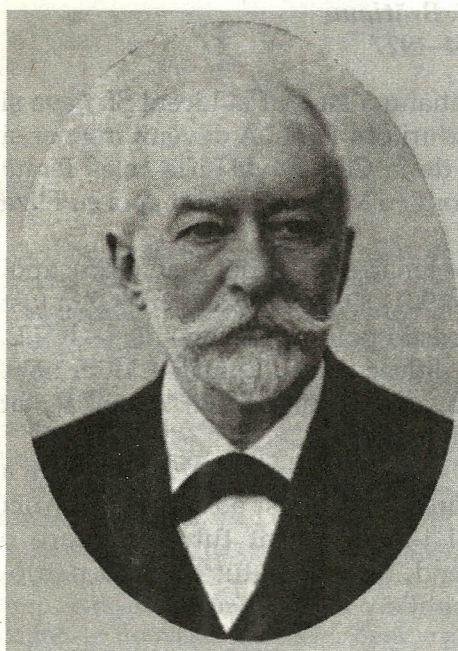

C.A. ROSETTI

Fiul spătarului Alexandru Rosetti s-a născut la Constantinopol. A fost membru al Societății „Frăția”, iar la 1848 unul din fruntașii revoluției. În timpul exilului, a fondat la Paris ziarul *România viitoare*, iar la Bruxelles, *Republica română*. A militat pentru unire ca deputat în Divanul ad-hoc. Și el a devenit adversar al lui Cuza, pe care l-a atacat în ziarele vremii, și a fost unul din capii conspirației de la

EUGENIU CARADA

DIMITRIE A. STURDZA

11 februarie 1866. A făcut parte din coaliția de la Mazar-Pasa de mai multe ori ministru, deputat și chiar primar al Capitalei. În 1884, nefiind de acord cu I.C. Brătianu în privința reformelor, pe care o considera prea puțin democratică, s-a despărțit de vechiul său prieten și a format o disidență în Partidul Național Liberal.

C.A. Rosetti a fost unul din marii ziariști ai veacului trecut. A fondat *Pruncul român*, care a devenit apoi *Românul*.

Mihail Kogălniceanu
1817–1891

Descendent al unei vechi familii boierești din Moldova, a primit o educație aleasă la Iași, în Franța, la colegiul Luvru și la Universitatea din Berlin. Deși o vreme a fost ofițer, s-a dedicat de istorie și literatură și la 1840 a editat *Dacia literară*, iar trei ani mai târziu a devenit profesor de istorie la Academia Mihăileană. A început tipărirea *Letopisețului Moldovei*.

La 1848, a redactat un proiect de constituție care i-a adus în fața domnitorului Mihail Sturdza. Apoi s-a dedicat vieții politice cunoscută contribuția sa la Unire. Prim-ministru în timpul domniei lui Cuza, a promovat cele mai importante reforme ale acestor timpuri. A fost ministru în mai multe guverne liberale, dar cel mai important mandat este cel de ministru de Externe, dintre anii 1877–1881. Pentru România și-a câștigat independența.

Eugeniu Carada
1836–1910

Născut la Craiova, se trăgea dintr-o familie de boieri moldoveni după tată. A studiat dreptul și literatura la Collège de France și a fost scriitor și redactor la ziarul *Românul* în perioada 1860–1870.

A fost curierul pașoptiștilor exilați. A îndeplinit unele funcții publice și a fost amestecat în mișcarea antidinastică de la Ploiești. A fost membru în consiliul de administrație al Căilor Ferate Române (1883–1886), dar a rămas celebru datorită poziției pe care a avut-o în conducerea Băncii Naționale din 1883, când a fost ales director. A murit la moartea sa. Adversarii politici l-au atacat neconținut, considerându-l eminența cenușie a guvernelor lui I.C. Brătianu și șeful „Opiniei”.

Dimitrie A. Sturdza
1833–1914

Era fiul marelui vornic Alexandru Sturdza și descendent al familiei care dăduse Moldovei doi domni. A fost căsătorit cu Cantacuzino, nepoată de soră a lui Ion Ghica.

Cariera sa politică a început în 1857, ca secretar al Divanului ad-hoc din Moldova. A slujit pe Alexandru Ioan Cuza ca secretar particular, dar i-a devenit mai târziu adversar. A ocupat funcția de ministru mai multe guverne liberale. În 1895, după moartea lui C. Brătianu, a devenit prim-ministru și șeful Partidului Național Liberal, pe care l-a condus până în 1908, încercând să impună strategia partidului „domnia legilor”. Retrăgându-se din viața politică, s-a dedicat Academiei Române, al cărei membru a fost din 1871.

1. Definiți elita. Menționați trei trăsături ale elitei liberale românești.
2. Găsiți cinci evenimente politice majore cu participarea elitei liberale. Precizați implicarea directă a unor lideri liberali.
3. Comentați [D.] folosind și lecția „România sub semnul independenței”.

STUDIU DE CAZ: Banca Națională a României între economie și politică

ION I. CÂMPINEANU
(1841–1888)

Creditul și finanțele au condiționat dezvoltarea vieții economice și au contribuit la modernizarea României.

În februarie 1880, I.C. Brătianu, sprijinit de Eugeniu Carada, unul dintre conducătorii ei timp de 20 de ani, prezintă Parlamentului proiectul de înființare a Băncii Naționale a României, motivând aportul deosebit al acestei instituții la constituirea capitalului românesc și la dezvoltarea economiei naționale [D₁].

Banca Națională a devenit prin lege singura bancă de emisiune, dar și bancă comercială centrală, funcționând ca o societate pe acțiuni. Inițial, banca avea un capital de 30 de milioane de lei (un leu era egal pe atunci cu un franc francez). 10 milioane reprezentau participarea statului, restul subscripției aparținând particularilor, majoritatea membri ai P.N.L.

Primul guvernator al Băncii Naționale a fost Ion Câmpineanu, fruntaș liberal și membru al guvernelor liberale în repetate rânduri.

Banca Națională a României a fost principala sursă de credit pentru dezvoltarea industriei și a comerțului, dar și pentru micii agricultori, devenind totodată „citadela” liberalilor, cea mai puternică bază financiară a lor.

După înființarea Băncii Naționale, burghezia intra, așa cum scria Ștefan Zeletin, „în rolul legitim al oricărei burghezii naționale, acela de a-și împrumuta statul cu bani și deci de a-i impune condiții și a-i cere garanții”.

ÎNȚĂIUL TIP DE BANCNOTĂ DE O MIE DE LEI
EMIS ÎNTRE ANII 1881 ȘI 1933

LECȚIE DE EVALUARE: Liberalismul, ideologie și practici politice

I. a. Completați spațiile libere cu informațiile istorice corecte următoarelor definiții:

1. Grup restrâns de mari posesori ai capitalului financiar care mină viața economică a unui stat
2. Grupare în cadrul P.N.L., condusă de Eugeniu Carada, care de a aduce în fruntea partidului pe Ion I. C. Brătianu
3. Coaliție realizată în februarie 1867 între liberalii radicali de Nicolae Ionescu și liberalii moderați conduși de Mihail G. Carada
4. Principiu al doctrinei P.N.L. care își propunea ca valorizarea tuturor resurselor și a energiilor naționale să contribuie la dezvoltarea societății românești
5. Asociație internațională cu caracter filantropic, în parte se compune din membri care se recunosc prin anumite semne, embleme și simboluri

I. b. Completați spațiile libere cu numele unei persoane implicate în fiecare dintre următoarele evenimente:

1. Primul guvernator al Băncii Naționale a fost ales
2. A condus 20 de ani Banca Națională și a fost șeful „Oculului”
3. Lider al P.N.L., ministru și prim-ministru în repetate rânduri, care a contribuit la venirea lui Carol de Hohenzollern în România
4. A participat la importante evenimente din istoria modernității românești și a fost ministru de externe în anii când s-a câștigat independența
5. Lider al liberalilor radicali, a fost ministru, deputat și senator, fondator al Capitalei și a fondat ziarul *Românul*

II. Ordonați cronologic evenimentele istorice din coloana A, scriind în spațiile libere din coloana B literele corespunzătoare succesiunii corecte:

A.

- a. Înființarea Băncii Naționale
- b. Dimitrie A. Sturdza devine președinte al P.N.L.
- c. Liberalii adoptă o lege pentru încurajarea industriei naționale
- d. Biserica Ortodoxă Română devine autocefală
- e. Coaliția de la Mazar-Pașa.

III. Citiți cu atenție [D₁] și răspundeți cerințelor:

1. Precizați contextul politic în care a fost elaborat acest program P.N.L.
2. Definiți liberalismul.
3. Menționați alte trei etape în evoluția liberalismului românesc.
4. Menționați două măsuri adoptate de liberali care se regăsesc în programul P.N.L. din 1875.

[D₁]

„Trebuie să dar reformate cât mai curând legile administrative și chiar economice în vederea de a le face neatârinate de atotputernicia guvernamentală, inițiativa, activitatea și traiul cetățenilor [...], caracterul și independența individului față cu Statul.”

Programul P.N.L., 1875

ctici politi

ile istorice cores

ului financiar, a

niu Carada, cu

C. Brătianu ...

eralii radicali c

duși de Mihail

unea ca valor

ale să contri

ic, în parte se

semne, emble

15 p

e unei perso

nimente:

t ales

șeful „Oculu

n repetate rân

rn în România

toria modernă

nd s-a câștiga

deputat și pri

10 p

ce din colo

le corespunz

B

1. ...

N.L. 2. ...

3. ...

ă 4. ...

5. ...

15 p

or:

t acest progr

mului româ

care se însc

50 p

Capitolul

6

**Conservatorism,
naționalism,
tradiționalism**

CONSERVATORISMUL ROMÂN

Opinii despre apariția și răspândirea conservatorismului european

D₁

„Impactul mișcărilor sociale, care a accentuat tendința personalităților culturale de a pune sub semnul întrebării principiile iluministe, a stimulat o reacție și mai generalizată împotriva Revoluției franceze și a lui Napoleon. Apariția ideologiei conservatoare a fost cea mai vehementă formă de condamnare a revoluției și totodată cea mai completă descriere a unei viziuni sociale alternative”.

John R. Barber,
Istoria Europei moderne

D₂

„Termenul a suferit o denigrare în ultimele două secole de istorie și civilizație europeană. O denigrare promovată de liberalismul și democrația triumfătoare, dar și de ideologiile de stânga și de extremă stângă, care au impus într-o bună parte a continentului experiențe politice, economice, sociale și culturale. Termenul de conservatorism a servit ca antiteză a progresului și a devenit mai mult sau mai puțin o insultă. Nu-i mai puțin adevărat că au existat și reușite de analiză [...] în sens constructiv. Cele mai importante vin din cultura germană și britanică. Și nu întâmplător: în Anglia se naște critica la adresa Revoluției franceze, aceasta luând forma cea mai coerentă în Germania. Iar Germania face pentru ideologia conservatoare, ceea ce Franța face pentru iluminismul progresiv [...]”

Ion Bulei,
Conservatorismul

• Comentări opiniile celor doi istorici contemporani, citați mai sus.

Originile

Conservatorismul politic din România își are obârșia în memoriile redactate în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și prima parte a veacului următor.

Convinși de necesitatea consolidării propriei societăți, rețanții elitei din această perioadă s-au adresat marilor puteri, în deosebi Rusiei țariste. Ei propuneau, între altele, reorganizarea aparatului administrativ și a visteriei Principatelor. Aveau în vedere, totodată, o nouă politică economică, și chiar și o altă politică culturală. Pentru „siguranța persoanelor, proprietăților și a ordii se gândeau la o variantă românească a cunoscutului *Habeas Corpus Act*; un cadru juridic prin care societatea, respectiv statul, prin lege și stabilitate, îi garantează individului libertatea și manifestarea sa creatoare.

Memoriile amintite au fost elaborate în condiții istorice locale nefavorabile: repetate războaie austro-ruso-turce care se desfășurau în spațiul carpato-dunărean și care adesea se sfârșeau cu rapte și distrucții.

Alte aspecte ale contextului european sunt însă favorabile dezvoltării conservatorismului politic român. În Anglia, de exemplu, din când în când, boierii români, modelul susținut de liberalismul naționalist francez era aprig combătut [D₁, D₂]. În politică și istorică, gânditorii britanici susțineau absurditatea a distruge prin violență o veche ordine socială. Înlocuirea unei tradiții tradiționale (monarhia) sau a unei politici, chiar deficitare, cu „o invenție contemporană” (indiferent că este denumită „reforma”, „directorat”, „consulat”), duce la dezastru. În conștientizarea primilor conservatori europeni, tradiția trebuie respectată. Fiecare om este dator să accepte poziția moștenită în ierarhia socială și să respecte autoritățile și, în primul rând, pe conducătorul său, Dumnezeu.

Principii generale și idei principale

Două principii generale rezultă din cele de mai sus:

1. principiul ierarhiei;
2. principiul autorității.

Aceste principii constituie temelia conservatorismului european, care se afirmă în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Din ele rezultă următoarele idei principale:

- redobândirea/păstrarea supremației spirituale a Bisericii, propovăduind respectarea cuvântului lui Dumnezeu, poate evita consecințele distructive ale oamenilor;
- monarhia constituțională ilustrează îmbinarea trecutului (autorității politice) cu prezentul (realitatea, caracterizată prin nevoi și împliniri, consfințite juridic);

ROMÂN

conservatorismului
la români

Nicolae Rosetti-Rosno-
moldoveni, care apreciau
de dezvoltare, îndeosebi
conservatorilor din Anglia;
IV-lea Ghica, domn al
înălțurarea fanarioților,
istorice și al evitării
care pun în pericol
tradițională;

cel mai bogat boier al
domn al Moldovei în peri-
odă, a redactat ulterior
reformatoare pentru
jurist, coautor al Regula-
ca domn al Valahiei,
de la 1848", propunea
fundamentale sus-men-

condiții istorice loc
ce care se desfăș
sfârșeau cu rap
an sunt însă fa
omân. În Anglia
ini, modelul sus
[D₁, D₂]. În li
eau absurditatea
ală. Înlocuirea un
litici, chiar defic
este denumită
lezastru. În con
diția trebuie res
tenită în ierarhia
de conducătorul

mai sus:

P. P. Carp, *Era nouă*

atorismului eur
XIX-lea. Din ele
uale a Bisericii
nezeu, poate te
mai deodată conservatori? Noi
prima linie susținători ai progra-
mărit de la Divanul Ad-Hoc."

Titu Maiorescu,

României sub domnia lui Carol I

• tot ce are rădăcini în trecutul îndepărtat devine parte a societății active; îndepărtarea unui element al acestei structuri organice deschide calea către haos;

• progresul rezultă numai „dintr-un proces lent și prudent, asemănător maturizării unei plante”.

Legitimitatea prin autoritatea politică reprezentată de monarh a fost susținută și de cărturarii români în primăvara anului 1848, până la abdicarea lui Gheorghe Bibescu Vodă [D₃]. Chestiunea respectării și apărării marii proprietăți funciare a caracterizat repetatele dezbateri din Comisia Proprietății, în vara aceluiași an, apoi, în cadrul celor două Divanuri Ad-Hoc din 1857 [D₄]. Pentru gradualismul schimbărilor, în vederea evitării convulsiilor sociale, s-au pronunțat reprezentanții conservatorismului autohton și în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Junimismul — contribuție la definirea conservatorismului român

După asasinarea prim-ministrului Barbu Catargiu, exponent al conservatorismului, critica convulsiilor sociale continua. Mai mult, prin junimism, se ajungea la o critică organizată, coerentă a înseși „direcției în care se îndreaptă societatea românească modernă”.

„Inovațiile” (ideile, instituțiile) liberale din perioada 1848-1864 au fost considerate imitații, împrumuturi din Occident. Ele atingeau, potrivit junimiștilor, numai „suprafața societății românești”, fiind doar „forme fără fond”. Premature, veneau în contradicție cu tradițiile legislative, cu structura socială, cu spiritualitatea majorității românilor. Ele întârziu apariția și dezvoltarea „noului conținut”, care să corespundă stării reale a țării, caracterizată prin:

• lipsa unei „democrații a muncii”, în care cele trei „clase” ale societății — țărani, meșteșugarii și „guvernanții” — nu erau încurajate de stat să-și realizeze sarcinile specifice;

• precaritatea culturii, altă „fantomă fără trup”, care împiedica „democratizarea României de jos în sus”.

Așadar, pentru junimiști, liberalii asigurau numai o „democrație de sus în jos”; nu exista clasă de mijloc, deci nici burghezie; nici proletariat, ca urmare; socialismul constituia o „mare anomalie”; Partidul Liberal era considerat un partid artificial; numai cei care reprezentau interesele moșierilor și ale țăranilor aveau posibilitatea să instaureze forme politice și culturale corespunzătoare „obiceiurilor ancestrale”; junimiștilor și, prin ei, conservatorilor le revenea, astfel, rolul principal în asigurarea progresului gradat, real, durabil [D₅, D₇].

Mediile sociale

Variante ale aceluiași mediu doctrinar, conservatorismul și junimismul au definit convingerile politice ale marilor moșieri și ale fiilor acestora. Familiile Balș, Brâncoveanu, Cantacuzino, Carp, Catargiu, Ghica, Lahovary, Manu, Rosetti, Sturdza, Știrbey cuprind numeroase exemple în această privință.

Adepti ai conservatorismului, inclusiv prin filiera junimistă a acestuia, ei proveneau din familii care obținuseră titluri boierești drept recompensă pentru serviciile administrative efectuate. Cazul cel mai cunoscut este cel al lui Vasile Pogor; la fel, cel al lui Teodor Burada. A. D. Xenopol, fiul unui funcționar superior, autodidact, avea în vedere variate alternative privind dezvoltarea României moderne.

D₅

„Dacă este o caracteristică, prin care trebuie să se deosebească un Partid Conservator, e *păstrarea neclintită a spiritului de ordine*. Ordinea este, cum s-ar zice, igiena Statelor și a societății.”

Matei Cantacuzino,

Conservatorismul nostru, Liberalismul lor

D₆

„Conservatorii nu inventează paradisuri unde fiecare să poată fi îndestulat după pofta inimii. Ei se mulțumesc cu paradisul creștin, în care nu se poate intra decât după îndeplinirea unor anumite condiții. Neavând la baza sa un plan de perfectă repartizare a bunurilor, concepția conservatoare pare lipsită de o țință. Socialiștii, democrații de toate nuanțele, chiar și liberalii au o țință, căci au mitul fericii viitoare la îndemână, cu care ei dau concepției lor o unitate ideală. Conservatorii n-au acest mit. Ei n-au ca ceilalți puțința să amestece utopia și realitatea după voie, ci trebuie să se țină numai pe terenul realității.”

C. Rădulescu-Motru,

Concepția conservatoare și progresul

D₇

„Doctrina conservatoare este aceea care ține drept un adevăr istoric: că progresul real, durabil nu se poate face prin salturi; căci el nu poate fi decât rezultatul unei legături armonioase a trecutului cu prezentul. Instituțiile viabile ale unei societăți se dezvoltă prin ele însele, prin traiul normal al societății. Dezvoltarea lor este înțelept s-o ajuți, s-o îndrumi către progres. Trebuie să mă explic pe dată că, prin *progres*, înțeleg întinderea tot mai mare și mai adâncă a participării poporului la harul civilizației.”

Alexandru Marghiloman,

Doctrina conservatoare

Diversitatea originii sociale a reprezentanților conservatorismului și sorgintea multietnică a junimiștilor sunt ilustrate de faptul că printre fiii de negustori români, aromâni, armeni, evrei, greci au participat la ample dezbateri de idei privind evoluția organică a societății românești, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Nume cum sunt Grigore Mithriade Buiuciu, Ioan Caragiale, Iacob Melik, Petru Missir, Nicolae Quintescu ș.a. atestă cele afirmate mai sus. Interesant este faptul că mulți dintre cei nominalizați au devenit apreciați profesori universitari și publiciști, care activau în București, principalele centre urbane ale vremii. Totodată, poetul bucovinean Samson Bodnărescu, cărturarii brașoveni Meșotă și Gavril Munteanu, prin Ioan Bechnitz și Eugen Brodsky, Sibiu, conservatorismul și junimismul, reunite ulterior, erau reprezentate și în teritoriile românești aflate, la acea dată, în granițele statului național modern.

Intellectualii epocii au constituit suportul social cel mai reprezentativ al ideilor conservatoare. Cei mai cunoscuți junimiști erau oameni de cultură care descindeau din personalități afirmate în la mijlocul secolului al XIX-lea. Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Dimitrie Laurian sunt continuatorii generației care, la 1848, au legitimat istorică, dar și susținătorii evoluției organice pașoptiste. Renumiți oameni ai școlii, secundare și superioare, erau în preajmă mulți alți dascăli, dintre care îi amintim pe: geograful Grigore Cobălcescu, matematicianul Nicolae Culianu, filozofii Constantin Conta, P.P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru [D₆].

Ideile conservatorismului, ale junimismului, în primul rând, au fost propagate, vremelnice, de cei mai cunoscuți scriitori ai epocii: Mihai Eminescu, Ion Luca Caragiale, Ioan Slavici, Barbu Ștefan Delavrancea, Alexandru Vlahuță. Episodic, la dezbaterile inițiale ale societății culturale-politice *Junimea*, participau Vasile Alecsandru, Creangă, Bogdan-Petriceicu Hasdeu, Nicolae Iorga, Gheorghe I. Alexandru Philippide, A. C. Cuza, chiar dacă, ulterior, mulți dintre aceștia au devenit adepții altor „modele” social-politice precum dezvoltarea României moderne. Cu toate acestea, conservatorismul și junimismul au fost reprezentate în continuare de persoane renumite pentru noblețea spiritului lor.

- Analizați [D₃, D₄, D₅, D₆, D₇], raportându-le la cele două principii generale ale conservatorismului european, menționate în lecție.
- Explicați succint ce înțelegeți prin afirmațiile următoare:
Conservatorismul s-a constituit ca mișcare intelectuală în momentul în care a fost declanșată o profundă restructurare a mentalităților. (Alexandru Marghiloman)
Conservatorismul este un fenomen istoric, specific modernității. (Ion I. Caragiale)
Majoritatea ideilor conservatoare se împleteau într-o doctrină armonioasă și coerentă. (J. R. Barber)
- Redactați un text de maximum o pagină, în care să prezentați geneza și evoluția principalelor idei ale conservatorismului românesc.
- Stabiliți rolul junimismului în cadrul procesului de clarificare ideologică a societății conservatoriste din România modernă.

ROMANTISM ȘI NAȚIONALISM

Românii în „secolul romantic”

Pe plan universal, pentru veacul al XIX-lea sunt folosite mai multe sintagme: *secolul raselor*, dar și *secolul individualismului*; de asemenea, *secolul roșii ori secolul economiei politice*; în sfârșit, *secolul națiunilor* sau *secolul romantic* [D₁, D₂].

Desigur, nu de fiecare dată, secolul începe la 1801, ci mai târziu. Astfel, în cazul care ne interesează, așa-zisa „revoltă romantică de la 1830” cuprindea anumite medii social-politice abia în 1848. Eșecul „revoluției continentale”, în următorii doi ani, a dus la declanșarea „crizei conștiinței europene”, o „criză perpetuă, benefică și creatoare”, din moment ce, începând cu mijlocul secolului al XIX-lea, a favorizat „transformarea din temelii a formelor de cultură moștenite de sute de ani”. Până către 1880, Europa dobândește noi structuri socio-economice și își legitima identitatea.

La români, ca de altfel pretutindeni în sud-estul Europei, romantismul s-a suprapus resurecției naționale. „Deșteptarea”, prin „reînvierea virtuților strămoșești”, a fost propagată de artiștii, scriitorii și istoricii generației pașoptiste. Pe urmele profesorului său de la Colegiul Național Sf. Sava, Aaron Florian, care vedea în Mihai Viteazul un „Achile românesc”, Nicolae Bălcescu a încercat să devină un „Homer românesc”. În viziunea sa, episodul Călugăreni (1595) era „briliantul cel mai strălucit al cununei gloriei române”, iar voievodul de la 1600, un model de ctitor al României moderne [D₃]. Un alt istoric romantic, Mihail Kogălniceanu, a fost mai rezervat: semnală „ambția nemăsurată” a lui Mihai Viteazul, dar considera domnia acestuia — altfel „strălucită prin cuceriri” — una „fatală Țării Românești”, prin urmările imediate. Kogălniceanu își exprimă speranța că, nu numai în cărțile de istorie, ci și „în memoria poporului”, vor pătrunde și „principii virtuosi, dar pașnici”.

Tot în epoca unirii Principatelor, concomitent cu transformarea definitivă a lui Mihai Viteazul în mit național, a fost readus în atenția contemporanilor un alt simbol — Dacia veche. Harta acesteia era introdusă în manualele școlare de un cunoscut pașoptist, A.T. Laurian; o hartă pentru elevii „Daciei noi”, făuritorii „Daciei viitorului [...]”, liberă între hotarele cu râuri late, cu șira muntoasă a Carpaților sprijinind-o la mijloc” (Nicolae Iorga). Totodată, prin trimitere la „leagănul lui Romul”, Laurian explica toponimele contemporane prin etimologii neînchipuite. Exagerările sale latiniste („purificatoare”), cuprinse și în alte lucrări semnate de el, sunt întrecute, probabil, numai de „filologia comparativă ario-europee”, îndeosebi de cuvintele grupului „indo-perso-tracic”, născocite de B.-P. Hasdeu, care au stârnit reacțiile ironice ale junimistului, pe atunci, Gheorghe Panu, precum și pe cele ale lui Titu Maiorescu. Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, ultimul a suspendat cursul universitar liber ținut de Hasdeu. Următorul ministru, liberalul G. Chițu, a aprobat redeschiderea cursului în același an, 1876.

John R. Barber,
Istoria Europei moderne

Mihai Zamfir,
Din secolul romantic

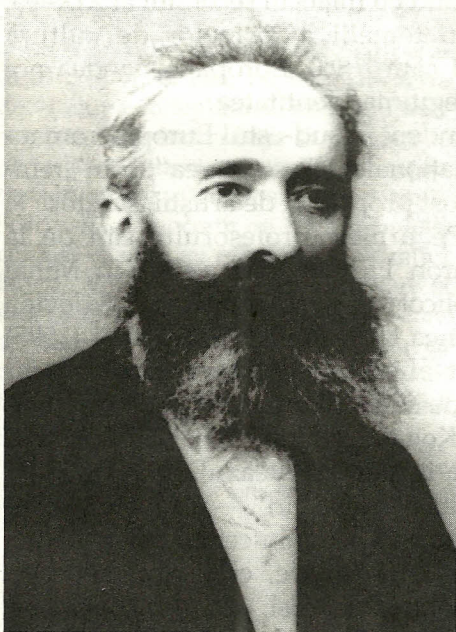
Lucian Boia,

Istorie și mit în conștiința românească

D₄

„Un stat e forma cea mai înaltă, cea mai promițătoare de roade, cea mai educativă, în viața unui popor. Când poporul a ajuns la un anume grad de dezvoltare, din rădăcinile lui suptpământene [...] răsare și această floare a statului [...]. Nu e bine ca statul să se încerce până ce nu e poporul pregătit pentru a-l susține. Atunci el, statul, poate ajunge în stăpânirea unor paraziți din lăuntru, sau supt înfățișarea lui se poate ascunde o întregă cotropire străină.”

Nicolae Iorga,
Ideile abstracte și statul organic

B. P. HASDEU (1838 – 1907)
UN SPIRIT UNIVERSAL DIN SERIA
CANTEMIR — HELIADE — EMINESCU — IORGA.

D₅

„[...] Hasdeu s-a pronunțat [...] împotriva cosmopolitismului.

Nimeni nu avea să exprime însă mai bine această stare de spirit ca Mihai Eminescu, marele poet național, dar și marele gazetar și profet naționalist. Eminescu s-a arătat cel puțin rezervat, adesea însă chiar ostil, față de valorile occidentale. El visa la o civilizație românească pură, neatinsă de înrăuirile străine și cu atât mai puțin de prezența efectivă a străinilor.”

Lucian Boia,
Istorie și mit în conștiința românească

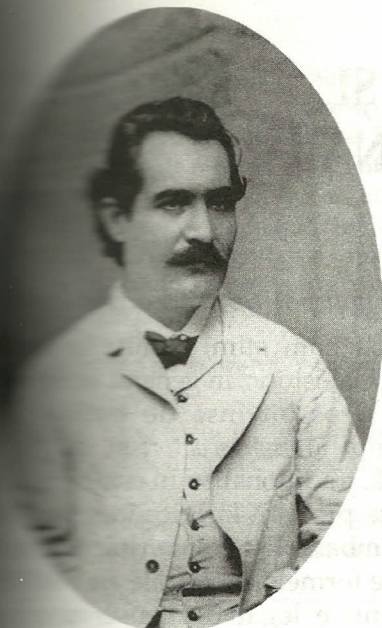
Naționaliștii români și „prima intrare în Europa”

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, conservatorii („roșii”) — făureau împreună cu liberalii — moderați sau radicali („roșii”) — făureau împreună România modernă. Pro-occidentali convinși, în cvasitotalitatea lor au asigurat societății românești „prima intrare în Europa”. Treptat, normele apusene de viață au influențat modul de a privi realitatea, împărțirea aparentă a societății, obiceiurile jurnaliere, costurile, gastronomia de lux, corespondența mai ales după ce, în 1860, a fost legiferat alfabetul latin.

În ultimii doi ani ai domniei lui Cuza și în întregul deceniu următor, până la agravarea crizei orientale, valorile și instituțiile occidentale au prins rădăcini în solul românesc. Monarhia constituțională, parlamentul bicameral, pluralismul politic, alternanța în guvernare, dar și constituirea, în 1866, a unui cabinet de națională, responsabilitatea ministerială, azilul politic, toleranța etnică, denumirile stabilimentelor industriale și ale firmelor comerciale, sistemul de asigurări și cel de credit constituie aspecte convingătoare în această privință.

Nu au lipsit însă reacțiile critice la adresa acestor valori și instituții. Unele „importuri”, după cum știm, erau considerate „fără fond”. Ulterior, E. Lovinescu — ceva mai optimist — le denotă „forme care își creează treptat fondul”. Aprecieri contradictorii au formulat și alte personalități culturale ale vremii. Deși cu „sentimente politico-istorice” diferite — democratică, liberală sau conservatoare — aceste personalități aveau totuși un element comun: *disprețul național*, relativ omogen, referitor la *modernizarea societății românești* la *occidentalizarea acesteia*, prin înfăptuirea unor *reforme*. Explicația acestui aspect comun? Faptul că, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, *naționalismul* era, încă, un *principiu politic* și un *sentiment* firesc. Ideea statului național, a constituirii *stat-națiune*, reprezenta voința comunității etnice românești de a se alcătui și consolida un organism politic propriu. La fel acționau deceniile șase și șapte ale secolului al XIX-lea, și italienii, și germanii și multe alte popoare din Europa centrală și sud-estică, unde, datorită fărâmițării politice și, adesea, stăpânirii străine, procesul reformelor modernizatoare întârziase. De aici, probabil, frecvențele trimiterii la propria istorie, la unele așa-zise *modele naționale*, în sfârșit, la comparațiile cu ceilalți europeni [D₄].

Un caz interesant este, în acest sens, cel al lui Hasdeu. Naționalist de sensibilitate politică liberală (a fost ales deputat în listele liberale în 1867, apoi în 1884), el invocă un *model autocrat* din secolul al XVI-lea, Ioan Vodă cel Cumplit. Acest anticipat al reformelor lui Cuza, scria Hasdeu, secularizase averile mănăstirești și preconizase o reformă fiscală menită să îmbunătățească starea țărănimii. Voievodul ar ilustra „caracterul naționalității românești bază a legislațiunii sale” posibil în procesul modernizării României. La 1865, când edificarea statului național și a dreptului corespunzător reprezintă principalul obiectiv politico-istoric. Potrivit lui Hasdeu, ceea ce evidențiază valoarea vechii civilizații românești este valorificat în epoca unirii Principatelor și a cuceririi independente de stat a României: „continuitatea politică în Dacia”, moștenită de la Imperiul Roman, forța Moldovei medievale. Adept al punctului de vedere potrivit căruia dacii dețin ponderea în sinteza românească.

MIHAI EMINESCU (1850-1889)

... politic la interferența romanticismului, criticismului junimist, conservatoare și tradiționalismului

... agrară alfabetizată [...] e [...] de agricultură (inclusiv păstoritul), a doua jumătate se ocupă cu producerea și stocarea [...]. Într-o asemenea societate e [...] deea generală — larg împărtășită [...] prezentă astăzi — după care [...] este un sistem inteligibil care poate [...] și din a cărui cercetare rezultă [...] și puternică tehnologie, dacă [...] este pozitivă. Această societate, [...] de a noastră, nu se bazează [...] unei înțelegeri și stăpâniri a [...] mai largi, care justifică speranța [...] îmbunătățiri continue a condiției [...] Ea se bazează, mai degrabă, pe o [...] care presupune o asociere stabilă [...] și societate, în care natura, [...] de a furniza provizii relativ [...] sprijină și justifică într-un [...] mod ordinea socială, reflectând [...] a acesteia."

Ernest Gellner,

Mitul națiunii și mitul claselor

... alism bazat pe dreptul istoric, pe [...] a poporului român, naționalismul [...] proiectează în prim-plan o pre- [...] pentru solidaritate în dauna parti- [...] ilor de clasă."

Ion Stanomir,

Preliminarii la o analiză a curentului reacționar — de la Eminescu la Nicolae Iorga

adversar al latinismului pur și slavist de marcă, Hasdeu s-a afirmat ca un naționalist antirus. Ca basarabean, ca patriot român, el a rămas un partizan al solidarității latine, ferm hotărât să demonstreze ponderea restrânsă a „elementului slav în limba română și în vechea cultură românească” (L. Boia).

Alți naționaliști români din epoca unirii, deși convingși de necesitatea modernizării societății românești, își manifestau totuși neîncrederea față de civilizația occidentală. Este cazul urmașilor lui Simion Bărnuțiu, care preluau concepția acestuia privind „dușmanii naționalității române: «a) străinii din mijlocul nostru, b) civilizația europeană egoistă și materialistă, c) românii cu educație străină»”. Însuși principele străin era considerat un pericol. De aici, replica lui Titu Maiorescu: „singura noastră temere ar fi, astăzi, nu că noi vom deveni vreodată germani, lucru imposibil, dar că principele german ar putea deveni prea român”. În schimb, G. Panu, după ce îi părăsește pe junimiști, apoi pe liberali și constituie propriul partid *democrat-radical*, îi „dedică” regelui Carol I pamfletul *Omul periculos*.

Eminescianismul

Gândirea politică românească din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea este de neînțeles fără referire la ideile lui Mihai Eminescu.

Spre deosebire de criticismul junimist, care reprezenta „interesele boierimii amenințate în viitor de liberalism”, *criticismul eminescian* exprima viziunea claselor de jos, a „claselor vechi, «pozitive»” (G. Ibrăileanu), viziunea țăranimii, a răzeșilor, a meseriașilor (foarte puțini), a „născândului proletariat intelectual”, a tuturor acelor pentru care „epoca regenerării naționale” însemna „decăderea politică și mizeria economică”.

Tradiția țărănească, antinomia ruralitate-citadinătate, critica revoluționarismului, antipatia față de clientelismul politicienilor care mimau solidaritatea națională și monarhismul profund, exemplul reprezentat de voievozii veacurilor precedente care prin politica lor „reacționară” asigură „continuitatea istorică” (Aurel C. Popovici), autohtonismul, repulsia față de „implantul” instituțional și opoziția față de cosmopolitismul „dizolvant”, xenofobia „defensivă” sunt câteva dintre ideile și atitudinile poetului. Acesta aprecia, totodată, rolul însemnat ce revenea unui *conservatorism național*, chiar unui *liberalism cumpătat*.

„Profet al vremurilor de civilizație națională”, în „mitologia” sa Eminescu propunea o *societate agrară alfabetizată*, după expresia lui Ernest Gellner [D₆]. O societate preconizată și de reprezentanții curentelor tradiționaliste de la începutul secolului al XX-lea. Mai mult, la începutul noului veac, *naționalismul democrat* al lui Eminescu a fost preluat de Iorga, iar un C. Rădulescu-Motru ducea mai departe concepția privind *specificul național*. Toate acestea dovedesc valoarea ideilor cultural-politice ale poetului, temeinicia punctului de vedere al acelor care acceptau *eminescianismul* [D₇].

- Explicați succint afirmația: „Dreapta tradițională, ca și cea radicală, se vor revendica de la această denunțare netă [a cosmopolitismului], inițiată de Eminescu și continuată de Iorga.”

TRADIȚIONALISM ȘI IDENTITATE NAȚIONALĂ

Distincția dintre conservatorismul politic și tradiționalism

Conservatorismul politic, după cum știm, trimite la tradiție pentru a justifica evoluționismul social-istoric, în general, conservarea proprietății, în special. El este deosebit însă de tradiționalism, denumire dată de Max Weber unui alt conservatorism, cel național.

Caracteristică umană universală, tradiționalismul este opus oricărui reformism. Este rezistența primară la orice înnoire. Logic, constă chiar în frica de schimbare. Parte a conștiinței individuale ori colective, el ține de formele ancestrale ale vieții.

Comportamentul tradițional nu e legat de conservatorism politic nici în epoca modernă. Există persoane politice „progresiste”, care, în probleme de viață, sunt tradiționaliste. Și invers. De exemplu, în fața introducerii drumului de fier, un tradiționalist se împotrivește. În aceeași situație, un conservator politic, un om care acționează conform programului unui asemenea partid, are o atitudine flexibilă.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea și în primii ani ai veacului XX-lea, tradiționalismul este reprezentat de gânditorii care, tinerețe, se formează la școala junimismului, pentru ca, ulterior, să contureze ei înșiși curente noi, predominant agrariene [D₂].

Sămănătorismul

Elaborat de colaboratorii unui săptămânal cultural, *Sămănătorul*, editat la București începând cu anul 1901, cel mai dinamic curent agrarian se afirmă îndeosebi trei ani mai târziu. Această afirmație coincide cu momentul în care N. Iorga devine director al perioadei menționate. Cu acest prilej, istoricul reia unele dintre ideile pe care, ca student, le dezbătuse la Junimea.

Convins că România merge pe „o cale falsă”, cea a capitalismului occidental și a liberalismului burghez, pe care le considera nepotrivite cu experiența istorică a propriului popor, Iorga propunea respectarea tradiției. Orice ruptură cu această tradiție, considera că este în detrimentul națiunii. Fiecare inițiativă, contrară liniei de dezvoltare care decurge din „spiritul național”, duce la pierderea identității manifestate de-a lungul secolelor. Pentru a rămâne național, este, un popor nu trebuie să renunțe la moștenirea sa; nu trebuie să accepte „experiențe sociale abstracte”, nici să imite modele străine.

Iorga manifesta o simpatie deosebită față de țărănimea, considera satul „locul în care legile schimbării sociale” operează în forma cea mai pură”. Satul, pentru cunoscutul istoric, rămânea păstrătorul tradiției multiseculare; în cadrul satului, orice schimbare trebuia realizată „cu «respectarea deplină» a structurilor organice”. Spre deosebire de oraș, centrul industrial al lumii moderne, un sat era steril, cu relații mecanice, impersonale între locuitorii săi. Rămânea „depozitarul înaltelor valori morale”. Într-o societate

D₁

„[...] tradiționalismul este un concept socio-logic-generalizant, vechi de când lumea, în vreme ce conservatorismul este un concept istorico-sociologic, care desemnează un fenomen modern [...]. Între cei doi termeni este o diferențiere esențială.”

Ion Bulei, *Conservatorismul*

- Identificați, pe baza informației din lecție, diferențierea amintită de istoricul sus-menționat.

D₂

„La sfârșitul secolului [al XIX-lea], au luat amploare câteva curente agrariene, care împărtășeau unele dintre ideile fundamentale ale junimiștilor cu privire la modul în care s-au dezvoltat societățile și în care au avut loc schimbările în cadrul lor.”

Keith Hitchins, *Istoria României*

- Reamintiți ideile fundamentale ale junimiștilor.
- Care dintre aceste idei concordă cu aspirațiile agrarienilor?

Pe lângă reforma agrară, poporaniștii erau pe cale să obțină și votul universal. Este drept, cu ajutorul Partidului Național Liberal, prezidat de Ion I.C. Brătianu. Declanșarea primului război mondial a amânat însă aceste proiecte.

Atitudinea agrarienilor față de alte concepții referitoare la viitorul României

Adesea aflate ele însele în conflict, curentele agrariene s-au confruntat permanent cu alte concepții despre dezvoltarea imediată și de perspectivă a României [D₄].

Cea mai cunoscută este polemica lui Stere cu social-democrații desfășurată în anii 1907–1909 și cuprinsă în seria de articole, publicate în *Viața românească*, intitulate „Social-democrație sau Poporanism”. Teoreticianul poporanismului respingea ideea potrivit căreia țara noastră este „menită să urmeze aceleași cale de dezvoltare ca Europa occidentală”. Stere contesta faptul că industria reprezintă calea dezvoltării țării. Mai mult, el atrage atenția că o eventuală industrializare a țării ar putea avea ca rezultat o înăpoiere economică și socială a României.

Referitor la primatul industriei, agrarienii, atât poporaniști, cât și sămănătoriști, polemizau cu „pragmatistii”. Cu precădere economiști și statisticieni, adepți la început ai liberului schimb, în ultimii recunoșteau „caracterul esențial agrar al României”, dar erau pronunțat și pentru dezvoltarea industriei. Asemenea idei, formulate anterior de N. Suțu, A. D. Moruzi, I. Ghica, D. P. Marțian, au fost continuate îndeosebi de P. S. Aurelian (1833–1909). „Agronom în formare și economist ca vocație”, membru al unui guvern liberal și chiar prim-ministru în anii 1896–1897, acesta înțelegea că România nu putea concura cu succes în competiția internațională pe piața decât dacă se industrializa rapid. Această cale de dezvoltare, potrivit lui Aurelian, și o garanție a independenței statului național în condițiile în care, pe plan mondial, cucerirea economică devenea „o formă modernă de dominație”.

Polemica stârnită de ideile lui Aurelian a fost întreținută special de Iorga. Istoricul și filozoful culturii nu-i ierta adepților pragmatismului ușurința cu care trecea peste o tradiție seculară. Mult, îl acuza că, fără a fi consecvent, Aurelian se lasă manevrat de Ionel Brătianu, pentru a transforma „drapelismul” într-o discipolă a partidului liberal prezidat, la un moment dat, de D. A. Stătescu.

O reacție asemănătoare a avut Iorga și față de A. D. Xenopol (1847–1920). Cândva „o culme” spirituală, un istoric model, profesor universitar și protector al polemistului de la *Sămănătorul*, Xenopol devenit ținta atacurilor mai tânărului său coleg.

Xenopol, jurist și economist ca formație, fost junimist, post-junimist, care valorificase predispozițiile de filozof al istoriei, s-a dovedit în realitate, unul dintre „cei mai influenți apărători ai industrializării” (K. Hitchins). Spre deosebire de Iorga, Xenopol vedea Apusul ca model de dezvoltare. De aici, convingerea lui fermă că agrarii aveau dreptate. Și, pentru a-și convinge contemporanii, argumente economice le adăuga pe cele demografice și politice. În consecință, solicita intervenția statului în susținerea unei industrii viabile, pînă la urmă astfel liberul schimb, care — în cazul României, ca și în cazul Europei — nu permitea depășirea stării de subdezvoltare.

Cu timpul, disputele dintre agrarieni și industrialiști au depășit tărâmul teoretic, devenind practică politică, în vederea concretei realizări a intereselor economice diferite. Interesele agrarienilor, alături de cele ale claselor sociale tradiționale, s-au regăsit în activitatea guvernamentală.

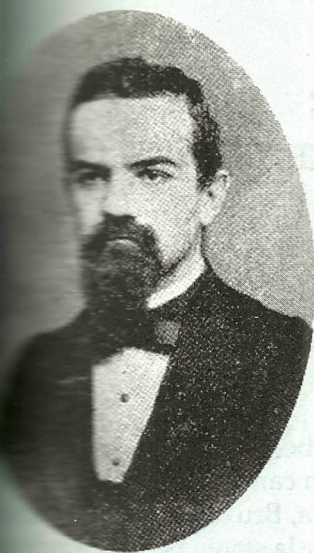
D₄

„În centrul tuturor doctrinelor [...] se afla rolul agriculturii în noua Românie, nu doar în economie, ci ca determinant al relațiilor sociale și al valorilor etice. Nici industria modernă nu putea fi ignorată, întrucât toți, fie ei agrarieni neînduplecați sau occidentalizați convinși, recunoșteau potențialul acestora de transformare a societății.”

Keith Hitchins

- Pe baza textului de mai sus, identificați cel puțin două elemente comune ale doctrinelor prezentate în lecție.

ncepții

curente agra
spre dezvoltarelui Stere cu s
seria de articole
ocrație sau Pop
leea potrivit căre
de dezvoltare ca
dustria reprez
ția că o eventual
către politicieni a
i.nii, atât popora
națistii". Cu pr
put ai liberului
rar al României
Asemenea ideii, fr
a, D. P. Marțian
3-1909). „Agron
al unui guvern
ta înțelegea că R
a internațională
ă cale de dezvolt
denței statului
rea economică dea fost întrețin
rii nu-i ierta ad
o tradiție secula
se lasă manevra
lismul" într-o d
dat, de D. A. S
ată de A. D. X
istoric model, p
mănătorul, Xen
eg.st junimist, pos
storiei, s-a dov
ori ai industriei
l vedea Apusu
fermă că agrari
poranii, argum
politice. În cons
industrii viabil
ul României,
bdezvoltare.activitatea Junimii; folosiți
ustrialiști au d
vederea concre
enilor, alături
tea guvernăm

MAIORESCU (1840-1917)
ESTETICIAN, PROFESOR
OM POLITIC, SIMBOL AL
JUNIMULUI JUNIMIST

[...] care au contribuit la
influența Junimii. «Fonda-
ă adăugat o grupare de că-
disciplinele majore,
Alexandru D. Xenopol,
Alexandru Lambrior, lingvistică;
filozofie; Gheorghe Panu,
mai târziu, reformă socială.
lectuale și spirituale promo-
Junimea au servit drept
aspirație marilor creatori ai
dina din cea de-a doua
secolului al XIX-lea: Mihai
un romantic și cel mai mare
limbă română; Ion Creangă,
unei viziuni autentice, realiste,
Ion Luca Caragiale, care
atenția asupra orășenimii
sale dramatice și în proza
Slavici, romancier și nuve-
celat în analiza personajelor.”

Keith Hitchins,
România, 1866-1947

STUDIU DE CAZ: *Junimea*, grupare (societate) literar-culturală și politică

Forme de manifestare

- (1) Întruniri săptămânale
- (2) „Prelecțiuni” populare
- (3) Inițiative instituționale
- (4) Publicații periodice
- (5) Burse pentru studii în străinătate
- (6) Manifestări publice comemorative

(1) Încep în toamna anului 1863. Au loc în casele membrilor fondatori cei mai cunoscuți: Petre P. Carp, Titu I. Maiorescu, Iacob C. Negruzzi, Vasile V. Pogor și Theodor G. Rosetti, care propune denumirea societății.

Reprezintă dezbateri de înaltă ținută intelectuală, pe teme de cultură: estetică, filologie clasică, istorie, arheologie.

Prezentarea propriilor creații și traduceri este asociată criticii junimiste, care constă în: examinarea severă a literaturii vremii, respectarea principiilor artistice precise, refuzul oricărui imixtiuni cotidiene (mondene, politice) în actul de creație.

Procedee folosite: ironia, persiflarea („zeflemeaua”) la adresa excelselor de orice natură, la orice argument ridicol.

(2) Debutează în 1864 și sunt organizate, timp de aproape două decenii, sub forma unor conferințe duminicale. Contribuie la răspândirea principalelor idei junimiste: respingerea rupturii violente între trecut și prezent; respingerea conceptului burghez de libertate; respingerea concepției burgheze a proprietății; apărarea proprietății moștenite și legarea ei de onoarea personală a proprietarului; păstrarea izvoarelor de bogăție naturală; aderarea la ceea ce este imediat, la concret; acțiunea statului în direcția rezolvării marilor probleme ale vremii; transformarea statului într-un purtător al culturii; respectarea specificului național.

(3) Deschiderea unei tipografii proprii, unde sunt imprimate manuale școlare și cursuri universitare. Funcționarea unei școli superioare proprii — Institutul Academic (1866-1879).

(4) Ziare proprii: *Vocea națională* (Nicolae Culianu, Iași, 1866); *Constituțiunea* (Iacob Negruzzi, Iași, 1866); *Convorbiri literare* (Iacob Negruzzi, Iași, 1867; București, 1885); *Era nouă* (P. Th. Missir, Iași, 1889-1900); *Vocea Iașilor* (A.C. Cuza, Iași, 1895).

Colaborări la alte periodice: *Timpul* (București, 1876 — I. Slavici; 1877 — I.L. Caragiale, M. Eminescu); *România liberă* (București, 1877 — D.A. Laurian, I.L. Caragiale) ș. a.

(5) Bursieri: A.D. Xenopol, Mihai Eminescu, Ioan Slavici, G. Dem Teodorescu, Gheorghe Panu, Samson Bodnărescu, Mihail Dragomirescu, P.P. Negulescu, I. A. Rădulescu-Pogoneanu, C. Rădulescu-Motru.

(6) Serbarea națională și congresul studentesc panromănesc de la mănăstirea Putna (1871); comemorarea, în 1877, a unui secol de la uciderea voievodului Grigore al III-lea Ghica, care protestase față de acordul habsburgo-otoman referitor la anexarea Bucovinei.